

A white silhouette of the map of Hungary is centered on the page. The text 'HONISMERETI' is printed in a bold, sans-serif font across the middle of the map. Below the map, the word 'HIRADÓ' is printed in a very large, bold, sans-serif font, with the letters overlapping the bottom edge of the map.

HONISMERETI
HIRADÓ

1974. 3. szám

HONISMERETI HÍRADÓ

1974. 3. szám

KIADJA
A HAZAFIAS NÉPFRONT HONISMERETI BIZOTTSÁGA

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI

ANDRÁSFALVY BERTALAN
BALOGH ISTVÁN
FRANK TIBOR
HALAEUK JÓZSEF
HALASZ PÉTER (szerkesztő)
KAMARÁS REZSŐ (elnök)
MORVAY PÉTER
NAGY DEZSÓ
OLSVAI IMRE
SZABÓ FERENC
TÓTH LÁSZLÓ
TÖLTÉSI IMRE (felelős szerkesztő)

Szerkesztőség: 1360 Budapest, Belgrád rkp. 24. Telefon: 182—850
A kiadásért felel: *Töltési Imre*, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának titkára
Készült 6000 példányszámban 4 (B/5) ív terjedelemben
74 5314 Nógrád megyei Nyomdaipari Vállalat balassagyarmati telepe
A címlap *Morvay András* munkája

Balassi Bálintra emlékezünk

Oly korban élt, amikor a három részre szakadt országban főúri háborúskodások, erőszakos birtokfoglalások tépték-marcangolták a politikailag és vallásilag egyaránt megosztott nemzetet. A kor Jónás prófétája, a költőprédikátor *Bornemisza Péter* ekként festi a feudális anarchia hatalmaskodásait: „Sok hadakozók, vérontók, nyúzók, fosztók, kik sok szörnyű dolgot mielttek Magyarországon is: Török Bálint, Móré László, Basó, Bebekek, Balassiak, Homonnaiak és többek, egyik másakra törvén kevelységekben, irigységekben, bosszúállásokban és fősvénységekben.”

Ilyen családból született *Balassi János* és *Sulyok Anna* első gyermekeként a költő 1554. október 20-án Zólyom várában. Atyja nagyhatalmú, világótjárt udvari ember, akinek „hatalmaskodásai ellen” azonban néha a királyhoz kellett folyamodni (egy 1574-ből való királyi leirat igazolja ezt). A király egyébként is mindinkább hinni kezdett a sutgó pletykáknak, hogy *Dobó István*, az egri hős, hadat gyűjt; Balassi Jánossal és másokkal szövetségbe János Zsigmondhoz Erdélybe pártol át, s őt, Miksa királyt, megpróbálja Magyarországról kiszorítani. Amikor a korponai várkapitány *Krusity János*, a Balassiak esküdt ellensége, hűtlenségről tanúskodó leveleket is fel tudott mutatni, a király a pozsonyi országgyűlésen Dobó Istvánt és Balassi Jánost elfogatta. És bár a rendek 200 000 aranyat és 30 kezeset ajánlottak fel óvadékul, a király a szabadlábra bocsátást és a kivizsgálást egyre halogatta. Ekkor Sulyok Anna, a hős asszony, leleménnyel megszöktette férjét a börtönből, és a lengyelországi Sanok mellett fekvő Rimanov városkában rejtette el. Később *Forgács Simon* tisztázta a 13 pontba foglalt vádlevél hamisságát. Kimutatta, hogy a vád alapjául szolgáló leveleket egy *Kenderessy István* nevű szédelőgő pap hamisította. Ekkor Miksa engedékenyebb lett. Dobó Istvánt szabadon eresztette, Balassi Jánosnak visszaadta régi birtokait s tisztségeit.

Lengyelországból visszatérve 1572 szeptemberében Balassi János fiával együtt fényes kísérettel megjelent Rudolf pozsonyi koronázási ünnepélyén, amelyen a 16 éves Bálint eljárta a híres juhásztáncot. Az egykorú történetíró, *Istvánffy Miklós* ekként emlékezik az eseményre:

„Balassi Bálint, a kegyelemben minap visszafogadott Jánosnak fia nyerte el a pálmát abban a táncnemben, melyet mi juhászaink sajátos és külön táncának ismerünk, a külföldi nép pedig valamennyi magyar közös táncának tart.”

Hogy Bécs kegyét méginkább megnyerje, részt vett abban az Erdély elleni fegyveres vállalkozásban, amelynek vezetőjét, *Békés Gáspárt* csapatával együtt szétverték Báthory emberei. Balassit egy bottal fejbe vágják, s elszédítve foglyul ejtették. Báthory humanista udvarában — annál is inkább, mert anyai részről „az erdélyi vajdának rokona” volt — a fiatal Bálint fogolyként is jól érezte magát. Itt ismerkedett meg a gáláns, udvarló, petrarkista szerelmi költészettel, itt írt hasonló modorban külön-

böző udvarló verseket, s itt kezdett hozzá Aeneas Silvio Piccolomini híres széphistóriájának, az *Eurialus és Lucretia* verses fordításába, melyet 1577-ben Patak várának *gombos kertjében* fejezett be.

Amikor *Báthory István* 1576 márciusában elindult a lengyel trón elfoglalására s a *Jagelló Annával kötendő* esküvőre, Balassi Bálint is kíséretében volt, s minden bizonnyal hozzájárult a vitézi tornaverseny megnyeréséhez. A művelt lengyel társaság kézről-kézre adta őt, elvitték Danckába (Danzig-Gdansk), s hazatérése után is sokat beszélt „a jó társaságról, ki néki az udvarnál volt mind király és királyné asszony népe közt.”

1577. május 3-án váratlanul meghalt az apja. Miután *Báthory* már 1576 őszén visszaadta szabadságát, hazajött. Idehaza bánatos édesanyja és húgai fogadták, s mivel a halódó apa *Balassi András*t tette meg családjá gyámjává, néhány év múlva végeláthatatlan perek, hiábavaló küzdelmek kezdődtek a kapzsi gyám, a harácsolni akaró „fösvény agg” nagybácsi ellen. *Eckhard Sándor* találó megjegyzése szerint a költő több periratot írt, mint verset. Balassi András ugyanis gyámi tisztségében nemcsak az összes apai és anyai birtokot (Újvárt és tartozékát: Kékköt, Dévényt, Kamenicát és Zmygod lengyel várat) vette „gondozásba”, hanem az elhaltak arany és ezüst pénzeit, ékszereit, fegyvereit, lószerszámaikat, sőt még az okleveleket is a maga kúriájába szállította. „Nincs hol lakjam, hol magamat és fiaeskámat táplálhassam... Kértem (t.i. Andrást), emlékezzék szüleim érdemeire, s inkább segítsen engem, hogysen kifoszson.”

Balassi mindenáron vissza akarta szerezni ősei vagyonát. Amikor látta, hogy kísérletei nem sikerülnek, élete főhivatásává a török elleni harc lett. A királyi kamara elutasította várkapitányság iránti kérését, ezért lett 1579-ben az egri vár hadnagya.

Bárhol volt is Balassi, csakhamar hallatott magáról. Nyugtalan vére gyűlölte a tétlenséget. Egy róla fennmaradt vers szerint:

*Tizenegy bajt egy nap vitt erős fegyverben,
Annyiszor részesült a győzedelmekben,
És annyi kópia vitéz törésekben.*

A vitézi élet új versek írására serkenti. A humanista költő életszeretete, a tetet-lelket üdítő tavasz harmóniájának hangulata hangzik elő a *Borivóknak való* verséből:

*Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Néma fülemile torkát kiáltásra,
Fákot is te öltöztetsz sokszínű ruhákba.*

Erőteljes nyelvi realizmussal ábrázolja a végvárak világát. Már az ellenség hírére minden vitéz élesíti a kardját, és „párduckápákkal, fényes sisakokkal, forgókkal” díszesen indul a harcmezőre, ahol „sebesedik, öl, fog, vitézkedik, homlokán vér lecsordul”. A költő ódai szárnyalással zengi a végek dícséretét a harcolók hivatástudatát.

De nemcsak az ellenség hírére „buzdult fel vitézeknek szíve”, helytálltak ők *Ámor* mezején is. A költő megtalálta az utat a Felvidék egyik legszebb asszonyához, *Ungnádné Losonczy Anna* szívéhez. A Temesvárnál elesett hős fiúsított leánya a boldog, biztos életet jelentette volna a költő számára. Anna azonban eleinte hozzáférhetetlennek látszott. Férje egri kapitány, később horvát bán, három leánygyermeke is volt, s idősebb Balassinál. A költő „a képtelen nagy szépség”, a verseiben *Júliának* nevezett Anna elé szórja a szavak ékszereit, a költői bókokat: Anna szemei úgy

Zólyom vára, a költő születési helye

ragyognak, mint a téli éjben a csillagok, akinek rózsát jegyez orcája, kaláris kis szép szája, mézet ereszt beszéde. Újra és újra, tíz év múltával is lánggra lobban ez a szerelem:

*Csak én szerelmemnek,
Mint pokol tüzeinek
Nincs vége, mert égten ég.*

Pedig Anna — Júlia 1587 novemberében elvesztette urát, végre beteljesülhetett volna a már különben is közismertté vált szerelem. Balassi is túl volt már a *Dobó Krisztinával* kötött, rosszul sikerült házasságon. Valóra válhatott volna mindaz, amit erről a „mondhatatlan szépség”-ről a legszebb magyar széphistóriában, az *Argirus*-ban elképzelt¹:

*Gyönyörű csókokat ajakok nem únnak,
Ölegetésekkel karjok nem fáradnak,
Nagy gyönyörűségben mind a ketten vannak.*

Hiába írta Júliához az *Argirust*, hiába fordította le olaszból Castelletti pásztorámáját, s létrehozta a *Szép magyar komédiát*, hiába kezd el a *Jephte* megírását, Losonczy Anna nem tudta feledni a költő csapodárságát; gazdagabb s mi több: fiatalabb kérő is jelentkezett Forgács Simon fia, Zsigmond személyében.

A család régi birtokait, Véglest és Újvárt is veszély fenyegette: az előbbit Balassi András, az utóbbit Illyésházi szerette volna megkaparintani. Rosszul sikerült házasság, reménytelenné vált szerelem, perek végételenje és egy szépasszony férjével, *Zamaria Ferdinánddal* való viszállya az ország elhagyására készítették.

A pozsonyi állami központi levéltárban 1973. karácsonya előtt egy olyan levélre sikerült bukkannom, amelyet a híres törökverő, Forgács Simon 1589. szeptember 26-án írt a pozsonyi főispánhoz, *Pálffy Miklós*-hoz. A levél adataiból kitűnik, hogy Balassi „szolgáinak osztotta minden marháját (vagyonát) és csak másodmagával egy rossz paripán és egy rossz bórdolmányban... Krakkóba megyen és ott öltözik olasz ruhába, és úgy indul el onnét; kérte, hová megyen, azt mondta, hogy az tengeren túl megyen, és soha ez országba többé nem jő, és hogy ezt sírva beszéllette volna, és az nemes ember is sírt volna rajta.”

¹ Az *Argirus* szerzőjének kérdését éppen e cikk írója tisztázta. (Tóth István: Balassi Bálint és az *Argirus*-széphistória. A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1973. 81–107. old.) (Szerk)

Amelyi gyalog követem ma jutt Késmárkról,
 B. J. Balassi Balassa sz. hintán találkoztam
 volt és igen jól tartotta. Végre szolgálainak osztotta
 mind a marháját és csak másodmagával egy rossz paripán
 és egy rossz bórdolmába ment Késmárkba. Énekelem,
 a fiainak és az feleségének örökkön örökké
 az ő szolgálatját üzente...

Forgács Simon levele Balassi elbujdosásáról (1589. szeptember 26-án).

A levélrészlet szövege: Amely gyalog követem ma jutt Késmárkról, beszéllé, hogy Hivén Balassi Balintra találkozott volt és igen jól tartotta. Végre szolgálainak osztotta minden marháját és csak másodmagával egy rossz paripán és egy rossz bórdolmába ment Késmárkba. Énekelem, a fiainak és az feleségének örökkön örökké való szolgálatját üzente...

A hazájától sirva búcsúzó költő pennáján megszületik a magyar reneszánsz líra legszebb hazafias verse a *Búcsú a hazától*:

Ó, én édes hazám, te jó Magyarország
 Ki kereszténységnek viseled pajzsát,
 Viselsz pogány vérrel festett éles szablyát,
 Vitézlő iskola, immár Isten hozzád!

Forgács levele nagyon érdekesen egy kívánságot is közöl Balassival kapcsolatosan: „Jobb völt volna szolgálival igen jó szerével most Lengyelországba Cancellarius hadába menni.” Ekkor ugyanis — Báthory István halála után — nagy készülődés indult Lengyelországban a török ellen. Balassi értesülve erről, nemsokára a lengyelországi Dembno várából jelentkezik. 1590. május 9-én kelt levelében elfogadja Zamojszki János lengyel kancellár meghívását, hogy részt vegyen „a török háborúban... hogy Nagyságod megtisztelő meghívását akár vérem hullásával kiérdemeljem”.

A sors azonban másként rendelte. Nem áll be a török elleni lengyel seregbe. A vár asszonyánál, Wesselényi Ferencné Szárkándi Annánál — talán nem is váratlanul — meleg pártfogásra talál. Céliának becézi kedvesét, akire rálehel a boldog szerelem minden gyönyörűségét. Célia nemcsak „az ország csillaga, szerencsés világa”, hanem „ez föld szép virágja, éltető illatja, hogyha szívemre hatott”. Amikor „hajnalban szépülnek fák, virágok, füvek harmaton, hogy nap felkél”, a fürdő Célia mezítelen testének szépségét dicséri maga a természet is. A táncba menő kedves „a verőfényben sátorát kiterjesztő kevély pávára” hasonlít.

Ugyanilyen festői szépségű a *Margarétáról* írt verse, amelyet a költő elbujdosása idején szerzett egy mezitlábás „szép szűz”-ről. Balassi az *Argirus* tündér-szűzleányához nagyon hasonlóan festi meg a havasi „tündér” portréját:

*Hónál fejeérb lábát zöld pázsiton harmat ha nedvesíti,
Hogy meztláb járván csak multságában szép virágit csipkedi,
Akkor bokrok megül nézvéen, szerelmétül égek örülvén neki.*

A „remete módjára”, „szegény zarándok” életét élő költő itt, a „havasok aljában” döbben rá az igaz emberség lényegére:

*Sok kincs, nagy gazdagság, pénz, marha, uraság bár mind azoké legyen.
Akiiket fősvénység, nagy telhetetlenség gyötör szüntelenképpen,
En az kis értékkel, ha török jó kedvvel, hiszen nincs senki ellen.*

Hazája harácsoló főurai kiüldözték saját osztályukból a perekkel agyonhajszolt, már csak a „jó legények” közösségét kereső költőt, akit a növekvő bajok mégsem tudnak megtörni. Hiába ajánlkozott szolgálatra a királynál, nem törődtek vele. „En — írja egyik levelében — vén cigányként csak cseréléssel élek ezután, mert látom, az jó királynak nem kellem.”

A Lengyelországban bújdosó lovas mögött nyomasztó gond ült. Nera hagyta el az „Oceanum partján” sem, ahol elcsendesült lélekkel a halálra gondolt; akkor sem, midőn 1591-ben ügyeinek rendezésére hirtelen visszatért. Elsőnek megtudva ezt, a Forgács Zsigmondnévá lett Losonczy Anna perli a nagyszombati székszéknél, a régi 1400 forintos kölcsön végrehajtását kérve. Más baj is éri. A véglesi és a lipótújvári birtokper végtelen huzavonája miatt egyik kérvényében megsérti Ernő főherceget, s ezért Eperjesen a törvényszéki teremben ünnepélyesen bocsánatot kell kérnie. 1593. július 1-én írt levelében búsan panaszolja: „Mint sehonnai vagyok, és az egy lakóhelyem is elkelvén tőlem, csigává kell lennem; hátamon lésszen házam.”

És mégis, amikor 1594 májusában a török ellen kellett indulni, az elsők között jelentkezett Pálffy Miklós, a későbbi győri hős seregébe Esztergom falai alá, ahol mintegy ötvenezer ember gyűlt össze. Hősi halálát Istvánffy Miklós, a humanista történetíró ekként örökítette meg: „Pálffy és mások, akik a röpködő golyók, égő fáklyák, kénnel és szurokkal töltött agyagesövek között törtek előre, aztán egy köépület mögé vonultak vissza, mely törekvés közben egy lelkes ifjúnak, Balassi Bálintnak, aki Marsot és Pallast egyaránt művelte, mindkét combját ólomgolyó járta át, mely sebtől, bár a golyó a csontot nem érte, néhány nap múlva meghalt.”

Valóban, Marsnak és Pallasnak hódolt. Katona és költő volt. Hősként küzdött, de még halála előtt is szoltárt fordított. Hátborzongató parafrázisába saját szenvedését is beleszötte:

*Imé kioldoztam s te elődbe hoztam fene ötte sebemet,
Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz, szánd keserves fejemet,
Bűneim kínjával, testem fájdalmával ne gyötörd életemet!*

*

Balassi Bálint, a magyar világi líra megteremtője, költészetünket az énekes-lantos színvonalról a nagy reneszánsz költők alkotásaival tette egyenértékűvé. Igazi tudós költő volt, aki össze tudta egyeztetni a magyar, olasz, német, lengyel, török irodalmi emlékeket. A mi nyelvünket pedig — ahogy költőtársa és jóbarátja, Rimay János írja: „retorikai mézzel itatta át, az ékesszólás csúcsára emelte, és arra vágyott, hogy annak csiszolásában minden okos ember szemében csodálatot keltsen.”

Múzsái nemcsak főnemes asszonyok és „nemes szüzek”, bekopogtat a havasok alján élő, meztlábú Margarétához, a bécsi utcalányokhoz és

remek rimtechnikájú versben emlékezik egy lengyel citerás leánnyal töltött mámoros krakói éjszakájára. Igaz, ahogy Rimay János is írja: „műve sarkpontjául Júliát tette meg”, de ez az eszményített szerelem menekülést jelentett kora rütságából, az emberi gonoszságból — egy éterien tiszta, emberi harmónia felé.

Alig száz versében mintegy harmincféle strófaszervezettel találkozunk. Tudatos formateremtő erejével, életből merített hasonlataival, remek betűrimeivel, a róla elnevezett híres Balassi-strófaszervezettel olyan csodás verseket teremtett, amelyekben — *Kosztolányi* szerint — „tündéri rimek esengettyüi szólnak meg.”

Lírai verseiben, de főként széphistóriái és a *Szép magyar komédia* egyes részeiben a magyar virágénekek hangját fejleszti tovább:

*Most adá virágom nekem bokkrétáját
Magához hasonló szerelmes virágát,
Kiben violáját kötötte rózsáját.*

Emlékirata, levelei tele vannak a harag, az ironia, a jogászi gondolkodás, a lényegre törő fogalmazás jegyeivel. Fordításai (a *Beteg lelkeknek való füves kertecske* és a *Tíz magyarul írott ok*) az érett reneszánsz próza fölényes kezeléséről tanúskolnak.

A költői lángelmétől igen sokat tanult népköltészetünk, de őt utánozták a kor igényes műköltői is. Hatása *Zrínyi*, *Gyöngyösi*, *Csokonai*, *Vörösmarty* és *Petőfi* költészetében, a kuruc énekek hangjában, sőt még *Ady* némelyik versén is érződik.

Életében nem jelenhettek meg versei, később is elsősorban istenes énekeit adták ki. A „maga kezével írott könyvét” azonban sokan lemásolták, s e kódexek eljutottak az ország legtávolabbi udvarházaiba, így többek között a csáktornyai Zrínyi-könyvtárba is, ahol a katalógusban a szerelmes versek „fajtalan énekek”-ként szerepeltek. Virágénekei később feledésbe merültek, a XVIII. század végén csak *Ráday Gedeon* említi őket. A „maga kezével írott könyv” a Radvánszky család birtokába került, s jelenleg ismeretlen helyen lappang. *Dézsi Lajos* azonban 1904-ben fénymásolatot készített róla, s a Dézsi-hagyaték felkutatása során *Varjas Béla* bukkant rá, jegyzeteivel ellátva 1944-ben tette közzé, *Balassa-kódex* címmel. Ismert, hogy a *Szép magyar komédia* teljes szövegét tartalmazó ún. Fanchali Jób-kódex 1958-ban bukkant elő Bécsben. Arról is szoltunk, hogy a pozsonyi állami levéltárban egy 385 éves, Balassi bujdosását jobban megvilágító levelet találtunk pár héttel ezelőtt. A levéltárak minden bizonnyal még sok feltáratlan adatot tartalmazhatnak a szabadság és szerelem nagy reneszánsz énekesének életéről, költészetéről.

Születésének 420., halálának 380. évfordulóján igazán méltóan akkor ünnepelhetjük a magyar reneszánsz kor legnagyobb költőjének emlékét, ha népünk megismeri küzdelmes életét, az emberség és a szép tisztesség érvényesülésért folytatott harcát és azokat a szebbnél szebb verseket, amelyeket az „édes hazájáért” életét áldozó katonaköltő elzengett — az akkor még érdes magyar nyelvet apollói lantra alkalmassá téve, „hogy az ő magyar nádsípja és pásztorsípja — ahogy Rimay írja — a zengés csodálatos édességével és a hangok kifejező harmóniájával” megbűvölje a mai nemzedéket is. A nagy emlékek nagygyá teszik a nemzetet!

Dr. Tóth István

A megyei Honismereti Bizottságok munkaterveiből

Az év első hónapjaiban a HNF megyei Honismereti Bizottságai is elkészítették és megvitatták éves munkaprogramjaikat, amelyben kitűzték az 1974-es esztendő legfontosabb feladatait. Ezek között kiemelkedő helyet foglal el hazánk felszabadulása 30. évfordulójának méltó megünneplése, illetve a megemlékezés előkészítése.

Ezen kívül sok olyan fontos kezdeményezésről olvashatunk a munkaprogramokban, amelyek számot tarthatnak a Honismereti Híradó olvasóinak érdeklődésére. A következőkben négy megye Honismereti Bizottságának tervei közül ismertetünk néhány különösen jelentősnek ítéltető kezdeményezést.

A HNF Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Elnöksége mellett működő Honismereti Társadalmi Bizottság munkaprogramjában négy fontos feladatkört jelölt meg. Ezek közül kiemeljük a honismereti képzés és továbbképzés jelentőségét, amelynek keretében két összejevetelt terveznek. Áprilisban Aggteleken rendeznek tanfolyamot a szocialista hazafiság és az internacionalizmus kérdéseiről, a krónika- és az üzentörténetírás módszertani vonatkozásairól, valamint a honismereti szakkörök, klubok tevékenységéről. A krónikairás színvonalának növelése érdekében kezdeményezték a Honismereti Bizottság Krónikairó munkacsoportjának létrehozását, amely azóta már meg is alakult. Figyelemre méltó továbbá, hogy a szülőföldhöz, a hazához való értelmi és érzelmi kötődés fokozása érdekében tervbe vették az ún. „szülőföld-estek” rendezésének szorgalmazását és segítését.

Gazdag és sokoldalú programot dolgozott ki a Csongrád megyei Honismereti Bizottság is. Javasolták a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának, hogy a népfront szerveivel közösen rendezzenek megyei Honismereti Szemlét, amelyen a felnőtt és ifjúsági szakkörök, klubok és csoportok bemutathatnak honismereti munkásságuk eredményeit. Igen fontos feladatnak kell tekintenünk, hogy a Honismereti Bizottság szorgalmazni kívánja a földrajzinév gyűjtés kiterjesztését, valamint azt, hogy munkacsoportot hoznak létre a már összegyűjtött földrajzi nevek feldolgozására és rendszerezésére.

A HNF Heves megyei Elnökségének Honismereti és Helytörténeti Munkabizottsága programjából ki kell emelnünk a népi díszítőművészet ápolásával és fejlesztésével kapcsolatos terveket. Amint a kiadott programtervezet megállapítja, a népi díszítőművészet az elmúlt évek során valóságos mozgalommá fejlődött a megyében, s a Megyei Művelődési Központ havonta tart himző-technikai és általános néprajzi továbbképzést a szakkörök vezetőinek. Követésre méltó kezdeményezés, hogy a HNF megyei Elnöksége, a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya, valamint a Megyei Művelődési Központ 1974-ben is pályázatot hirdet a népi himzés továbbfejlesztésére.

Széleskörű és aktív honismereti tevékenység van kibontakozóban Komárom megyében. A HNF megyei bizottsága mellett működő Honismereti Bizottság munkaterve célul tűzte ki, hogy a hatékonyabb munka érdekében átalakítják a Megyei Honismereti Bizottság felépítését, s a honismereti és helytörténeti szakkbizottságokra való tagozódás helyett olyan speciális szakkbizottságokat hoznak létre mint néprajzi, munkásmozgalmi,

üzemtörténeti stb. A tartalmi munka elősegítése érdekében aktivizálni kívánják a városi és járási Honismereti Bizottságokat is. A munkaterv ugyan csak általánosságban szól a honismereti munka különböző területeinek jobb megszervezéséről, hatékonyabb támogatásáról, a publikációs lehetőségek szélesebb körű megteremtéséről és kihasználásáról, föltehető azonban, hogy a kezdeti lendület segítségével sikerül tartalommal is megtölteniük a szép terveket. Konkrét és példamutató céljuk viszont, hogy a Budapest II. kerületi HNF segítségével létrehozzák a *Komárom megye Barátainak Körét*, amely a későbbiekben fontos szerepet játszhat a megye honismereti mozgalmának fellendítésében.

A *Honismereti Híradó* fontos feladatának tekinti, hogy folyamatosan és részletesen beszámoljon a megyékben folyó honismereti mozgalom eredményeiről, sikereiről és problémáiról. Ezért a Szerkesztő Bizottság nevében ezúton is kérjük a megyei Honismereti Bizottságok munkatársait, írják meg és küldjék el: mit sikerült megvalósítaniuk a kítűzött programokból.

Egymás ötleteinek, munkájának és eredményeinek megismerése nagy segítséget jelenthet a feladatok sikeresebb elvégzésében.

Halász Péter

Makón rendezték meg a VIII. Országos Diák Honismereti Tábort

A KISZ KB Középiskolai és Szakmunkástanuló Osztálya mellett működő Honismereti Bizottság 1974. május 24-én, Szegeden megvitatta és jóváhagyta az idei Honismereti Tábor részletes munkatervét. Mozgalmunk ifjúsági ágának ez a fontos továbbképző seregszemléje és nagy tapasztalatesere-alkalma augusztus 5. és 16.-a között zajlott le Makón, *József Attila és Erdei Ferenc* városában, amely egyúttal elsőként felszabadult városunk is.

Az ország 100 szakkörét képviselő, kb. 100 táborszó (60 középiskolás és 40 szakmunkástanuló) érdeklődésének megfelelő szakcsoportokban, avatott vezetők irányítása mellett végezhető gyűjtő-kutató munkát, s a gyakorlatban sajátíthatta el a feldolgozás módszerét. A szakcsoportok kis munkaközösségei ugyanis még a táborban pályamunkát készítettek búvárkodásuk eredményeiből.

Az idei szakcsoportok a következők: 1. *Földrajzi név gyűjtő* 2. *Népzenei és eonéb szellemi hagyományokat gyűjtő* (népijátékokat gyűjtő alcsoporttal) 3. *Természeti értékeket felfedező* (a népi állat- és növényismeret kutatásával) 4. *Krónikairó* (megírják egy község egy napiának történetét s vezetik a tábori krónikát) 5. *Tsz-történetet kutató* (el-

sősorban a híres makói hagymatermesztés és a nagyüzemi átalakulás kapcsolatát vizsgálják) 6. *Tanyakutató* (különös tekintettel az építkezésre és az életmódra) 7. *Munkásmozgalom-történeti* (levéltári és könyvtári gyakorlattal)

8. *Irodalmi hagyomány-gyűjtő* (főleg Erdei Ferenc munkásságának emlékeit)

9. *Tárgygyűjtő* (elkészítik egy makói földműves család, egy kismesterség és egy „hagymás” család tárgyleltárát, s felkutatják a Szentendrén épülő Országos Szabadtéri Néprajzi Múzeum makói parasztházának berendezési tárgyait)

10. *Makó felszabadulásának történetét kutató* szakcsoport.

A gyűjtés színhelye: Makó, Királyhegyes, Nagylak, Apátfalva, Kiszombor, a Maros ártere és a hódmezővásárhelyi határ Szikács nevű tanyás része. A tábori program ezenkívül még sok ismeretszerési lehetőséget, érdekes élményt ígért. A résztvevők megyejáró autóbuszos kiránduláson ismerkedtek meg a Dél-Tiszántúl (Csongrád, Sentes, Szeged) nevezetességeivel.

A tábor politikai vezetője *Koczor Lajos*, a KISZ Csongrád megyei Bizottságának iskolafelelőse, szakmai vezetője pedig *dr. Juhász Antal*, a szegedi Móra Ferenc Múzeum etnográfus munkatárs volt.

A „Hazai esték” vetélkedő előkészítése

Sopron és Nyírbátor városok közötti vetélkedővel 1974. április 19-én elindult a Magyar Televízióban az az adássorozat, amely felszabadulásunk 30. évfordulójának méltó megünneplését készíti elő s hivatott négy tanárképző főiskolánk hallgatóinak közreműködésével bemutatni, megismertetni húsz magyar város történeti, természeti, művészeti értékeit, hagyományait, közösségeit, dolgozó hétköznapjait, építőmunkájának eredményeit. Az adás — amikor e sorokat írom — még nem kezdődött el. Mégis bizonyos vagyok benne, hogy meglepett örömmel fogjuk fölfedezni gazdag örökségünket, jelenünket, hazánk rejtett vagy eddig fel nem ismert értékeit, szépségeit, szocialista építő munkánk nagyszerű eredményeit. S a látottak alapján jobban fogunk ragaszkodni népünkhöz, lakóhelyünkhöz, szülőföldünkhöz: a „meglelt honhoz e hazában”. Abban is biztos vagyok, hogy az adássorozat újabb nagy társadalmi mozgást, hullámot, további gyűrűzést fog elindítani a magunk, környezetünk alaposabb megismerésére s ez nemcsak honismereti vagy várospolitikai népfront tevékenységünket, hanem egész művelődéspolitikánk tartalmát is bővíteni, gazdagítani színezni fogja.

Egyre több helyi vezető ismeri fel ugyanis azt az egyszerű igazságot, hogy a szocializmus építéséhez nélkülözhetetlen a dolgozók hite, az érzelmi-értelmi kötődés, a forradalmi lelkesedés. Ennek pedig alapfeltétele, hogy megismerjük, magunkénak vallhassuk városunkat, közösségünket, munkahelyünket, láthassuk termelő, alkotó munkánk célját, megvalósulását, mint ahogyan szocialista hazafiságunk is elképzelhetetlen nemzeti önismeret nélkül.

Ezért szaporodik azoknak a városoknak, községeknek, járásoknak, sőt megyéknek a száma, ahol a honismereti mozgalmat tudatosan karolják fel a pártszervek s állítják az ideológiai nevelés, a közösségformálás nagyon is szükséges szolgálatába. Ezekben a helyeken viszonylag rövid idő alatt felpozitívul a kiscsoportok, a termelő, együttművelődő kollektívák mozgalmi tevékenysége s szívet-lelket gyönyörködtető honismereti eredmények születnek: szocialista nevelés, kultúra, életforma.

Ennek lehettek tanúi 1974. február 19-én húsz város képviselői, amikor a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar Televízió felkérésére Szentesen a város honismereti szakkörei, klubjai, kisközösségei — szinte előkészület nélkül — bemutatták munkájuk, gyűjtésük eredményeit: üzemtörténetet, gyermekjátékokat, népdalokat, a kubikos élet magukgyűjtötte emlékeit; a város hétköznapjairól, feszítő társadalmi problémáiról készült filmriportot, műemléki-városképi, művészi filmet, diát stb. Szerepelt irodalmi színpad népmeséből merített komédiával, szocialista brigád közösségi munkája láttatásával.

Fiatalok, idősebbek, nők, férfiak vallottak a tanyai életről, városrészükről, a dolgozós szentesi nép megőrzött hagyományairól, emlékeiről, város szeretetéről.

Amikor a húsz város tapasztalatcserejének helyét kerestük, nem véletlenül esett választásunk Szentesre. Ebben az alföldi városban nincsenek különleges adottságok. Ennyivel minden város rendelkezik, némelyik vetélkedésben részes város még talán többel is. Ami mégis alkalmassá tette a bemutatóra: olyan élő-eleven, tudatosan szervezett honismereti munka folyik Szentesen, hogy a város kisközösségei hetek alatt fel tudtak készülni városkutatójuk, néprajzi, munkásmozgalmi, gazdaságtörténeti ismereteik, művészeti életük, kulturális értékeik bemutatására, érzékeltetésére. Műsorukkal lehetőséget adtak arra, hogy a televíziós vetélkedő rendezői: *Liszka Tamás* és *Vitrai Tamás* a látottak alapján megszívlelendő, hasznos tanácsokat adhassanak, fontos észrevételeket tehessenek. A városok küldöttei is sok tartalmas ötletet, indítást kaphattak, hogy honnan merítsenek vagy mit mellőzzenek.

A szentesi honismereti-közművelődési eredmények nem véletlenek és váratlanok. Ezért adjuk az alábbiakban közre *Csorba György* városi tanácselnök megnyitó beszédét és *Labádi Sándornak*, a városi pártbizottság első titkárának zárszavát, amelyek a tanácskozáson hangzottak el. Az általuk elmondottakból kitűnik, hogy a *honismereti mozgalom helyi sikereit* — a kiscsoportok irányítóinak lelkiismeretes, odaadó munkája mellett — a *párt, a tanács és a Hazafias Népfront testületeinek, vezetőinek átgondolt, folyamatos támogatása alapozta meg, tette lehetővé.*

Töltési Imre

Csorba György,

Szentes város tanácselnökének megnyitó beszéde

Szentes város Pártbizottsága, a Városi Tanács és a Népfront Elnöksége nevében szeretettel és tisztelettel köszöntöm a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar Televízió meghívására városunkba érkező 20 város és 4 Tanárképző Főiskola képviselőit. Külön üdvözlöm valamennyiünk nevében a rendező szervek képviselőit.

Megtiszteltetésnek vesszük, hogy városunk adhatott helyet a népünk felszabadulásának 30. évfordulója tiszteletére indított honismereti vetélkedősorozat felkészülésére rendezett tanácskozásnak. Városunk életét irányító szerveknek többek között az is célja, hogy a Hazafias Népfront keretében működő honismereti mozgalmat a várospolitika részévé tegye. E mozgalom erejével is *elősegítjük a kötődést a szülőföldhöz, a helyi üzemekhez, iskolákhoz.*

Szentesen a honismereti munkának hagyományai vannak, de olyan szintre, hogy országosan is számottevő legyen, csak úgy tudott fejlődni, hogy az erre hivatottak felismerték azt az erőt, amely a múltban gyökeredzik, hogy a kötődés a múlt ismeretével lehet szilárd.

Szentes város az Alföld egyik ősi települése, a meglévő levelek tanúsága szerint már 1355-ben említik Zemthes néven. 1570. június 4-től önálló város. 1878-tól 1950-ig Csongrád megye székhelye volt. Szentes város mindig osztozott az ország haladó történelmében. Kiemelkedő állomást jelentett az 1919-es proletárdiktatura, annak végrehajtó hatalma, a direktórium tevékenysége.

A két világháború között joggal hangoztatták: Szentes a kubikosok egyik fellelvárára, a Viharsarok része. Tények és dokumentumok százai tanúskodnak erről. Városunk régi lakói — mondhatjuk — országjárók voltak, Európa más országaiba is eljutottak. Biztosak lehetünk abban, hogy számtalan történetet, tárgyat hoztak magukkal, amelyet *következetes honismereti, helytörténeti kutatómunkával* megismerhetünk.

A felszabadulás — 1944. októbere — nagy parasztvárost talált, jelentéktelen iparral, de azokkal a kubikosokkal, agrárproletárokkal, akikről *Móricz Zsigmond* „Gyalogolni jó” c. könyvében így ír: „nincs állat, amelyik ezt a nyomort elbírná az emberen kívül...”

Jelentős tényező volt, hogy 1945 őszén Csepel után Szentesen kapott legtöbb szavazatot a Magyar Kommunista Párt. A felszabadulás után megindult a város iparának, mezőgazdaságának fejlődése. Lakóinak élet- és munkakörülményei jelentősen megváltoztak. Szentes a Viharsaroknak egyik természetes központjaként fejlődött ki a hajdani kis halászfaluból. A mai korszerű gyáraival, üzemeivel, zöldségtermelő nagyüzemi keretiséveivel, jelentős élelmiszergazdaságával, számottevő egészségügyi, közművelődési intézményeivel, iskoláival a környező községek gazdasági, kereskedelmi, egészségügyi, kulturális központja lett.

Akik itt ülnek, jól tudják, hogy a helytörténeti, honismereti mozgalom képletesen szólva úgy indult el, hogy a nagymama, a nagypapa egykori kedvenc tárgyait az unoka csodálkozva hozta le a padlásról. És ma már tudatosan kutatják a volt és a jelenlegi kisközösségek szokásait, életkörülményeit, így szélesedett országos mozgalommá. A honismeret jelentős szerepet játszik a lakóhelyhez kapcsolódó ismeretszerzésben, de nem marad ennek keretei között. Az ebben való munkálkodás elvezet szélesebb területek, a megyei és az országos valóság megismeréséhez, széleskörű aktív társadalmi tevékenység igényléséhez.

Amikor a mozgalom művelői kutatnak, gyűjtögetnek, már nemcsak az érdekli őket, hogy mit építettek, milyen tárgyakat alkottak, hogyan éltek elődeink, hanem *törekcsenek a megszerzett ismereteket társadalmi vonatkozásban is felhasználni*. Városunkban a helytörténeti, a néprajzi gyűjtőmunkával az ifjúság lelkesen foglalkozik, természetesen sok önfeláldozó, ügyesrepedő pedagógus irányítása mellett. Járják a tanyákat, a levéltárakat, felkeresik a régi idők még élő harcosait. Az is érdekli őket, hogyan alakul a mai helyzetünk, hogyan íródik a ma történelme.

A jelenlegi helyzet ismeretét, társadalmi méretekben való felhasználását, a *szocialista demokratizmus szélesítését* szolgálják azok a módszereink, hogy a párt irányítása mellett a Hazafias Népfreont városi és kerületi szerveivel, tanácstagokkal együttműködve szervezzük fejlesztési terveink előzetes megvitatását, bevonva a város választópolgárait, mozgósítva őket a feladatok átgondolására — azokban való állásfoglalásra — és a végrehajtásban való közreműködésre. *Így válik a helyismeret a várospolitika gyakorlati hasznára*. Azt tartjuk a múlt, a jelen és a jövő szorosan egybefonódik. A lakóhely múltjának, jelenének jobb megismerése a felelősségteljesebb jövőn való munkálkodásra serkent.

Jogos reményünk, hogy e tanácskozás elősegíti a honismereti tevékenység továbbfejlesztését városunkban, és egyben társadalmi ügyünkkel szolgálva országunkban is, amelyről *József Attila* így ír:

„csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz.
Magaddal is csak itt bírhatasz,
óh lélek! Ez a hazám”.

Ezekkel a gondolatokkal — a kapott felhatalmazás alapján — ismételtén üdvözlöm a tanácskozás valamennyi résztvevőjét és nyitom meg az előkészítő rendezvényt. Kívánom, hogy érezzék jól magukat szeretett városunkban, ahol mi, mai szentesiek éppúgy megtaláljuk munkánk örömeit, mint annak idején *Kosztai József*, aki egyszer így nyilatkozott: „Hogy speciálisan miért lakom éppen Szentesen, arra csak azt mondhatom, hogy ez az a táj, amely leginkább és legegységesebben viseli magán a magyar táj jellegzetességeit. *Csak itt érzem magam jól és csak itt tudok igazán dolgozni*”.

Labádi Sándor,

Szentes városi pártbizottság első titkárának záróbeszédéből

Tegnap és ma a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar Televízió meghívására városunkban tanácskoztak hazánk felszabadulásának 30 éves évfordulója tiszteletére rendezett „Hazai esték” c. honismereti vetélkedőben érdeelt városok és tanárképző főiskolák képviselői.

A vetélkedők társadalmunkban nem újak. Örülünk, hogy a nyilvános vetélkedők kiváló képviselője-művelője, az ország által közismert *Vitrai Tamás* és *Liszkai Tamás* közreműködött és közreműködik, értékes tanácsaival segíti a csapatok felkészítését. Örömeinkre szolgál és munkánk elismerését jelenti, hogy a Hazafias Népfront Országos Titkársága — *Töltési* elvtárs lelkes kezdeményezésével és fáradhatatlan patronálásával — abban a megtiszteltetésben részesítették városunkat, hogy a tapasztalatcsere nálunk rendezték.

A 20 város közötti vetélkedő létrehozása nemes kezdeményezés, amely közelebb hozza a városokat, az egymás közötti tapasztalatcsere ösztönzi saját városunk jobb megismerését, elmélyíti a szocialista hazaszeretetet, azon belül szűkebb szocialista hazánk, városunk szeretetét, ahol élünk és munkálkodunk.

A honismereti munka mozgalommá vált, szinte a várospolitikának részévé. Városépítő munkánknál tanulmányozni kell a város múltját, jelenét, sajátos arculatát, hogy helyi politikánk összhangban álljon városunk munkásmozgalmi hagyományaival, lakosságunk érzelmeivel és adottságainkkal. Mindezt a honismereti munka — ha megfelelően kap részünkről támogatást és elismerést — nagyban elősegítheti. Meg kell találni benne azt a hajtóerőt, amely a város fejlődését növeli.

Egyik neves költőnk gondolata, hogy nagyobb, kiterjedtebb életet nyerünk, ha megismerjük *dicső elődeink helytállását, küzdelmét, átvesszük a mára is érvényes tapasztalatokat és erőt merítünk az ő hitükből is*. Ezzel tágabb lesz a szülőföld, a haza, a magyarság fogalma és *éppen ezért van értelme a honismereti munkában a múlt feltárásának*, a bennünket körülvevő értékek felkutatásának helyi vagy országos viszonylatban. Ehhez kapcsolnám azt a mondást, hogy: „*A múlt tisztelete és megbecsülése, a jelen folyamatosságának záloga.*” Nemzedékek egymásra következő erőfeszítése nélkül nem képzelhető el a jelenhez vezető út és ez kis és nagy közösségekre egyaránt érvényes.

Csak örömmel lehet üdvözölni az iskolákban, üzemekben, a fiatalok és munkások körében megindult honismereti mozgalmat. A vállalat, az üzem múltjának, történetének feltárásával, a mezőgazdasági, az ipari *termelés fordulópontjainak* megismerésével és megismertetésével a fiatal

munkásgenerációkban fejlesztik ki a ragaszkodást, a társadalmi kötelezett-ségtudatot a közvetlen munkahelyhez, a szülővároshoz. Ebben még nagy tartalékok vannak városunkban is.

Az országos honismereti vetélkedő mindezt csak erősíteni fogja. Erősíti azt a törekvést, hogy ha nem is mindenben, de valamiben, amelyre leginkább alkalmasak vagyunk, elsők között legyünk. Nem mint vetélytárs, nem elvtelen kivagyiságból, rátartai nagyképűségből, hanem azzal a szerény páatosznélküliséggel, amely a helyi legkiválóbb adottságokat segíti feltárni, amelyre ma vetélkedés nélkül is országos mozgalom indult. Csak gondoljunk a különböző párt- és kormányprogramokra, azokban való részvételre és a megvalósítás során elért eredményekre.

Ma a lehetőségek és a cselekvés határai szélesek! A felgyorsult élettempó, a szocializmus megnövekedett ereje ösztönöz az adottságok valóra váltására, a cselekvésre, a még több, jobb akarására.

A most induló vetélkedő sorozat mindezt az ország elé tárja. Szorgalmazni fogja, kedvet ébreszt a reális, elérhető célok megvalósítására, a szervező munkára, segíti felsorakoztatni mindazt az erőt, amely az értelmes cél elérése érdekében munkálkodni akar és áldozatokra is képes. A városok közötti vetélkedő jelentőségét az adja, hogy hazánk felszabadulása 30. évfordulója megünneplésének tiszteletére indul.

Tudjuk, hogy városaink hol álltak 30 évvel ezelőtt. Azt is, hogy hol tartunk ma. Az elmúlt 30 év a nagy tettek évtizedei voltak: az álmos kis városok felébredtek. Felszámoltuk a feudális maradványokat, a tőkés gazdasági rendszert, megvalósítottuk a szocialista iparosítást, a mezőgazdaság átszervezését, *növekedett a dolgozó emberek életszínvonala, a szociális, a kulturális, az egészségügyi ellátás, növekedett a dolgozók műveltségi színvonala.* E történelmi változás valamennyi városunkban nagy eredményt hozott, amelyről büszkén számolhatunk be ország-világ előtt. Szentes város a múltban — *Németh László* szavaival élve — „fülledt, lezárt szelence” volt. Bár itt volt a megyeszékhely, de nem dicsekedhetett semmi különös látnivalóval. Ma az ipar dinamikusan fejlődik, a mezőgazdaság pedig a korszerűsödés néhány vonatkozásában az országos átlagnál is jobban halad és a város szellemi, kulturális eredményei is közismertek. Ma nem a kényelmes szemlélődés, az ábrándozás korát éljük, nem az üres tünődés, a „mindent mástól várás” állapotában vagyunk, hanem a szabadidőben is szerszámot fogunk, hogy a város szebbé valjon, több járdája, óvodája és vízvezetéke, csatornája legyen. A mi városunk hazánk egy kis darabkája, életünk, tevékenységünk, jellemünk, felfogásunk, szocialista eredményeink hordozója. *Megbecsüljük benne a régit, az újat és erre a magatartásra igyekszünk ránevelni másokat is,* éppen a honismereti munka segítségével. Akárcsak másutt az országban, büszkék vagyunk városunkra — persze elfogultság nélkül — és azt kívánom hazánk többi városának is, hogy fejlődésével, felvirágzásával azoknak a *honismereti gyűjtőknek is adjon munkát, akik majd a későbbi évtizedekben veszik át tőlünk a stafétabotot.* A vetélkedő hozzon felszínre sok-sok értéket, lakosságunk ismerje meg jobban az ország értékeit.

Lelkes, öntevékeny munka folyik most országszerte, amelynek lendületet ad a felszabadulási ünnepségre való készülődés. Ha ezzel a honismereti találkozóval, tapasztalatcserével bármilyen kis mértékben is, hozzá tudunk járulni mindnyájunk közös ügyéhez, mindenekelőtt az áprilisban induló „Hazai esték” nevet viselő vetélkedősorozathoz, akkor a találkozó betöltötte célját.

Az Arany Páva után

Az Arany Páva televíziós verseny után érdemes a versennyel és e verseny hazai visszhangjával foglalkozni. Valójában az Arany Páváról nem szólhatunk úgy, hogy előbb ne tegyünk említést az előző, több éven át tartó, nagy hazai énekes-népzenei vetélkedőről, a *Röpülj Páváról*. A Röpülj Páva megszervezése is, mint az Arany Pávaé a Televízió munkatársainak, *Fellegi Tamásnak*, *Lengyelfi Miklósnak* és vezérkarának az érdeme. Mert valóságos vezérkarra volt itt szükség, kutatókra, szervezőkre és a Röpülj Páva versenyein *Vass Lajos* kiemelkedő karmesteri nevelő munkájára. A Röpülj Páva idején éreztük meg, hogy milyen nagy jelentőségű volt *Kodály Zoltán* célkitűzése, az „éneklő fiatalságról, az éneklő Magyarországról”.

A Röpülj Páva megyei versenyein, elődöntőin már egyre nagyobb figyelem fordult a magyar népdal és a hazánkban élő nemzetiségek dalai felé. Ha rosszhiszeműen gondolnám, azt gondolnám, hogy „divatja” támadt a népdalnak. Mégis inkább úgy gondolom: becsülete támadt, visszahódította az éneket, zenét szerető nagy többséget. A középdöntőre már az egész ország figyelt és a Röpülj Páva versenyének végén az egész ország énekelte a legkedvesebb népdalokat.

Ezen a versenyen nagy hódítást végzett a magyar népdal, a magyar népzene. Nemcsak úgy, hogy a Rádió és a Televízió műsoraiban e verseny győztesei mindegyre szóhoz jutottak, vagy egy-egy népdal újra meg újra műsorra került, fontosabb az, hogy megalakultak az ún. „páva-körök”, számuk gyarapszik és őszintén remélem, hogy az önkéntes közművelődési programnak szerves része marad e körök munkája.

Az Arany Páva nagyrálátóbb tervet igyekezett megvalósítani: az első összefogó nemzetközi, népzenei, népdal versengés megvalósítását tűzte ki célul. Nagy feladat volt ez és nagy teljesítmény, akkor is, ha csak részben valósulhatott meg, mert őszinte sajnálatunkra a versenyre felkért országok közül elsősorban a szocialista országok jelentették be részvételüket — ha nem is mindnyájan — és mellettük csak Ausztria népzeneészei, énekesei álltak be a versenyzők közé. A versenyzők még így is egész Euráziát jelentették: hiszen Berlintől a Szaján hegyvidékig terjedt a résztvevők földrajzi köre és a Szovjetunió révén nemcsak az ott élő nagy szláv nemzetek vettek részt a versenyben, de a litvánok mellett a fiatal tuvai pásztor, valamint matuzsálem korú abházok és a fiatal azerbajdzsániak is. Ha csak hét nemzet vett is részt, mégis igen nagy kiterjedésű volt az Arany Páva versenye. E néhány sor lejegyzésekor számomra most nem az az érdekes, hogy mi is lett a verseny végső eredménye. A végső eredményt úgysem csak a díjak jelentik...

A végső eredménytől: a békés „Éneklő Európától” még messze vagyunk. De mégis, minden alkotó, békét szolgáló lépés ezért a célért születik. A mai nemzetközi versenyünk is szerény részese ennek a célkitűzésnek. A népek békéjét, egymás megértését, kulturánk közös alapjainak felmutatását szolgálja.

A néprajznak, és benne a népköltészetnek sajátos vonása a gazdag földrajzi, történeti, kulturális kapcsolatok meg-megújuló megteremtése. A népköltészet alkotásai mindegyre felmutatják a kultúrák találkozásait: a rokonságokat is, a hasonló megoldásokat és a következetes eltérést is. A népköltészetben egyszerre jelenik meg, szinte felesel egymással, vagy inkább ölelkezik a nemzeti és a nemzetközi. *Bartók Béla* vizsgálta a magyar népzene és a szomszéd népek zenéjét s ő szögezte le először nagy nyomtatékkal az egymástól elkülönítő nemzeti vonásokat is. Az Arany Páva versenyein is mindegyre felfigyelhettünk a különböző (német-osztrák-lengyel-bolgár, orosz-magyar stb.) népek dalainak előadásában a rokonságra vagy hasonlóságra és az eltérésekre egyaránt.

A nemzeti és nemzetközi nagy belső egységet ez a verseny mindennél jobban bizonyíthatta, és bizonyíthatta azt is, hogy egymás nemzeti kultúrájának eltérő vonásait éppen úgy tiszteletben kell tartanunk, mint a rokon vonásokat, s hogy a nemzetek közötti eltérések nem kell, hogy gyűlöletet ébresszenek, inkább egymás értékeinek megbecsülésére tanítanak.

Ez a tanulság — nem véletlenül — arra ösztökélte a résztvevőket, hogy az Arany Páva nemzetközi versenyt folytassuk, tovább építsük. Úgy tudjuk, hogy a következő versenyt Moszkvában a Szovjetunió kívánja megrendezni. Bizom abban, hogy nagy sikerrel, az első, kezdeményező versenynél nagyobb nemzetközi körben.

Ortutay Gyula

Megyei Honismereti KISZ-tábor Debrecenben

A honismereti táborozásnak már hagyományai vannak Hajdú-Bihar megyében: 1972-ben a KISZ védnöksége alatt s a Hazafias Népfront megyei Bizottságának közreműködésével a debreceni Nagyerdőn megrendezett Országos Ifjúsági Honismereti Tábor igen szép eredménnyel zárult (a Honismereti Híradó 1973. 3—4. száma írt róla). Most az adott szakkörvezetőkkel már könnyű feladat volt összehozni és megvalósítani 1974. június 11. és 16. között a Megyei Honismereti KISZ-tábort. A mintegy 50 résztvevő különböző szakcsoportokban

(helytörténeti, néprajzi, népzenei, munkásmozgalmi, ipartörténeti, természetvédelmi) sikeres pályamunkákat készített a tábor tartama alatt gyűjtött anyagból, s ezeket a Déri Múzeum adattárában helyezték el. A krónikairó szakcsoport tábortábori krónikában rögzítette az eseményeket. A szakcsoportok kirándultak Hajdúszoboszlóra, gyűjtöttek a Hortobágyon és Létavértesen. A tábor politikai vezetője *Terge Lajos*, a KISZ Hajdú-Bihar megyei Bizottságának munkatársa, valamint szervezője *dr. Gazdag István* megyei levéltári igazgató elégedetten nyilatkoztak a tábor munkájáról, különösen az érdeklődő és tehetséges fiatalok tevékenységéről.

B. A.

A társadalmi szervek szerepe a műemlékvédelmi munka támogatásában¹

A műemlékvédelem csupán hatósági eszközökkel nem valósítható meg, ehhez a társadalom aktív támogatása is szükséges. A jogszabály ezért rögzíti azt az elvet, hogy a műemléki hatóság a műemlékvédelem feladatait a társadalmi szervek segítségére támaszkodva látja el. Ilyen társadalmi szervek működhetnek a tanácsok szervezetében, a Hazafias Népfront keretein belül, illetve egyéb szervezetekhez kapcsolódva. Véleményünk szerint nem lenne célszerű tételesen meghatározni a műemlékvédelem társadalmi szerveinek körét és feladatait, mivel abban a helyi hagyományok, szokások, az abban résztvevők érdeklődési köre döntő tényező, s minden ilyen jellegű megszorítás gátná a társadalmi mozgalom kifejlődését.

A műemlékvédelem társadalmi szerveinek döntő többsége a tanácsok kebelén belül tevékenykedik. Erre a tanácstörvény megadja a lehetőséget amikor előírja, hogy „a tanács feladatainak eredményesebb ellátására állandó vagy ideiglenes bizottságokat alakít.” A tanácstörvény a bizottságok számát, szer-

vezetét, összetételét illetően mellőzi a szükségtelen megkötéseket, s törekszik a párhuzamosságok kiküszöbölésére. Ezen belül a bizottságok számának csökkentése, a formális elemek kiiktatása a tanácsi tevékenység hatékonyságának fokozását, a szocialista demokratizmus érvényrejuttatását célozza.

A Minisztertanács Tanácsi Hivatala irányelveket tett közzé a tanácsok szervezeti és működési szabályzatának kidolgozásához. Ennek figyelembe vételével a tanácsi szervek maguk határozzák meg a tanács, valamint szervei, szervezeti és működési szabályzatát s ezen belül a létrehozandó bizottságokat is. A tanács a szabályzatban felhatalmazhatja bizottságait albizottságok megalakítására is. Általában az albizottságokra is vonatkoznak azok a tanácstörvényi előírások, melyek szerint „a bizottság javaslattevő, véleményező, előkészítő, ellenőrző, összehangoló szerv”, azonban az albizottság a tanácsal mint testületi szervvel és a végrehajtó bizottsággal közvetlen kapcsolatban nem áll, működéséért — ezen belül feladatai meghatározásáért — a létrehozó bizottság felelős.

A tanácstörvény és a végrehajtására vonatkozó egyéb jogszabályok megadják tehát a lehetőséget a műemléki társadalmi szervezetek, a műemléki bizottságok, albizottságok megalakítására. Törvényi előírás szerint a tanácsi bizottságok szoros

¹ Elhangzott 1973. augusztus 22–24. között Kaposvárott, a *Műemléki Albizottságok VII. Országos Értekezletén*.

kapcsolatot tartanak a Hazafias Népfront illetékes bizottságával, a tömegszervezetekkel, a lakosság egyéb szervezeteivel és a tanács működési területén lévő fontosabb szervekkel.

Véleményünk szerint minden megyében és a műemlékileg legjelentősebb városainkban, valamint a fővárosban — elsősorban annak műemlékileg exponált kerületeiben — megvan a létjogosultsága a tanács kebelében működő műemléki bizottságok, albizottságok létrehozásának. A műemlékvédelmi feladatok hatósági — ehhez kapcsolódóan tanácsai szakigazgatási vonalon történő — ellátása minden esetben igényli a társadalom közvetlen részvételét, javaslattevő, véleményező, előkészítő, ellenőrző és összehangoló tevékenységét.

Tapasztalataink szerint a legtöbb helyen a Műszaki és Kommunális Bizottságokon belül alakították meg a műemléki albizottságokat. Ez ellen természetesen nem lehet észrevételt tenni, mégis megjegyezzük, hogy elképzelhetőnek tartjuk annak megalakítását az oktatási és közművelődési feladatokkal foglalkozó bizottság mellett is. Ennek eldöntése mindig a helyi tanácsai szervek feladata és bízunk benne, hogy döntésük meghozatala előtt minden lehetőséget mérlegelnek. Mégis szeretnénk kihangsúlyozni, hogy a műemlékvédelem kulturális jellegéből és építésügyi igazgatási jellegéből adódóan kívánatos, hogy ha bármely bizottság albizottságaként került a társadalmi szerv megalakításra, abban a műemlékvédelemben érdekelt másik terület képviselői is képviselőt nyerjenek.

Néhány helyen késedelemesen hozzák létre a tanácsai szervek a műemléki albizottságokat. Néhol olyan szemlélettel is találkozunk, hogy nincs szükség műemlékvédelmi társadalmi szervezet megalakítására, mivel ezzel a hatósági szervek ügyis megfélemlően foglalkoznak. *Ezzel az érveléssel nem érthetünk egyet.* Ha az illetéke-

Tanácskozik a Műemléki Albizottságok VII. Országos Értekezlete

seket nem sikerül arról meggyőzni, hogy a hivatali feladat ellátása mellett társadalmi síkon is szükség van a műemlékvédelmi tevékenységre; ha a tanács, mint testületi szerv saját kebelén belül nem kíván ilyen lehetőséget megteremteni, akkor támogatni kell azokat a kezdeményezéseket, amellyel a lelkes lokálpatrióták, műemlékrajongók és szakemberek bármely szervhez kapcsolva és bármilyen elnevezéssel a műemlékvédelmi társadalmi tevékenységre szövetkezni kívánnak.

Ennek legjárhatóbb útja a Hazafias Népfront műemléki bizottságának megalakulása, de elképzelhető ez a Honismereti Bizottsághoz kapcsolódva is. Természetesen olyan megvalósítási forma is szóba kerülhet, amikor a Hazafias Népfront megyei vagy városi bizottsága együttműködési szerződésben állapodik meg a tanáccsal a műemlékvédelmi társadalmi szervezet működtetéséről.

Tolna megyében olyan újszerű kezdeményezéssel is találkoztunk, amely a *Kommunista Ifjúsági Szövetséghez*, illetőleg annak *megyei bizottságához kívánja kapcsolni a műemlékvédelem társadalmi szervezetét*, arra hivatkozva, hogy az ifjúság „saját magának védi és őrzi meg az arra érdemes emlékeket!”. Erről a kezdeményezésről érdemes még azt is elmondani, hogy a műemlékekért rajongó és azért társadalmi síkon áldozatokat vállalni akaró lelkes fiatal műszakiak a MTESZ segítségét és a Hazafias Népfront támogatását is meg kívánják nyerni, s bizunk abban, hogy kezdeményezésüket a megyei tanács is támogatni fogja. Az a tervük, hogy a tervező vállalat, a megyei levéltár, a megyei művelődési és építési osztály, valamint a megyei KISZ Bizottság, a Hazafias Népfront és a múzeum egy-egy képviselőjének bevonásával maguk mellé állítsák a KISZ-en keresztül a járási és községi KISZ titkárokat, a művelődési osztályon keresztül a járások és községek fiatal pedagógusait és az építési osztály útján a járási hivatalok műszaki csoportjait. A múzeum képviselőjének bevonásával a honismereti-helytörténeti csoportokat kívánják megmozgatni. Nyaranként 30—40 fő bevonásával társadalmi munkában — természetesen múzeológus irányításával — régészeti kutatásokat és helyreállításokat kívánnának végezni, s a tervező vállalat KISZ fiataljai felmérési dokumentációkat is készítenének.

Úgy érezzük, hogy az *Erdélyi Tibor* által kezdeményezett Tolna megyei akció megérdemli figyelmünket és a helyi szervek megértő támogatását.

Tudunk arról, hogy *Veszprém megyében dr. Zákonyi Ferenc* lelkes műemlékvédő munkája eredményeképpen *önkéntes műemléki figyelő és jelentő szolgálat* tevékenykedik. Véleményünk szerint ez a lelkes és hozzáértő társaság megérdemelné, hogy akár a tanács szervek, akár a Hazafias Népfront Megyei Bizottsága odafigyeljen munkájukra és szervezeti kereteket adjon társadalmilag szükséges munkájukhoz.

Szigetváron nincsen műemléki albizottság, ehelyett *Várbarát Kör* elnevezéssel tevékenykedik a műemléki és muzeumi társadalmi szervezet. Ezt mi így ahogy van helyesnek tartjuk és működésüket mindenben támogatjuk. Támogatjuk azt az elindult akciót is, mely a várral, illetve várrommal rendelkező városok és községek Várbarát Köreinek megalakítását tűzte ki célul és azt, hogy egymással szorosabb kapcsolatokat alakítsanak ki. Tudomásunk szerint ezt a kezdeményezést a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága is felkarolja és mindenben támogatja.

Műemlékvédelmi társadalmi szervezetnek tekintjük a *Vörös Meteor Természetbarát Egyesületet* is, amely a településektől távol eső romok társadalmi felügyeletét vállalta magára a saját körzetén belül és lelkes turistái rendszeresen küldik a fényképfelvétellel illusztrált, s a műemlék műszaki állapotát is feltüntető jelentéseiket, hogy a szükséges hatósági intézkedéseket ezek alapján kezdeményezhessük.

Műemléki albizottságaink már eddig is bebizonyították, hogy a társadalom támogatásának megszervezése milyen mértékben képes segíteni a műemlékvédelmi hatóság tevékenységét, a műemléki hatóság és a tanács szervek munkáját. A közvélemény figyelmének felkeltése, a műemlékek megismertetése és megszerettetése

olyan hagyományos feladat, amellyel véleményünk szerint minden műemlékvédelmi társadalmi szervnek foglalkoznia kell. Elég ha csak arra utalok, hogy pl. a *Czigány Jenő* irányításával működő *Győr Városi Műemléki Albizottság* 1957. óta diapozitív képek vetítésével 287 előadást tartott 39 703 résztvevőnek, s propaganda-munkájával nem állt meg a megye határain, hanem más megyékben is példát mutatott a gazdag megyei emléktanyag megismertetésében. Hasonlóan ehhez, fontosnak tartjuk a műemlékek helyszíni felügyeletét, olyan figyelő és jelentésszolgálat kiépítését, amelyek képesek idejekorán felhívni az illetékesek figyelmét a műemlékkel kapcsolatos problémákra, s egyúttal keresik a hasznosítás helyileg legalkalmasabb lehetőségeit is. *Dr. Somoskeőy István* ilyen irányú Nógrád megyei munkáját Sárospatakon már 1968-ban követésre méltónak találtuk.

Műemléki albizottságaink sokoldalú társadalmi tevékenységei közül itt most csak néhányat kívánok megemlíteni, példaként állítani. Ezek számunkra főképp az eddig ismeretlen jelentkezési forma miatt érdekesek és figyelemre méltóak. A *Hajdú megyei* és a *Baranya megyei Műemléki Albizottság* a *népi építészeti emlékek felmérésében és felkutatásában* hozott újszerűt. A Baranya megyei Műemléki Albizottság e mellett előindított egy olyan akciót, mellyel a *szomszédos megyék műemlékvédelmi társadalmi szerveinek együttműködésére*, a közösen jelentkező problémák *együttes megtárgyalására*, helyszíni tanulmányozására teremtett — a megyei és a városi tanács megértő támogatásával — lehetőséget. Az ormánsági festett templomokról készített kiadvány is ilyen együttműködés terméke lesz.

A *Hajdú megyei Műemléki Albizottság* nemcsak a zeleméri és a herpályi romok feltárásával és helyreállításával, s ennek során a társadalmi munka megszervezésével hívta fel magára a figyelmet, hanem azzal is, hogy megjelentette a *„Hajdú-Bihar műemlékei, irodalmi emlékhelyei és népművészete”* című reprezentatív kiállítási könyvét, amely a legjelentősebb műemlékek fényképen való bemutatásával, azok leírásával nemcsak hézagpótló mű, hanem idegenforgalmi célokat is szolgáló szakanyag. A műemléki kiadvány kliséjének felhasználásával idegenforgalmi prospektusok 8—10.000 példányban való megjelentetését tervezi, hogy a megye műemlékeit minél szélesebb körben ismertté tudják tenni. Jellemzőképpen megemlítem, hogy a könyv kiadásának szervező munkája is példamutató. Remélem *dr. Angyal László* eljuttatja minden megyének ezt a nagyon tanulságos könyvet, s akkor Önök is megláthatják, hogy mit jelenthetett a szervezőmunka, melyről az alábbiak árulkodnak: „Megjelent a Hajdú-Bihar megyei Tanács, Debrecen Megyei Városi Tanács, a Hajdú-Bihari Járások és Városok támogatásával”. Ilyen jellegű szervezőmunkával és összefogással sok megoldhatatlannak látszó ügyet lehetett már a holtpontról kihozni. Nem véletlen, hogy a *„Hortobágyi hármashatár”* című, nem műemléki jellegű könyvben is megtalálhatjuk a műemlékek címet viselő fejezetet.

Somogy megye Műemléki Albizottsága országos értekezleteinken eddig nem sokat hallattott magáról. Hogy most mégis kiemelten foglalkozunk vele, az annak köszönhető, hogy *Sugár Imre* irányítása mellett olyan akciókat és újszerű kezdeményezéseket indítottak el, amelyek példaként szolgálnak. A Megyei Tanács megértő támogatásával az Albizottság lehetőséget kapott arra, hogy évente 300 000 Ft nagyságrendű, műemléki célokra rendelt kerettel szabadon gazdálkodjék. Mindig nagyon alaposan megfontolták, hogy milyen célra használják a pénzüket. A felosztás során jelentős tételeket határoztak meg műemléki-, ezen belül egyházi tulajdonú épületek helyreállításának anyagi támogatására. Így történt meg — az OMF anyagi eszközeivel közösen — a balatonszemesi római katolikus templom helyreállítása és folyik a szennai református templom helyreállítása is. Tervszerű munkával, a műemléki bázisnak tekinthető Megyei Tervező Vállalat bevonásával halad a műemléki épületek műszaki felmérése.

A Somogy megyei Tanács szép ajándékot adott a 100 éves várossá válását ünneplő Kaposvárnak, amikor kiadta *Szigetvári György: „Építészeti emlékek Somogy-*

ban" című könyvét. E mű megjelentetésével a Somogy megyei Tanács Tervező Vállalat kollektívája bebizonyította, hogy — mint az előszóban írják — „e könyv minden sorát a megye iránt érzett szeretet hatja át”, s a könyvvel az volt a szándékuk, hogy miközben a múlt művészi értékeinek összefoglalását és ismertetését adják, az értékek megmentésére és megóvására is ráirányítsák a figyelmet.

A könyvből, mely az ismertetett emlékeket képekkel illusztrálja nem érzi az olvasó, hogy Somogy megye a műemlékekben szegény megyék közé tartozik, inkább azt érzi, hogy igen nagy felelősséggel és tenniakarással a meglévők fenntartására, megóvására kívánják mozgósítani Somogyország társadalmát. És ez a törekvés minden elismerést megérdemel, s példaként állítható a többi megye és megyei tanács részére is.

Úgy érzem minden reményünk meg lehet arra, hogy a tanácsi szervek — felmérve lehetőségeiket — a műemlékvédelem területén is igénylik munkájukhoz a társadalom támogatását és bízunk abban, hogy a jól működő műemléki albizottságok és az egyéb néven működő műemlékvédelmi társadalmi szervek példát mutatnak azoknak is, akik még keresik a számukra legkedvezőbb társadalmi munka-formákat.

Dr. Merényi Ferenc igazgató a centenáriumi ünnepek során elmondott egyik beszédében a műemlékvédelem és társadalmi bázisának kapcsolatáról a következőket mondta: „A felszabadulás után újjászülető hivatalos műemléki szervezet — amely kormányzatunktól korábban elképzelhetetlen mértékű támogatást kapott —, ma már a szocialista fejlődésünknek megfelelő és a korszerű műemlékvédelmi elveket érvényesítő törvényes rendelkezések alapján a feladatokhoz mért nagyobb létszámú szakember gárdával és igen komoly hatósági jogkörrel végzi munkáját. Ennek ellenére nem mond és nem is mondhat le sem a különféle hatáskörű és szintű területi és helyi szervekkel való együttműködésről, sem a társadalom segítségéről. A műemlékvédelem természetében rejlik, hogy az állomány őrzésére, ápolására, pusztán a hivatalos apparátus nem képes. Ez nemcsak azért nem lehetséges, mert az ország területén szétszórt objektumokról van szó, hanem azért sem, mert ezek az objektumok nem pusztán gyakorlati igényeket szolgáló műszaki létesítmények, amelyek fenntartásához egy szak-apparátus munkája elégséges. Olyan széles társadalmi bázis kell, amely megérti, értékeli és élvezi is a műemlékekben azt az eszmét pluszt, amivel ezek többek pusztán építményeknél, műszaki objektumoknál. Szükség van olyan hivatalos partnerekre és társadalmi aktívákra, akik értői és rajongói a műemlékeknek és hozzáértésüket, lelkesedésüket másoknak is át tudják adni. Meg tudják győzni a műemlékek tulajdonosait, kezelőit, esetenként egy-egy település lakosait, akik a műemlékekben néha még csak egy kiöregedett, rendeltetésének nem megfelelő építményt látnak és pusztulásukat közönyösen, tétlenül szemlélik, vagy éppen elősegítik, s nevelő munkával a terület értékeinek őrzőivé formálhatják át őket.”

Dr. Barcza Géza

Felsőrákosi fogas-díszítmény

A helyismeret hullámhosszán

Kétféle gondra keres megoldást a debreceni városismereti vetélkedő-rendszer, a DEBRECENI KALEIDOSZKÓP. Programunk a honismereti munka része! Ez azért fontos, mert a honismereti mozgalom alapvető gondjából kerestünk kivezető utat.

A honismereti mozgalom egyik feladata, hogy a tömegekkel megismertesse elsősorban a helyi: a történeti, a néprajzi, a művelődéstörténeti, az építészeti, a turisztikai stb. értékeket, életre keltse azokat, hogy betölthessék új szerepüket. A mozgalom szakemberei, aktívái viszont minduntalan azt tapasztalják, hogy akcióik csak alkalmilag hatnak a tömegekre, s folyamatosan csak a zárt, szakmai kisközösségeket (gyűjtő-csoportokat, szakköröket, baráti köröket stb.) tudják hatásrendszerükbe vonni. Másrésztől pedagógiai problémára kellett reagálni. Az oktatási és közművelődési intézményeknek, ifjúsági szervezeteknek egyaránt nagy gondja az ifjúság patriotizmusának fejlesztése, mivel erősödő tendenciával hat a kozmopolitizmus szelleme. Az oktatás, a közművelődés, a mozgalom és a tudomány egységes véleménye, hogy az ifjúság patriotizmusának fejlesztéséhez legkézenfekvőbb eszköz a szűkebb pátria tegnapi és mai értékeinek rendszeres feltárása, bemutatása. Annak megmutatása, hogy mire is lehetünk joggal büszkék, mi helyett kell a jövőnek jobbat teremtenie, mihez van szükség a mai ifjúság alkotó fantáziájára, kedvére, szándékára. Ezt azonban a mozgalom csak az ifjúság parányi részének tudja kisközösségeiben felvázolni.

A debreceni helyismereti vetélkedő-rendszer e két rendkívül komoly problémára keresett egyfajta megoldást.

A debreceni Megyei és a Városi Tanács VB Művelődésügyi Osztálya, a Pedagógusok Szakszervezetének Városi Bizottsága, és a Debreceni, valamint a Hajdú-Bihar Megyei Művelődési Központ, a Pedagógus Művelődési Ház, a Megyei és Városi Könyvtár, a Déri Múzeum és a TIT Debrecen Városi szervének bevonásával 1971. őszén indította útjára városismereti vetélkedő-rendszerét. Először 2–3. osztályos középiskolásokat és szakmunkástanulókat, majd az 1972/73-as tanévben 7–8. osztályos általános iskolásokat szólított játékba a *Debreceni Kaleidoszkóp*. Ettől kezdve fennállásáig minden második évben visszatér ugyanahhoz a réteghez.

Az 1971/72-es tanévben 2901 tanulót neveztek be általános és szakközépiskoláink, szakmunkástanuló intézeteink. Közöttük sajnos csak elenyésző arányban voltak a szakmunkástanulók. Eddigi tapasztalataink szerint az induláskor a középiskolások voltak legaktívabbak. Az 1972/73-as tanévben az induló általános iskolások száma kisebb: 2093. Kezdetben úgy tűnt, hogy vetélkedő rendszerünk számukra nem alkalmas forma. A központi felkészítő programokon való számszerű részvétel, csoportos és személyi aktivitás azonban már az ellenkezőjét bizonyította.

Mindkét évben négy tárgykört határoztunk meg. I. A város történetét. II. A város művelődéstörténetét. III. A város munkásmozgalmának történetét. IV. A város képét, építő- és képzőművészetét.

Első évben minden benevező osztálynak két tárgykörben kellett indulnia. Ez megterhelőnek bizonyult. A tárgykörök anyaga túlságosan bő volt, hiszen a kezdetektől elhozott a jelenig. Alapvető forrás a megadott (nemcsak népszerű ismeretterjesztő, hanem tudományos) szakirodalom, megjelölt múzeumi gyűjtemény volt. Kissé lebecsült szerepet kapott a felkészítésben az élő város, a nehézségi fokot ez tovább növelte. A tanulók szívesen ismerkedtek városunkkal így is, de túlzottan igénybe vette őket ez a munka.

Hasznosítva a tapasztalatokat, könnyítettünk a programon. Az általános iskolásoktól már csak egy tárgykör kiválasztását kértük és a felkészülés alapvető forrasaként az élő várost jelöltük meg. Ezzel növelni tudtuk a tartalom jelenidejűségét. Úgy látjuk: így célunkhoz is közelebb juthattunk. A történeti múlt értékeinek nép-

szerűsítése mellett jobban rá tudjuk irányítani a figyelmüket a jelen értékeire, és a holnapi teendőkre.

Ezt a módosításunkat a későbbiekben is érvényesítjük. Érdemes egy pillantást vetni a mellékelt táblázatra, amely a tárgykör-kiválasztás mértékét, arányát és a tárgykörök helyezési rendjét mutatja. A középiskolások közül legtöbbször a várostörténetet, majd a művelődéstörténetet; az általános iskolások viszont elsősorban a városképet, majd a művelődéstörténetet választották. A két kategóriában egyaránt negyedik helyre került a munkásmozgalmi és második helyre a művelődéstörténeti tárgykör.

A tárgykör	Ezt választotta 1971–72-ben		Helyezési sorszáma 1971–72-ben	Ezt választotta 1972–73-ban		Helyezési sorszáma 1972–73-ban
	fő	a nevezők % -a		fő	a nevezők % -a	
I.	2244	77,3	1.	457	21,5	3.
II.	1704	58,7	2.	740	35,8	2.
III.	811	27,9	4.	130	6,2	4.
IV.	1043	35,9	3.	765	36,5	1.

A benevezés után több hónapon át tartó — a társszervek segítségét is hasznosító — központi felkészítő programsorozatokat indítottunk: szemléltetett előadásokat, szakemberekkel (történészekkel, irodalomtörténészekkel stb.) való beszélgetéseket, múzeumlátogatásokat, városnéző túrákat, s a játékmódra tanító „mini” vetélkedőket. A 38 programon átlagosan 26 középiskolás vett részt, az általános iskolások 62 felkészítő programján pedig általában 45 tanuló. Leglátogatottabbak — általában 100 feletti létszámmal — a városnéző túrák voltak, legkevésbé pedig a munkásmozgalmi tárgykörré felkészítők. E programok az első évben a középiskolák, az 1972/73-as tanévben pedig a csapókerti Horváth Árpád Művelődési Ház, a Nagy Sándor telepi Móríc Zsigmond Klubkönyvtár és a MÁV Járműjavító Vállalat Előre Művelődési Háza gyermekklubjainak rendezvényeivel, valamint néhány iskola házi felkészítőivel egészültek ki, mintegy 100–100 alkalomra.

Két lényeges közművelődési hatás már látható. Az egyik, hogy a Debreceni Kaleidoszkóp egész sor intézményt hozott mozgásba, a meghatározott ismeretterjesztési anyagok sokszínű és legtöbbször újszerű feldolgozására. A másik pedig, hogy konkrét közönségbázisra épített, és folyamatos pedagógiai szempontok szerint építkező, hatásos ismeretterjesztő programot indított útjára.

Az is látható viszont, hogy az érdekelt tanulóknak mindig csak kis százaléka vett részt a felkészítőkön, tehát létrejött közöttük az egy tárgykörön belüli, témakörre koncentrált felelősi rendszer, munkamegosztás. Erre a jelenségre már az első évben felfigyeltünk, és az ismeretmennyiséggel szemben kialakult természetes védekezési módnak tekintettük. Mindkét évben felhívtuk azonban a tanulók figyelmét arra hogy a számonkérő-vetélkedő fokozatokon mindannyiuknak szükségük lesz a választott anyag teljes ismeretére. Kértük őket ezzel együtt, hogy szerzett ismereteiket a „témafelelősök” adják át az osztálytársaiknak. Úgy tapasztaltuk, e feladatnak többségük eleget is tett.

Igazolta ezt játékunk következő szakaszában, az első fokon osztálykeretben szűrő, központilag elkészített és közreadott teszt-lapok kérdéseire adott válaszok színvonala is. A középiskolások és a szakmunkástanulók központi — a DMMK által elkészített és közreadott — teszt-lapjainak kérdéseit, feladványait 1756 tanuló válaszolta meg. A megszerezhető pontok 34 %-át tudták összegyűjteni. A részadatok azt is mutatták, hogy a felkészítésben jeleskedő iskolák kiemelkedő teljesítményt értek el. Általában a szakközépiskolák és a szakmunkásképző intézetek szerepeltek gyengébben.

Az általános iskolások 1973 januárjában kb. 1900 tesztlapot töltöttek ki, hogy ennek alapján kiválasszák közülük az osztályok legjobban felkészült tanulóit, akik az iskolai színvonalversenyeken 4 tagú csoportokban képviselik osztályaikat.

Az adatok világosan igazolják, hogy vetélkedő-rendszerünkkel a honismereti munka olyan formáját hoztuk létre, amely alkalmas arra, hogy a tömegeket hosszú időre mozgósítsa.

A többhónapos felkészítő programok végeztével a megkívánt ismeretanyagoknak több mint egyharmadát tudták a résztvevők. Az általános ismeretterjesztés eredményességéhez mérten ez megnyugtató eredmény.

Néhány iskolában a tantestület bonyolítja le a színvonalversenyt, önállóan vagy módszertani segítségünkkel. Legtöbbjük igénybe veszi vetélkedő-rendező munkacsapatainkat, játékvezetőinket, zsüri-tagjainkat, továbbá az általunk elkészített forgatókönyveket, eszközöket.

Az iskolai színvonalversenyről első évben a kétszintes — selejtező és színvonalversenyből álló — városi döntőre jutottak a tanulók, 1973-tól be kellett iktatni a kerületi döntőket is, mivel a benevező iskolák száma 15-ről 23-ra nőtt, s így az iskolai színvonalversenyekről túl sok csapat jutna tovább. (Mindenképpen több, mint ahánnyal még jó színvonalú vetélkedőt lehet lebonyolítani.) A kerületi döntőket a városi követi.

Az első év városi döntőjének selejtezőjében még mindig 31, négy fős csoport szerepelt, szinte profi szinten. A többszörös kiválasztódás következtében itt már igen magas tudásszintek mérkőztek. A kieső 25 csoport (100 tanuló) a megszerezhető összes pont 61 %-át, a továbbjutó 6 csoport (24 tanuló) pedig 82,6 %-át, a délutáni döntőben 71 %-át gyűjtötte össze. A statisztika már önmagában is szöszlője vetélkedő-rendszerünk tömegméretének, de még inkább tartalmi hatásának. Akik résztvehetek a játékban — akár csak a 200 fős közönség tagjaként — meggyőződhetnek arról, hogy a városhoz kapcsolódó érzelmekben, a konkrét ismeretanyagban megnyilvánuló igazi hatás még szívderítőbb volt. Ezt vártuk az ideitől is. Megvalósult.

Nem lehet érdektelen egy ilyen tömegjáték feladványaiba sem belepillantani, hiszen igazán csak így értékelhető. Helyhiány miatt azonban be kell érniünk néhány általános szemponttal. Írás- és szóbeli feladványainkhoz igyekeztünk hasznosítani a város építészeti szempontból jeles épületeit, a köztéri szobrokat, az emléktáblákat, élő utca- és intézményneveket, a múzeumi gyűjtemények kiemelkedő példányaikat, a Déri Múzeumból és a Református Kollégium Könyvtárából. A városról, fiairól szóló vagy fiaitól származó szépirodalmi, képzőművészeti alkotásokat, gyáraink termékeit stb., eredetiben, fotón, dián, lemezen használtuk fel.

Versenyrendszerünk pedagógiai értékének számbavételére itt nem törekedhettem. Ezt ebben az évben végeztük el. Világosan látjuk, hogy a hazafias nevelés olyan eszközt adtuk a pedagógusok kezébe, amelynek hatását szinte minden tanórán, minden gyermek- és ifjúságmozgalmi foglalkozáson érezheti a tanuló és a tanár, a mozgalmi vezető és amelynek igazi hatása túlhalad a tanuló és mozgalmi közösségek keretein.

Nyugodtan állíthatom, hogy a honismereti mozgalom egyik kiemelkedő akciója a *Debreceni Kaleidoszkóp*. Példája más rétegek és más települések számára is hasznosítható. Remélem, állításom igazát e rövidre szabott terjedelemben is sikerült felvillantani.

Franz Vilmos

Helytörténeti múzeum a váli műemlék-templomban

*„Arra gondoltam, ha templomaink
örizhetik a nagy emberek síremlékeit,
akkor nem lesz a templomhoz méltat-
lan, ha megőrizzük benne népünk vi-
seletét, verejtékes munkájának eszkö-
zeit.”*

A Szekesfehértvári Egyházmegyei Hatóság 2239/1972. sz. rendelkezésével — az Országos Műemléki Felügyelőség megyei megbízottjával, *Harrach Erzsébet* főmérnök-nővel történt megbeszélés alapján — engedélyt adott arra, hogy a falu múltját, hagyományait bemutató tárgyakat helyezhessünk el a már korábban műemlékké nyilvánított templomban. A műemléképületről annyit kell megjegyezni, hogy *Fejér megye legnagyobb temploma*, alapterülete 1175 négyzetméter. Egy nápolyi templom mintájára készült, klasszicista stílusban. Úgy tartják számon, mint a barokkal szakitó, magyar forradalmi művészet első nagy alkotását. 150 éve vették használatba és 1821—1824 között épült. *Grisaille* freskóit *Wagner* nevű bécsi művész készítette, két *Ferenczy* szobra van, ön keresztkútját az első ötvös világiállításra vették *Bécsben*, a rokokó stílusú sekrestye berendezése pedig a majki kolostorból való.

Hogyan, milyen alapokon jött létre a nevezett templomban a falumúzeum?

Ezt elsősorban a község kultúrtörténeti vonatkozásai indokolták.

1. A középkorból itt maradt egy román-gót stílusú torony, amelyhez az 1973-ban megkezdett ásatások tanúsága szerint háromhajós középkori templom tartozott. Ezt a törökök várrá alakították át, később felgyújtották s felrobbantották, de a torony mindezt átvészelte és ma is áll, mint harangtorony.

2. A magyar nevelésügy egyik megalapozója, a *Ratio Educationis* szerkesztője, *Ürményi József*, már várost álmodott erre a helyre, ahogyan a középkorban is állt már az *Oppidum Vaál*. Le is rakta egy vonalban a város alapjait, a kastélyt, a templomot, a mauzóleumot. Ma mindhárom műemlék.

3. *Vál Vajda Jánosnak*, a költőnek a faluja.

4. Szerencsésen megmaradt a plébánia irattárából az idők viszontagsága ellenére is elég bőséges anyag. A háromezernél is több iratesomó az 1642. évig visszamenően dokumentálja a falu történetét.

5. A falut 10 km távolságra elkerüli a vasút — *Válon* ma közel ezer a bejárók száma —, s ez bizonyos elzártságot jelentett, a falu megőrizte hagyományait.

A felsorolt tények mellett nem lehetett sokáig érzéketlenül elmenni. Egy-egy szebb kelyhet, egyházi ruhát, vagy iratot mindig érdeklődéssel néztek meg a látogatók. Először a romjaiból újjáépített gyóntató kápolnában kaptak helyet az egyházi vonatkozású tárgyak. Ide került a magyaros díszítésű miseruha, a barokk dalmatikák, a népi hímzésű, kereszteléskor használt gyermektakaró, a középkori váli templom fa tabernákuluma és angyal-szobrai, az őt képen megfestett *Historia Domus*, köztük a *Vajda* szülők halála. Ennek a helyiségnek berendezése után néhány évig — elsősorban az anyagiak hiánya miatt — nem történt előrelépés.

Egyszer a mezőről hazajövet egy hüvelykujjal formált, törött kőcsögbé botlottam, aminek avas zsír volt az alján. Hazavittem. Ezt a leletet újabbak követték. Közben néhány padlást megjártam, köztük a gyógyszerterét, ahonnan régi patikai edények kerültek elő, élükön a majdnem egymázzás gyógyszerterő mozsárral. Szóltam néhány asszonynak és megnyiták a szekrények ajtajai, fejkendők, blúzok, férfi és női ruhák, mindennapi használati eszközök vándoroltak hozzám. Külön szek-

rényben gyűjtöttem a régmúlt korok leletanyagát, az ősenber csiszolt szerszámát, a bronz-, a vatyai-, a „Váli Kultúra”, a középkor- és a török világ emlékeit. A plébániaépület lassan megtelt, sőt zsúfolt lett. A Falurádió egyik kora reggeli adása ebben az időben arról panaszkodott, hogy lelkiismeretlen emberek falvainkban fillérekért összevásárolják és jó pénzért továbbadják múltunk tárgyi emlékeit. Sajnos Válon is ez történt. A Pogányvár környéke ma is gazdag a honfoglalás előtti korokból származó leletekben: például az urnasiros „Váli Kultúra” éppen ezektől a gazdag váli leletektől kapta nevét. Sokan ma is kedvükre ásnak és a talált urnákat eladják. A rokkák ára egészen magasra szökött. Ezt látva támadt a gondolatom, hogy templomunkat kellene felhasználni arra a célra, hogy megőrizzük a múlt emlékeit. Arra gondoltam, ha templomaink őrizhetik a nagy emberek síremlékeit — mennyi van belőlük a Szent Péter templomban — akkor nem lesz a templomhoz méltatlan, ha megőrizzük benne népünk viseletét, verejtékes munkájának az eszközeit.

Amikor az Egyházmegyei Hatóságtól erre engedélyt kértem, hangsúlyoztam, úgy akarom elhelyezni a tárgyakat, hogy az íhíthatot ne zavarják és ne bontsák meg a templom stílusának egységét. Az Egyházmegyei Hatóság az engedély megadásakor kérte, ügyeljek arra, hogy a hívek ne tekintsék múzeumnak a templomot és javasolta az oratórium bekapcsolását. A Műemléki Felügyelőség az elhelyezés kényes voltaára hívta fel figyelmemet, „mert a szentélybe mégsem lehet rokkákat elhelyezni”.

Az engedély birtokában megkezdődött a berendezkedés. Az emeletes plébánia épületben maradt annyi tárgy, amennyi díszíti az épületet, főleg a folyosót, de az itt elhelyezett tárgyakból kerültek másodpéldányok a templomba is, mivel a plébánia épület nagyobb csoportok befogadására nem alkalmas. Az emeleti előszoba üveg vitrinjébe kerültek a kelyhek és egyéb egyházi edények, amelyekről színes tabló látható a templomban.

A templomban elhelyezett tárgyak hármassá alakultak. Az első a gyóntatókáporna az egyházi jellegű tárgyakkal. A második rész maga a hajó. A padok hosszában a fal mellett, elhelyeztünk egy 21 méter hosszú, a padoknál 12 cm-rel alacsonyabb üvegtárolót. A templomba belépő első körültekintéskor észre sem veszi ezt a tárolót, mert alacsonyabb a padoknál. Ezeknek egyik felébe kerültek a faluban

talált, különböző korokból származó kerámiák, földből előkerült leletek, a csiszolt baltából egészen a XIX. század emlékeiig. A tárolónak a másik részében pedig az irattár nevezetesebb darabjai vannak, melyek felölelik a falu egész történetét. A legelső egy 1642-es irat, pápai bulla a jezsuiták (Vál az ő birtokuk volt) feloszlatásáról, iskolabővítések dokumentumai, az 1792/93. évből fennmaradt iskolai zárójelentés, az első mester sokpecsétes esküje, jelentős a háromtanerős kajászói zsidó iskoláról, irat a patika alapításáról, patikusok okmányai, a falu első rádióengedélye, moziengedély, Prohászka Ottokár váli vonatkozású levelei, a Válban működött egyesületek könyvei stb.

Fejkendők, lakodalmas szépedény, kettős ételhordó az oratóriumban (Balogh J. felvételei)

székesfehérvári István Király Múzeum szakemberei javasolták, hogy vagy sublótban, vagy üveg alatt tároljunk, mert a bábos megoldás nem válik be. Így minden férfi, női ruha, fejkendő, kötény külön üvegkeretben van a falon, viselője nevének és életkorának megjelölésével.

Amikor befejeztük a tárgyak elhelyezését, az István Király Múzeum szakembereit, *Csukás György*it kértem meg felülvizsgálatra. Néhány kerámián változtatott csupán és javasolta: az oratórium üvegfalát függönyözzük le, hogy a népművészeti tárgyak és a klasszikus szentély ne „üssék egymást”. Ez meg is történt egy népművészeti antependiummal.

A plébánia udvarán kis kőtarat rendeztünk be. Ide került egy római korból származó gyermek- és felnőtt szarkofág, valamint latin feliratos sírkő darab és az istálló bontásakor előkerült, ismeretlen márvány címer. Az épület falába pedig behelyeztünk egyet-egyet azokból a téglákból, amelyekből a falu épült. A falu megújul, sok a bontás, könnyű rátalálni az öreg téglákra. A török téгла után az 1745-ös a legkorábbi, de ott van az érdi futószalagról lekerült gyári téгла is. A templomlépcső feljáratánál két oldalt teraszt képeztünk ki. Ide kerültek a legszebb temetői keresztetek. 1788-ból való a legrégebbi.

A kiállítás harmadik része az egykori kegyúri oratórium, amelynek berendezéséhez az Egyházmegyei Hatóság adott tároló anyagot. Ez a helyiség elsősorban a népművészeté, de került ide más is. Itt helyeztük el a mindennapi élet eszközeit: edényeket, tálakat, ruhákat, külön csoportban pedig a fegyvereket. Van ezek közt Zsigmondkori pallos, török kard, középkori ágyúgolyó, Kokas Ignácnak a pákozdi csatában zsoldként kapott Kossuth bankója, a szabadságharc leverése után kivégzett vértesszőlő plébános levele, az akkori váli plébános feljegyzése a sorozásról. Az éremgyűjteményben külön kiemeltük a Válban talált római pénzeket és mint érdekességet megemlítem: egy Sobiesky korából származó hamis pénz. Ugyanitt vannak üveg alatt a plébánia könyvtárának legértékesebb darabjai, az imakönyv- és füzet gyűjtemény. A mindennapi használati tárgyak közül érdekes a középkori ácskalapács, az asszonyok kézimunka mintája, valamint a parányi kötény- és gatyamadzag kötő. A ruhák elhelyezésére vonatkozóan a

Végül néhány gondolat magához a gyűjtéshez.

1. A *hagyományos falu* tárgyi emlékeinek, a helyi történelmi dokumentumoknak a megőrzése gyakran szinte megoldhatatlan feladatot jelent. Nincsen megfelelő helyiség, költséges az adminisztrálás stb. A papság ilyen jellegű vállalkozása nagy kultúrszolgálat volna. A legtöbb helyen meg lehet valósítani a tárgyaknak a fal és a padok közötti elhelyezését, de számtalan templomnak van kegyúri oratóriuma és ezek felett nyitott erkélyek vannak. Különösen a protestáns templomokban találunk nagy, használaton kívüli karzatokat. Ezekből a helyiségekből ma sokat raktárnak használnak. Azután ott vannak a hitoktató termek, a plébániák folyosói, amelyeknek falát díszíthetné a falu múltja. A közöttük való járkálás, szemlélésük nevel és fölemel.

2. Csak a falu múltjából való tárgyakat gyűjtsünk, idegeneket ne. *Ne a nagy múzeumokkal akarjunk versengeni, hanem falunk kulturális emlékeit kell megőriznünk.* Ellenkező esetben csak „kóceráj” lesz az egészből.

3. A gyűjtés kezdetekor a székesfehérvári István Király Múzeum vezetői kétségüket fejezték ki az eredményt illetően. Én azonban úgy gondoltam, hogy ha mindent a központi múzeumokba viszünk be, a falvak elfelejtik a történelmüket. Válban pl. senki nem hallott a „Váli Kultúráról”, amit a világon minden szakember így nevez. Másrészt az összegyűjtött anyag nem veszhet el, mert minden leltárba veszek, s utódom majd a leltár szerint veszi át. Erre is ügyeljünk.

4. A közmondás úgy szól, hogy semmi se új a nap alatt. A gyűjtés közben Jugoszláviában töltöttem szabadságomat. Nem annyira a tenger vonzott, inkább az ősi kolostorok. Ezeknek a sokszor ezeréves kolostoroknak a templomaiban is láttam, hogy üvegtárolókban mutatják be a kolostorok értékeit: ruhákat, ötvösmunkákat, könyveket. Igaz az is, hogy szerzetes őrizte őket. A templomot tehát ne hagyjuk nyitva, de szívesen álljunk rendelkezésére az érdeklődőknek.

5. A hívek — leszámítva a kezdeti idegenkedést — örültek a gyűjtésnek. Zömük szívesen odaadja értékeit. A sok száz darabból csak kettőt vettem pénzért, összesen 130 forintért. Néhányszor a szöszéken is foglalkoztam a dologgal, és csak egy-két padlást kellett végignéznem, az anyag zömét úgy hozták el. Erdemes barátságot kötni a keményseprőkkel, szobafestőkkel, akik járnak a padlásokon. Sok mindenhez álltaluk jutottam.

6. *Ne zavarjon bennünket, ha falunk nem tartozik valamelyik nagy népművészeti egységhez.* Vál sem tartozik, de mégis érdekes látni, népünk hogyan vitte bele lelkét tárgyaiba. Válon pl. négy fajta rokkát használtak és több egyéni készítésűt. A blúzt az asszonyok maguk varrták, maguk díszítették. Fejkendőiket maguk kézimunkázták. Igen szépek vannak belőlük fehér színben. A gyűjtés derített fényt arra is, hogy régen fekete ruhában és kötényben, később fehér ruhában és kötényben esküdtek a lányok. A különböző hatások is lemérhetők. Például 40 esztendővel ezelőtt eljutott Válba ünneplőnek a matyó ruha, már a múlt századból van hollóházi tányér és 30 évvel ezelőttről csákvári kerámia.

7. Vegyes vallású falvakban ne féljünk a valláskülönbségtől. Az egyetlen négy-lábú krumplinyomó és a legszebb lakodalmas cserépedény ajándékozója nem a híveim közül való volt.

8. Hogy bírjuk mindezt anyagilag? Nem sok kell hozzá. Kezdetben egy szekrény és sok szög. Fontos az átfogó terv, s ezt részletekben is meg lehet valósítani, ahogyan Válban is történt. De mindenhol akad egy nyugdíjas asztalos, mint Válban is a jó *Dalnoki Lajos* bácsi, aki a végén már nemcsak asztalos munkát végzett, de egyik fő gyűjtő is lett. Sok faanyag is elfekszik a plébániákon, amiket erre a célra jól lehet hasznosítani. De talán segítenek mások is. Közös ügyről van szó.

Horváth Kálmán

A „Zúgjon dalunk!” munkásdalgyűjtő akcióról

Régi adósságot törlesztettünk az elmúlt évben az országosan meghirdetett társadalmi munkásdalgyűjtő akcióval. Több országos szerv és intézmény (Művelődésügyi Minisztérium, SZOT, KÓTA, Fővárosi Tanács, Televízió és alkalmanként a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága, valamint az MTA Zenetudományi Intézete) gondozásában egész esztendőn át folyt a feltáró munka és nyolc megye kivételével az ország minden részéből küldtek a KÓTA központjába az összegyűjt dalokból. Később a Fővárosi Tanács — különválasztva a fővárosi gyűjtés eredményét az országotól — közre is adta a legjobbnak ítélt dalokat — eredeti, vagy feldolgozott formában. Hanglemezeire rögzített változatuk a közönség számára is hozzáférhetővé válik.

Időközben a vidéki gyűjtés értékelése is lezárult, így tanulságul érdemes ennek néhány tapasztalatát számba venni. Az akció további folytatása esetén ezek szem előtt tartása bizonyára hasznos lehet. Az ún. „paraszi népdal” gyűjtése hazánkban csaknem hét évtizede folyik módszeresen és tudományos igénnyel. Viszonylag könnyű helyzetben van tehát, aki ezt a gazdag kincsésztárat óhajtja tovább gyarapítani. *Bartók* és *Kodály* megalapozott gyűjtőmunkája nyomán ma már nem nehéz eldönteni, hogy a népdalból *mit érdemes és hogyan kell gyűjteni*. Jöval nehezebb a helyzete annak, aki a munkásság hagyományanyagából kíván értékeket a felszínre hozni. Még alapos folklór-szakismeret birtokában is nehéz döntenie: mit tekintsen e dallamanyagból értékesnek?

A most lezárt „Zúgjon dalunk!” akcióban a gyűjtők többsége lelkes amatőrökből verbuválódott, s ez az összegyűjt dallamanyag minőségén is lemérhető. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi változások jegyében született és formálódott munkásénekes hagyományokban való eligazodáshoz az általános népdalgyűjtési ismereteknél is tágabb, sokrétűbb tájékozottságra van a gyűjtőnek szüksége. Ezt a jövőben feltétlenül figyelembe kell venni. S még valamit: az akció során összegyűjt mintegy félezer dallam közt számos komponált, közismert mű dallamtöredéke található, szövegében és dallamában egyaránt megváltoztatott formában. Különösen gyakori jelenség ez a munkásdallárdák műsoraiból ismertté vált dalok esetében. Bebizonyosodott, hogy a munkáskollektívákba tömörült városi ember — alkotói ambícióitól hajtva — a zeneszerzők által komponált dalt sem „tartja tiszteletben”, hanem a maga céljai szerint formálja, alakítja és az ismert dallamot aktuális szöveggel „fejeli meg”. Ezek közül néhány tetszetős dallamból egyik neves zeneszerzőnk többszölamú kórusdalt komponált s csak amikor a mű nyomdakész állapotban volt, derült ki, hogy e dallamok újbóli feldolgozását állami jogvédelem tiltja, mert ismert szerzők feledésbe merült alkotásai. (A kéziratot természetesen meg kellett semmisíteni.)

A gyűjtők vallomásaiból kiderül, hogy a felkeresett „nótafa” rendszerint a legkevésbé használható dalokat éneklő a legszivesebben és a leglelkesebben. Ilyenek a múlt század közismert városi slágereinek dallamaira készült aktualizált dalok, amelyek attól váltak munkásdallá, hogy munkástárgyú szöveget „húztak rájuk”. Szemügyre vételük és országos elterjedésük térképe mégis sokat mond a tudományos kutató számára az elmúlt félévszázad társadalmi-politikai-kulturális változásainak mozgatórugóiról, és főleg a nép érzelmi-értelmi reakciójáról. E dalok dokumentum értéke igen nagy. További gyűjtésük már csak azért is fontos és sürgős, mert ezek a dalok nótáíainak elhunytával örökre elvesznek az utókor számára. Többségük mondanivalója a társadalmi valóság változásaival idejétmúlttá vált. Száj-hagyomány útján történő továbbéneklésükre ezért nem lehet számítani.

A gyűjtőmunka folytatását minden bizonnyal az is megkönnyíti, hogy a sajtó és különösen a televízió — a vidéki gyűjtőmunkáról készített helyszíni felvételek

sugárzásával — a közvélemény számára vitathatatlaná tette e kezdeményezés fontosságát és hasznosságát. S ha e műsorok a gyűjtés nehézségeire is fényt derítettek, azzal a téma iránt érzékeny szakembereket nem riasztották el, hanem még nagyobb körültekintésre és a szakmai igényesség fokozására serkentették. Örülünk, ha a következő hónapokban — a megyei kórusszervezetek hívó szavára — az ország minden táján összefognának az érdekelt szakemberek és megteremtenék a további gyűjtőmunka feltételeit. A megyei művelődési központok vezetői minden bizonnyal készséggel vállallják e fontos társadalmi akció házigazdájának szerepét. A honismereti körök vezetői és tagjai személyi és tárgyismereteikkel lehetnek segítségére e hasznos buzgólkodásnak. Különösen az u.n. fehér foltok felderítését kellene elsődleges célul megjelölni, mert a múlt évi felhívásra a 19 megyéből 8 nem reagált. Nehezen magyarázható, hogy ezek között van pl. Komárom, Pest és Baranya megye is, amelyek közismerten nagy munkásmozgalmi hagyománnyal rendelkeznek. (Talán Komárom megye az egyetlen közülük, amely legalább önálló bányászdalgyűjtéssel dicsekedhet.) Az újabb próbálkozások most már talán ezekben a megyékben is eredményesnek bizonyulnának.

A gyűjtés folytatása mellett szól az is, hogy a félezernyi felgyűlt dallamnak alig 10 %-a volt selejt, vagyis a teljesen használhatatlan. 80 %-ra tehető azoknak a száma, amelyek „csak” a tudomány számára jelentenek értéket. A maradék, mintegy 50 dallam, a gyűjtés fő eredménye: ennyit talált az értékelő bizottság alkalmasnak arra, hogy valamilyen formában előmozdítsuk a továbbélésüket. Tekintve a gyűjtés önkéntes és társadalmi akció jellegét, valamint azt, hogy a dalhagyomány mögött csupán évtizedek és nem évszázadok húzódnak meg, ezzel az eredménnyel elégedettek lehetünk.

A KÓTA olyan *módszertani segédeszköz* közreadásával szándékszik a megyei gyűjtést szervezők munkáját megkönnyíteni, amelyben a tavalyi akció tapasztalatait is számbavéve mind a szervező, mind a gyűjtő munka módszereire nézve ajánl némi eligazítást.¹ A munka megkezdéséhez nélkülözhetetlen „nótafa”-jelöltek címjegyzékének összeállításával addig sem kellene várni, hiszen annak a forrásai adóttak: részben a nagyüzemek nyugdíjasainak, részben a pártbizottságokon az idős párttagok nyilvántartásának felhasználásával a feltáró munka már jó előre megtervezhető. Bízunk benne, hogy az újabb egy vagy két évre tervezett gyűjtés megindításához sem hangzatos jelszavakra, sem hivatalos úton közzétett felhívásra nincs szükség. A gyűjtés társadalmi keretét mindenütt a megyei KÓTA-szervezetek nyújthatnák, míg a begyűlt anyag félévenkénti feldolgozását — az MTA Zenetudományi Intézetének a közreműködésével — a KÓTA központi szervei vállallják magukra. Várjuk a kezdeményezők jelentkezését.

Maróti Gyula

Felsőrákosi ládafedél belső díszítménye

¹ A dallamok szakszerű megőrzítése mellett különösen kívánatos a „dalok életének” beható kutatása: a szöveg létrejötte, a dallal való megismerkedés forrása és alkalmá, a vele való éles gyakorisága, terjedése, esetleg megőrzítése stb. Ezek feltárása mozgalomtörténeti szempontból is haszonnal járhat.

„Schneider Lajos” népdaléneklési verseny Mohácson

Harmadszor került sor a baranyai fiatalok nemes vetélkedőjére, az általános iskolai felsőtagozatos tanulók és a középiskolások népdaléneklési versenyére (a középiskolások idén indultak először). A Városi Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és az Úttörőszövetség Városi Bizottsága — a fölöttes megyei szervek támogatásával — rendszeres hagyományá tették ezt a szép rendezvényt, amelyre minden évben a *Busójárást* megelőző napon: Farsangvasárnap előtti szombaton kerül sor a helybeli Kossuth Filmszínházban.

Schneider Lajos nevét viselik a versenyek, aki 30—40 évvel ezelőtt lankadatlan szorgalommal ezernél több magyar népdalt, balladát és népszokást jegyzett le Mohácson és környékén. Akinek gyűjtése mennyiségben és minőségben annyira kiemelkedett *Berze Nagy János* 1940-ben megjelent Baranyai Magyar Néphagyományok c. háromkötetes gyűjteményéből, hogy *Kodály Zoltán* hamarosan kapcsolatba lépett vele, legjobb énekeseit 1941-ben Pestre hozatta és hanglemezre daloltatta, majd 1950-ben személyesen is fölkereste és együtt kutattak tovább (ez volt Kodály utolsó gyűjtőútja, egyben a legelső magnetofonos-gyűjtés Magyarországon). Schneider gyűjtéséből vált ország-világ közkincsévé többek között a „Kispircsi faluvégen” kezdetű népdal. Schneider Lajos a népért, a néphagyomány megmentéséért és fenntartásáért dolgozó pedagógus mintaszerű képviselője volt tehát.

A versenyzőknek négy, Schneider által gyűjtött számot (a Mohácsi Népdalok c. összeállításból), egy csángó népdalt (a Kicsi madár, jaj be fenn jársz c. gyűjteményből) és további 15, illetve 25 magyar népdalt kellett magukkal hozniuk, így az általános iskolások húsz, a középiskolások pedig harminc dal jegyzékével jelentek meg. A zsüri átnézte a beadott jegyzékeket és a húszból két dalt, a harmincből pedig hármát jelölt ki, ügyelve arra, hogy egy-egy énekes különböző jellegű dalokat fűzőn csokorba, továbbá hogy mindenki lehetőleg más dalt szólaltasson meg. A kiválasztott dalok sorrendjét nem szabta meg a zsüri, egymásutánjuk felépítését rábízta az éneklőkre, akik szinte kivétel nélkül megéreztek, hogy legmegfelelőbb a lassú-gyors, illetve lassú-lassú-gyors összefűzés.

Délelőtt tízkor kezdődött a magyar népdal ünnepe. Először harmincnyolc felsőtagozatos állt elő: Pécs kilenc általános iskolájából tizennégy, Komló négy iskolájából hét, Mohács három tanintézetéből négy, Magyaregregyről, Palotabozsokról, Sásdról kettő-kettő, Baksa, Bogád, Bóly, Homorúd, Nagydobsza községből pedig egy-egy versenyző. Utánuk tíz pécsi, két mohácsi és egy siklósi középiskolás leány következett hat gimnázium és egy szakközépiskola képviselőiben. Ezek a számok is mutatják, hogy a megye legnagyobb részén, sok-sok iskolájában népdaiszerető nevelők és tanulók élnek. A népdal bensőséges szerete és stílushű ismerete nyilvánult meg az éneklők előadásában; abban a szavakkal alig megfogalmazható lelki áramkörben, amely az igaz művészet, az őszinte tolmácsolás esetén egyaránt átjárja a közönséget és az előadókat. Amitől feszült figyelem és ünnepi csönd támad a teremben.

A zsüri nyolc felsőtagozatos és hat gimnazista kiemelkedő teljesítményét jutalmazta-dicsérte meg, részint *özv. Schneider Lajosné* könyvajándékával, részint a másnapi Busójárásra szóló meghívással. Az általános iskolások közül *Tótfalusi Eleonóra* V. osztályos nagydobszai tanuló elfogódottságtól és modorosságtól mentes előadási stílusa, bátor csengő hangja, gyönyörűen formált díszített éneklése igazi meglepetés és élmény volt. A „Szivárvány-havasá”-t felnőtt, hivatásos énekes is alig tudta volna szebben, hitelesebben előadni. Az átéltségnek, a fegyelem és drámaiság kiegyensúlyozottságának még komolyabb, még érettebb csodája volt, amit a III.

gimnazista *Páli Eszter* nyújtott (Pécs, Széchenyi Gimnázium). A „Kis gerlice patak martján” kezdetű, tízversszakos csángómagyar ballada mélységeit, érzelmi-emberi hullámlását talán még egyházaskozári népművész-előadója, eredeti „adatközlő”-je sem énekelhette volna szebben. Tótfalusi Eleonóra és Páli Eszter méltán lettek elsők az általános- illetve középiskolások között. Az őket követő hét felsőtagozatos és öt gimnazista¹ is igen stílusos, tiszta énekléssel szerzett szép pillanatokat.

A délutáni díjkiosztás előtt a résztvevők megkoszorúzták *Bartók Béla* szobrát és *Schneider Lajos* emléktábláját, s itt elénekelték az „Elindultam szép hazámbul”, illetve az „Édesanyám rózsafája” kezdetű népdalokat gyűjtőik tiszteletére.

Az eredményhirdetés alkalmával a díjazottak ismét elénekelték egyik délelőtti dalukat, majd három pécsi előadóművész: *Duga Ilona*, *Fábián János* és *Csekő Györgyi* rövid folklórműsora gyönyörködtette a jelenlévőket.

Általános színvonalában még a tavalyit is fölülmúlta ez a verseny. Bebizonyította, hogy ifjúságunk legjobbjai egyre nagyobb számban figyelnek fel a népzene és a népköltészet értékeire, szépségeire, mélységeire. Hogy a népdal ügye Baranyában jó nevelők, jó népművelők kezében van. Különösen örvendetes, hogy a nagyobb érzelmi és zenei feladatot adó *diszített rubato-dallamokat* is milyen szépen, őszintén, ízléssel szólaltatták meg ezek a tíz-tizennyolc évesek. Szinte nyoma sem volt „hamis” hangnak: népdalstílustól idegen — magakellettő, hatásvadászó vagy operaáriás — előadásmódnak, sem szürke, merev, érzelemmentes éneklésnek. Semmi lényeges különbség nem érződött városi és falusi versenyzők között.

Hiányosság csupán két vonatkozásban volt. Egyik az „erősebb nem” feltűnő távolléte: fiú csak egyetlen akadt a felsőzásas mezőnyben (igaz viszont, hogy ő második díjas lett). A másik hiányosság a talán túlzott „zárkózottság”: a versenyzőkön, azok tanáraín és hozzátartozóin kívül igen kisszámú közönség jött el, s a pécsi rádió riporterét leszámítva nem mutatott érdeklődést egyetlen hírközlő szerv sem. Pedig érdemes lett volna a napi sajtóban, zenei vagy irodalmi lapokban, sőt a pesti rádió valamennyi műsorában is visszhangot kelteni, mert Mohács Város és Baranya Megye rendezvénye nem belügy, nem „házi” megmozdulás. Túlmutat önmagán. Az ébredő, talpra álló, saját útján járó új nemzedéknek, születő kultúrának a hangját hallatja.

1968 óta egyre több jele van annak, hogy Kodály vetése ezen a tájon is érik: a művelt réteg, kivált az ifjúság egyre öntudatosabban azonosul népi és nemzeti hagyományaival, veszi át dolgozó őseinek örökségét — benne szűkebb szülőföldjének és a nyelvtérület távolabbi tájainak értékeit —, s építi ezeket saját műveltségébe, érzelmi kulturájába. E sorok írója Pécsváradon, Kaposvárott, Mohácsos és Zalaegerszegen, Sárközben és Belső-Somogyban elhangzó népdal- és szolfézsversenyeken erőt bizonyosodott meg (az 1969—70 évi televíziós „Röpülj Páva”-verseny épp csak ízelítőt adott ebből a hullámból). Baranyának különleges helyzete és szerepe van ebben az ébredésben. Ismeretes, hogy a megye magyar néphagyományja három jellegzetes színből fonódik össze: dunántúli-magyar, moldvai-csángó és bukovinai-szekely anyagból. Az utóbbi kettőben igen sok a másutt már alig hallható, vagy már ki is halt régi rubato dallam. És néhány év óta ez a hang új életre támad, közkinccsé kezd válni a tolna-baranyai, zala-somogyi fiatalság körében. Ugyanakkor egyre inkább éléd Dunántúl jellegzetesen régi stílusa is. *Schneider Lajos*, *Kákicsi Kiss Géza*, *Wanke Edit*, *Berze Nagy János* és sok-sok társuk nem élt, nem dolgozott hát hiába: a baranyai népdal tovább él, újra él az ifjúság ajkán.

Olsvai Imre

¹ *Erős Béla* VI. oszt. tanuló Mohács, Széchenyi-ter.; *Molnár Marta* VI. oszt. Magyareregny; *Husz Judit* VIII. oszt. Mohács, Park-u.; *Kepecz Adrienne* VIII. oszt. Komló, Ének-zenei Al. Iskola; *Dékány Gabriella* VIII. oszt. Pécs, Épitők útja; *Balázs Agnes* VIII. oszt. Pécs, Jókai-u.; *Kiss Tünde* VIII. oszt. Siklós, I. sz. Al. Iskola; *Menyhárt Eva* II. oszt. Mohács, Kisfaludy K. Gimn.; *Jóri Judit* IV. oszt. Pécs, Leóvey K. Gimn.; *Héder Agnes* II. oszt. Pécs, Janus P. Gimn.; *Sárosi Zita* I. oszt. Siklós, Tánicsics Gimn.; *Földes Judit* IV. oszt. Pécs, Leóvey K. Gimn.

Újra megnyílt a nyíregyházi Jósa András Múzeum

Szabolcs-Szatmár megye központi múzeuma, a nyíregyházi Jósa András Múzeum több mint másfél esztendő szünet után új épületében nyitotta meg kiállításait március elején. A város egyik fő útja és a Benczúr tér sarkán álló kétemeletes palota, klasszicizáló homlokzatával, tympanonjával, oszlopsorával mintha egyenesen múzeumnak készült volna, pedig eredetileg pénzügyigazgatóságnak építették 1925-ben. Teljes belső felújítás, átalakítás után végre méltó otthont nyújt az ország egyik legrégebbi vidéki múzeumának és a megye levéltárának. A sors különös játéka, hogy azon a téren áll az új múzeum, ahová alapítója, *Jósa András* kívánta volna építtetni, egyik 1907-ben kelt írása szerint: nem eldugva, beékelve a házsorokba, hanem a tér szabad fényétől besugározva, „a legnagyobb világításban terjeszteni a világgosságot.”

A Szabolcsvármegyei Múzeumot 1868-ban alapította dr. *Jósa András* vármegyei főorvos, s haláláig, 1918-ig hű gondviselője és gyarapítója volt a gyűjteménynek. A múzeumalapító egyike volt azon kitűnő férfiakkal, akiknek emlékét, munkásságát a mostaninál alaposabban kellene ismernie és tisztelnie nemcsak megyéje, hanem az egész ország közönségének. Az ő nevét örökíti meg Nyíregyháza születő új városrésze, a Jóságáros, s méltán viseli a megyei kórház és a múzeum, amelyek között alkotóerejét mindvégig megosztotta. A múzeum régészeti — különösen bronzkori — gyűjteménye *Jósa András* munkája révén vált hazánkban az egyik leggazdagabb, s világszerte számontartott gyűjteménnyé. Igen gazdag a múzeum honfoglalás kori leletanyaga is. *Jósa András* utóda az igazgatói székben, *Kiss Lajos* Kosuth-díjas néprajz-tudósunk a múzeum néprajzi gyűjteményét alapozta meg és fejlesztette magas szintre.

Részlet a népművészeti kiállításból

A gazdag gyűjtemény — amely ma már 151 000 tárgyat őriz — a legutóbbi idő-
kig szűkös elhelyezésben szorongott a Megyeházán. A Jósa András által szorgal-
mazott, s a megyénél tervbe is vett múzeumépítési terveket akkor elsodorta az első
világháború, s később is csak ideiglenes bővítések, félmegoldások születtek. A
mostani honfoglalás azonban véglegesnek tekinthető: az épület teljes földszintjét
a Megyei Levéltár vette birtokába, az első emeleten a múzeum kiállítótermei, a má-
sodik emeleten raktárai, műhelyei, munkaszobái kaptak helyet, s ugyancsak a má-
sodik emeletre került a 80 személyes előadóterem, amelynek a múzeum vezetői fon-
tos szerepet szánnak a közművelődési munkában.

A most megnyitott 7 kiállítás közül 3 állandó jellegű. A *Felső-Tisza vidéki szötte-
sek és hímzések* c. népművészeti kiállítás nemcsak a tájegység — főként a szatmári-
bereg-i Tiszahát — sajátos szépségű kézimunkáit mutatja be, hanem a fonás-szövés
teljes eszköztáráját is, végigvezetve az egész munkafolyamaton, s a különböző
használati tárgyakat, fafaragásokat, kerámiákat, amelyek a szöttek-hímzött kendők
viseléséhez, alkalmazásához kapcsolódtak.

Állandó kiállítással tiszteleg a múzeum Nyíregyháza két nagy szülőtte, a festő
Benczúr Gyula és az író *Krúdy Gyula* emléke előtt. A Benczúr-teremben a Jósa
András Múzeum gyűjteményéből válogatott anyag mellett szerepelnek a Magyar
Nemzeti Galéria által kölcsönzött képek is, valamint a művész örököseitől nemrég
megvásárolt bútorai, személyes emléktárgyai is itt láthatók. Két kisebb teremben
kapott helyet a Krúdy-emlékkiállítás, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Magyar
Nemzeti Galéria és a debreceni Déri Múzeum által kölcsönzött anyag is gazdagít,
de leginkább *Krúdy Zsuzsának*, az író leányának adománya, aki szinte minden em-
léktárgyát a Jósa András Múzeumnak ajándékozta, hogy e kiállításban népünk köz-
kincsévé váljanak. A kiállítás két terme igen nagy, s talán nem túlzás hazánk
egyik legszebb, hangulatában leginkább kifejező irodalmi kiállításának mondanunk.

E három állandó kiállítás mellett 4 időszakos bemutató szerepel; köztük —
szeptember 1-ig — az Agyagistenek c. régészeti kiállítás, amely Magyarországon
egyedül itt látható így, együttesen, miután nemrég tért haza külföldi diadalútjáról.
A Magyar Nemzeti Múzeum és a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet által össze-
állított anyagban hazánk szinte valamennyi múzeumából találunk tárgyakat, az új-
kőkor és a rézkor (i.e. 4000—1900) bálvány-szobrocskáit, kultikus tárgyait, áldo-
zati edényeit. A Szépművészeti Múzeum modern műalkotásokat kölcsönzött június
elejéig, köztük Picasso, Vasarely, Chagall, Guttuso, Léger lapjait és néhány pompás,
modern szobrot. A megyei képzőművészek 30 éves terméséből válogatott tárlat a
szocialista fejlődés során megtett utat rajzolta elénk. A Múcsarnok mutatta be
április 1-ig *Vigh Tamás* kétszeres Munkácsy-díjas Érdemes Művész gyűjteményes
szoborkiállítását. S természetesen most már újra és újra jelentkezni fog a múzeum
újabb időszakos kiállításokkal.

Alapítójának szelleme kötelezi a múzeumot arra is, hogy történelmi hagyomá-
nyainkat őrizze, ápolja. A Jósa András Múzeum a honismereti mozgalom egyik
szervezője, irányítója a megyében; nemcsak segítséget, útmutatást nyújt a honis-
mereti kutatóknak, szakköröknek, de a múzeum munkatársai részt vesznek a honis-
mereti mozgalom minden megmozdulásában. Nem is lehet ez másként azon a
földön, amelyen *Bessenyei György* és *Móricz Zsigmond* szülőháza áll, amely *Esze
Tamás* kuruc talpasainak és *Rákóczi* nagyfejedelemnek lába nyomát őrizi, amelyben
a Himnusz költője, *Kölcsey Ferenc*, és *Bajcsy-Zsilinszky Endre*, az antifasiszta ellen-
állás mártírja nyugszik. Nemzeti hagyományaink őrzése és megismertetése itt külö-
nösen kötelességünk. „A múltat tiszteld a jelenben, s tartsd a jövőnek” — írja
megragadó epigrammájában *Vörösmarty*. Erre kapott most szép lehetőséget, meg-
erősödött biztatást a 106 esztendő után újjászületett Jósa András Múzeum.

Dienes Istvánné

A Budai Vár Barátainak Köre

Budapesti viszonylatban a Vár elnevezés kettős köznyelvi fogalmat takar: egyrészt a középkortól kezdve a Várhegy fennsíkján álló egykori királyi palota és a hozzá csatlakozó erődrendszer elnevezése, másrészt pedig a fennsíkon található teljes települési egységet jelöli, vagyis az előbbin kívül a polgári lakónegyedet és annak védelmi berendezéseit is.

A szervezett magyar műemlékvédelem kialakulásával egyre közismertebbé vált a fájó igazság: „...nem ismerjük kellőleg a várakat s a kisebb építmények azon nagy zömét, melyet jobb vagy rosszabb karban a középkor ránk hagyott...”¹

Országos méretekben alakultak a különböző — szervezeti kereteiket és munkamódszereiket illetően eltérő — egyesülések egy-egy történeti városmag vagy várom vonzáskörében. E helytörténeti témaköröket tanulmányozó és a hozzátartozó tárgyi emlékeket gyűjtő csoportok egyetlen felismerésben azonosak voltak: „A nemzetek nagyságának és tehetségének jelzői nem csupán a történelem lapjai, de kitűnően a monumentális művek is: azon emlékszerű műalkotmányok, melyek néma bár, de élő emlékek, magának a történetnek kútforrásul szolgálnak... Nemzeti múltunknak vannak századai, melyekből egy sort nyelvünkön nem vagyunk képesek felmutatni, míg ugyanazon századokból magas műveltségi állapotot tanúsító számos műemlékünk maradt ránk. Minden ilyen nemzeti műemlék elenyésztevel tehát nyilván történetkönyvünknek egy-egy lapja szakad ki.”²

E polgári kezdeményezéseknek — egészen a felszabadulásig — leghaladóbb törekvése volt a „néma bár, de élő emlékek” megszólaltatása a nagyközönség számára és fizikai létük óvása az általában nehézkesen tevékenykedő hivatali szervekkel karöltve.

Nem gyökértelen — noha egyetlen korábbi területi kezdeményezés közvetlen jogutódjának sem tekinthető — a Budavár lakossága által 1966-ban megalapított *Budai Vár Barátainak Köre*. Alapító tagjai közül csak a néhai *Ney Akos* (az első elnök) és *dr. Földmár György* főorvos (a jelenlegi vezető) nevét említem meg, mivel az előadók névsorában több más idetartozó névvel is fogunk találkozni. A kör tevékenysége több is, kevesebb is mint eszmei előfutáraié. Az állami gondoskodás eredményessége és a helyi múzeumi hálózat kiépülése szükségtelessé tette Buda belvárosában a manuális, elsődleges műemlékvédelmi tevékenységet és az önálló tárgyi gyűjtőmunkát. A hangsúly fokozatosan a közművelődés és a tudományos jellegű ismeretterjesztés felé tolódott el. Ez a felszabadulást követően, 1945. március 29-én, *Mesterházi Lajos* író elnökségével megalakult „Budai Művelődési Központ” szocialista célkitűzéseiben is tükröződik, amelyeknek egy részét a Vár Barátainak Köre is magáévá tette.

A Vár Barátainak Köre működési lehetőségét a HNF I. kerületi Bizottsága és az MSZMP I/3. körzete teremtette meg. Más kérdés, hogy az eddigi lelkes és szakszerű tevékenysége alapján — mely valóban nem csak az I. kerület belső ügye —, nem lenne-e helyes fokozatosabb társadalmi segítségben részesíteni.

Adminisztratív és anyagi megkötöttség nélkül bárki tagja lehet a körnek. A szervezés, irányítás, valamint az előadók s a közreműködők szereplése szinte kizárólag társadalmi munkában történt. A jelenleg nyilvántartott taglétszám kétszáz fő felett van. A havonta — átlagban — egy alkalommal megtartott foglalkozáson megjelentek száma negyven és háromszáz fő között, középmeznyben száz fő körül mozog.

¹ *Henszlmann Imre*: Hóni műemlékeink hivatalos osztályozása. *Archeologiai Értesítő*, 1895.

² *Ipolyi Arnold* 1861-ben a Magyar Tudományos Akadémián „A középkori emlékszerű építészet Magyarországon” című előadásából.

A megalakulás óta eltelt közel tíz esztendő alatt különféle típusú foglalkozásokra került sor:

1. *Vetítettképes előadások.* *Ney Ákos:* A Vár régi utcái, terei; *Dr. Borsos Béla:* Budapest városképeinek kialakulása; *Dr. Csillag Ferenc:* Budavár 1849. évi felszabadítása; *Molnár József:* Jókai és a Vár; *Czagány István:* A Vár ülőfülkéi —, és így tovább nagyon sokáig.
2. *A főváros egyesítésének évszázados fordulóján rendezett másfél éves előadássorozat Budapest történetéről.*
3. *Tanulmányi séták a lakónegyedben, a helyreállítás alatt levő műemléki területeken.* Ezek közül kiemelkedik a néhány éve rendszeresen tartott kronológiai és helyrajzi előadásokhoz kapcsolódó sétasorozat, valamint a TV 1969. évi fővárosi helytörténeti velelkedősorozata kapcsán megszervezett szakirányú, szigorú tematikai szerkezetű látogatásaink.
4. *Vitaforumok.* *Barcs Sándor:* A Várnegyed társadalmi, gazdasági helyzete az országgyűlési képviselő szemével; *Kékedi György* (a kerületi tanács VB elnöke): A Várnegyed általános problémái; *Keresztessy István* (főmérnök): A műemléki helyreállításokról, foghíjbeépítésekről.
5. *Ünnepi estek* (irodalmi, zenei műsorral) a Budavári Palota gótikus Nagytermében, az MTA Kongresszusi Termében, valamint más termekben. Ezek az alkalmakon szinte kivétel nélkül a kerületben élő, vagy valamilyen formában idekötődő írók, költők, zenészek voltak a vendégeink.
6. *„Népek barátsága”* című sorozatunkat a szocialista országok kultúrintézeteivel közösen rendeztük, elsősorban a művészeti, szellemi hatások terjedésének, egyetemes voltuk bizonyítására.
7. *Egyedi, alkalmakhoz, illetve személyekhez kötődő rendezvények,* megemlékezések, koszorúzások stb.

A Budai Vár Barátainak Köre tevékenysége a szűkebbkörű és szigorúan értelmezett budai helytörténeti témaköröket felölelő előadásoktól, vitáktól a szemünk láttán alakult ilyen sokrétűvé. A kör vezetőségének és a kerületi Helytörténeti Bizottságnak a jövőt illetően is vannak tervei. Így fokozottabb mértékben kívánják megoldani az idősebb és az ifjabb korosztályok együttes tevékenységét. Növelni szándékoznak az aktívan dolgozó fiatalok számát és erősíteni fogják a budai belvárosban található tudományos intézmények, munkatársaik, a társadalmi szervek és a Vár Barátainak Köre közötti kapcsolatot. Lehetőséget szeretnének találni a foglalkozásokon elhangzott — alapos tudományos feltárássra épülő és lektorálható — közlemények egészben, vagy részletben történő publikációjára.

A Kör közel évtizedes tevékenysége során a különböző tanácskozásokon elhangzó nyilatkozatok régi alapigazság érvényesülési lehetőségeit sürgetik:

„Egy nemzet történetéhez, sőt egy város monográfiájához gyakran nem elég a helyi viszonyok és helyi események ismerete.” (*Salamon Ferenc:* Budapest története) Tapasztalati tény — mely többé, kevésbé a tudományos értékelés területére is érvényes —, hogy minden emberi, társadalmi csoport leginkább a saját lakóhelye múltját, adottságait, fejlődési lehetőségeit ismeri. A honismereti és a várbarát körök összefogása és közös tevékenysége beláthatatlan távlatokat nyitna tehát a honismereti, helytörténeti mozgalomban.

A Budai Vár Barátainak Köre — más kezdeményezésekkel összhangban — javasolja, hogy alakuljon meg országos szinten a várbarátkörök szervezete. A maga részéről tisztelettel felkínál minden lehetséges segítséget és kéri az igen jelentős múltra és eredményes munkára visszatekintő társakörök támogatását.

Tegyük az eddigieknél fokozottabb mértékben közös nemzeti kultúrkincsünkkel a várbarátkörök által feltárt történeti, művészettörténeti értékeket!

Halabuk József

Köszöntjük a Sárréti Népi Együttest

1974. március 9-én ünnepelte megalakulásának 15. évfordulóját a Püspökladányi Páva-kör. Az ünnepi rendezvény tanácskozással kezdődött, amelyen a megye népdalköreinek vezetői vettek részt. Ezután a jubiláló együttes a meghívott vendégeknek, s önmaga számára is felelevenítette az elmúlt 15 év legjelentősebb eseményeit.

Műsorukból megismerhettük az együttes történetét. Legelőször az 5 tagú citeraegyüttes alakult meg, s hamarosan állandó, közkedvelt résztvevőivé váltak a környék kulturális vetélkedőinek. Elsőként ők mutattak be egy vidám csokrot. Azóta már köcsögdudással, s egy levélsípon játszó taggal is kiegészült a citerazenekar, s ez a két hangszer jellegzetes hangzást kölcsönöz játékuknak.

Később nagyszerű kórossal bővült a citeraegyüttes. Ma már az egész ország ismeri és kedveli a szilaj pásztorok életéről valló, a vidék régi pásztoradalaiból összeállított műsoraikat. Sorra felidéztek a legszebbeket, felelevenítették a környék nevezetes történeteit, megidéztek híres, vagy hírhedt alakjait, elsősorban azokat, akiknek viselt dolgaiat Szücs Sándor néprajzkutató gyűjtötte össze, s jegyezte le a környék falvaiban. A közönség mindig nagy örömmel hallott Tulok Balogh Mártonról, aki a monda szerint táltos-ember volt, forgószéllel vitette magát csárdáról-csárdára, s dudája a szegre akasztva is szólt. Majd felcsendült a régi sárréti madarászok, pákászok dala:

*Nem szánt vet az égi madár,
mégis eltartja a határ.
Én sem szántok, én sem vetek,
mégis megélek köztetek.*

Az elmúlt tizenöt esztendő alatt sok nevezetes találkozást ért meg az együttes. Adomaként emlegetik, hogy az egyik idősebb tagjuk azzal az ürüggyel ismerkedett meg Veres Péterrel, hogy ő is Péter. A földijüknek számító író emlékére elénekelték a „pásztorzsolnót”: „Kiszáradt a tóból mind a sár, mind a víz”.

A vendégek között ült Sárosi Bálint népzene-kutató, Vass Lajos karnagy, valamint Halkovics János, a Magyar Rádió munkatársa és Elek Sándorné, a Hajdú-Bihar megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának vezetője, akik tanácsaikkal évek óta segítik az együttes munkáját, s magánemberként is tisztelői ennek a nagyszerű, lelkes közösségnek.

A múltba való visszapillantás után a püspökladányi Páva-kör ünnepélyesen felvette a Sárréti Népi Együttes nevet. Ezután forró hangulatú pillanatok következtek: a községi tanács elnöke hófehér selyem zászlót ajándékozott az együttesnek. A zászló közepén ott diszlet a jelvényük: háromszögletű zöld mezőben citera, amelyen a Sárrét legendás madara, a „karafitty” áll. A zászlóra a megyei, járási s a községi intézmények, tömegszervezetek küldöttei szalagot kötöttek, köszöntötték a jubiláló együttest és átadták ajándékaikat.

Az ünnepélyre eljött a 10 esztendő s Hajdúnánási Együttes is, s műsorral kedveskedett az ünnepelteknek, majd a Sárréti Népi Együttes nagy létszámú utánpótlása is megszólalt. Az idősebb citeraegyüttes 11 tagú gyermek-citerazenekart nevelt. Ők s a 40 tagú gyermekkórus is biztosítékot jelentenek arra, hogy a püspökladányiak nem felejtik el a népdalaikat.

Végül hallottuk az ünnepeltek legújabb műsorát, a Csikónyírás-t. A műsor befejeztével az együttes tagjait egyénileg is megjutalmazták, pénzzel és ajándéktárgyakkal. Elsorolni is sok lenne, hogy a tágabb közösség, a megye, a járás és a falu vezetői, az üzemek és a termelőszövetkezetek, ahol az együttes tagjai dolgoznak, mennyi apró figyelmességgel fejezték ki hálájukat a nagy élményt nyújtó műsorokért, a hagyományörzésért, s a megyének, a járásnak, a falunak szerzett jó hírnévért. Nem véletlen, hogy ahol ilyen figyelemmel és szeretettel támogatják a nemes hagyományok ápolóit és továbbfejlesztőit, ott nem hiányzik a kedv és a lelkesedés, nem marad el a siker sem.

Kívánjuk, hogy a Sárréti Népi Együttes még sok esztendeig őrizze és terjessze gazdag hagyományait szűkebb hazája, a Sárrét és egész népünk örömére.

Kóka Rozália

Díszítőművész-szakkör Mezőberényben

kek iránti felelősségből és abból a törekvésből ötvöződik, hogy a népi díszítőművészet kincseit ne csak feltárjuk, megmentsük, hanem a modern élet részévé tesszük; éspedig nemcsak mint emléktárgyakat, hanem mint az alkotókedv inspirálóját, hogy a népművészet a modern élet sajátos tárgyi és izlésvilágában is betöltse eredeti funkcióját.

Ez utóbbi szemlélet kezd érvényesülni Mezőberényben is, ahol 1973-ban ünnepelték a török világ utáni újratelepítés 250. évfordulóját. A három nemzetiségű — magyar, német, szlovák lakosságú — községben 80—100 évvel ezelőtt a sajátos racionális színezetű paraszt-polgári kultúra részeként színes, érdekes népművészet virágzott. Ennek emlékeit kutatva indult meg a lelkes gyűjtő, feltáró, leletmentő tevékenység.

A munka az AFÉSZ nőbizottsága által szervezett szövetkezeti asszonycsoportban kezdődött. Itt vetődött fel a népi minták gyűjtésének a gondolata, 1972 őszén a Hazafias Népfront Nőbizottságának kezdeményezésére a csoport átköltözött a Községi Művelődési Ház épületébe. Ezzel a szervezeti keretek határozottabb formát öltöttek, és azóta a Művelődési Ház díszítőművész-szakköröként tevékenykedik a csoport.

A szándékok, célok is tisztázódtak: gyűjteni kell a hajdani mesterek hagyatékát, fel kell tární a díszítőelveteket, alkotó módon tovább kell fejleszteni a múlt gazdag örökségét és a régi motívumkincs felhasználásával modern rendeltetésű, a mai izlésvilágnak megfelelő kézimunkákat kell készíteni. Még konkrétabbak és még serkentőbbek lettek a célok, amikor 1972 őszén Berény megkezdte a felkészülést a jubileumi évre, tervbe vette a helytörténeti-honismereti kiállítást, melynek egyik részlegét a szakkör munkái adták.

Kezdetben a szőttek és egyéb textilkézimunkák felé fordult az érdeklődés. Ebben a leggazdagabb és legváltozatosabb az emléktanyag, és a község közvéleménye is ezeket tartja számon, mint olyan népi mesterseégeket, amiben a „régiek” sok szépet alkottak. Az intenzívebb szakköri munka megindulásával azonban egyre inkább a nagy múltú mezőberényi szücsmesterség remekei felé fordult a figyelem. A ládák mélyéről előkerültek a régi bundák, női ködmönök, a hajdani mesterek művészetének tanúi, és a szakkör a szücsminták feldolgozása mellett döntött. A terítőkre, szettekre, párnákra felkerültek az egykori szlovák mesterek, a Vladárok, Petricsek, Oczotok ritmikus elemekre épített, feszes szimmetriájú virágkompozíciói, valamint a kakasos minták. Életre keltek a régi színek: az ünnepélyes feketék, a komoly mélybarnák, a tüzes lilák, pirosak, zöldek.

Az 1973. augusztusi kiállítás 4000 látogatója már 130 remek kézimunkában gyönyörködhetett. A főként szücsminták között előtűnt néhány szürhímezés és szőttminta is. A gazdag anyag egész termet betöltött, és nemcsak a közönség soraiban, hanem szakmai körökben is nagy elismerést aratott.

A kiállításnak a szakkörre nézve még gyakorlati haszna is volt. Az ott eladott apró emléktárgyak árából kirándulást szerveztek Kalocsára és Kiskőrösre.

Ősz óta új lendülettel folyik a munka. A szerda esték amolyan kis ünneplést jelentenek a 78 szakköri tag — egyszerű dolgozó asszonyok — számára. *Balogh Ferenc* kultúrotthonigazgató szervezésében kéthetenként népművészeti tárgyú diafilmet néznek a szakköri foglalkozásokon, havonta egy alkalommal pedig *dr. Tábori György*, a békési múzeum igazgatója tart néprajzi tárgyú előadást. A fő tevékenység természetesen továbbra is a kézimunka. A fejleszteni kívánt berényi minták mellett programjukba vontak egy-egy reprezentatív népi hímzést is. Az idén kalocsai mintákat varrnak. A nyáron — a közösségi szellemet és az aktivitást erősítő céltal — báziskiallításon mutatják be munkáikat. Az ifjúságra is gondjuk van. Négy szakköri tag — általános iskolások —, egy fiú és három lány készül berényi hímzésekkel a mezőkövácsházi járásban meghirdetett gyermek népművészeti kiállításra.

A munka lelke, szervezője, irányítója *Kiszely Jánosné* szakkörvezető, aki az ÁFESZ újonnan megnyílt áruházának pénztárosa. „főhivatása” azonban a népművészet. Szakkörvezetői tanfolyamot végez, ködmön-, bunda- és szürhímzéseket gyűjt, mintákat tervez és híméz. Kilenc zsűrített munkadarabja van, egyik hímzésével országos második helyezést ért el. Munkája és a szorgalmas asszonykezek nyomán egyre ismertebbé válik a tájjellegű berényi hímzés.

Igy dolgoznak a berényi asszonyok. Kedvvel végzett munkájuk azonban több mint kedvtelés: komoly missziót teljesítenek népi kulturánk gazdagításában.

Hentz Lajos

A Szombathelyi Járási Honismereti és Természetvédelmi Bizottság munkájáról

A Szombathelyi Járási Honismereti és Természetvédelmi Munkabizottság 1974. január hó 24-én tartotta az év első ülését. Napirenden szerepelt *Németh Imre*, a munkabizottság elnökének beszámolója az 1973. év munkáról és az 1974. év munkatervének elkészítése. *Németh Imre* örömmel állapította meg, hogy a bizottság munkaterülete az elmúlt év folyamán kiszélesedett. Egyre több község kapcsolódott be a krónikairásba, s több helyen alakultak új honismereti szakkörök. 1973-ban megjelent a Járási Honismereti Híradó 1. száma, mely módszertani segítséget nyújtott a csoportoknak. Nagyon jó ütemben haladt a járás területén a felszabadulás utáni események feltárása, gyűjtése és feldolgozása. Megkezdték a természeti és a történelmi értékek feltérképezését is.

Az 1974. év munkaterve is tartalmazza történelmünk eseményeinek, emlékeinek feltárását, gyűjtését és feldolgozását. Különös figyelmet fordítanak a felszabadulástól napjainkig terjedő időszakra. A „Közseghegyaljától — Hegyhátig” című híradó további gondozását is célul tűzték ki. Pályázati felhívásokkal serkentik a krónikairó-körök munkáját, segítve ezzel a felszabadulás 30. évfordulójára való felkészülést is. Megrendezik a krónikairó-körök vezetőinek és a szakkörvezetők tapasztalatszerését. A néprajzi gyűjtők részére december hónap folyamán tartanak tanácskozást.

A hozzászólások során *Pungor Zoltán*, a vasszécsényi iskola tanára arról szőtt, hogy fel kell mérni azokat a műemlékjellegű épületeket, építményeket, illetve néprajzi értékeket, melyek járásunk területén találhatóak. Kívánatosnak tartja fényképpel való megörökítésüket és javasolja, hogy az értékesebb tárgyak elhelyezéséről a múzeumok gondoskodjanak.

Barbalics Imre, a Vas megyei Levéltár munkatársa beszámolt a Vasvári Múzeum helyzetéről. Elmondta, hogy nem kapnak megfelelő támogatást a hivatalos szervektől, elsősorban a községi tanácstól, s emiatt húzódik már három éve a nagy értékeket tartalmazó múzeum megnyitása. Vasvár központtal körzeti helytörténeti és természetvédelmi bizottság létrehozását tervezik. Főként a természetvédelemmel fog-

lalkoznának. A következőkben a természeti értékek összeírását szorgalmazta, amit már az előző évi, december havi ülésen is vitatott a bizottság. Barbalics Imre vállalta ennek az összeírásnak az elvégzését. Szükségesnek tartja, hogy ezeket az értékeket a járásban szélesebb körben is megismerjék.

Princz Oszkár, a járási Hazafias Népfrent Titkárságának munkatársa jelentette, hogy a járás területén jelenleg 3 felnőtt és 9 ifjúsági honismereti szakkör működik. Tájékoztatót arról is, hogy a járás területén a következő helyeken található értékesebb gyűjtemények: *Csepreg, Csemeszkopács, Felsőcsatár, Gyöngyösfalu, Horvátzsidány, Ják, Községzerdahely* és *Vasvár* községeiben.

Sz. J.

MEGALAKULT A GYÓNI GÉZA BARÁTI KÖR

Gyóni Géza utolsó arcképe
(*Tscheik E.* pastellje)

Dabas nagyközségben már évek óta megünneplik a község szülötte, *Gyóni Géza* születésének és halálának évfordulóját.

Az évfordulók alkalmával felmerült egy baráti kör megalakításának lehetősége. A Nagyközségi Tanács segítségével révén kérelemmel fordultunk a Pest megyei tanács VB dabasi Járási Hivatalának Igazgatási Osztályához mely a szervező munkát engedélyezte.

Az engedély alapján 1974. március 15-én a Gyóni Gézát tisztelők tábora összeült és megalakította a Baráti Kört. A közgyűlés elfogadta az alapszabályt, mely kimondta: "... az egyesület Gyóni Géza élete iránt érdeklődik, aki irodalmi Kiállító Terem Gyóni-szobája anyagának bővítését tűzi ki célul, s ehhez gyűjti a költő munkásságának fennmaradt dokumentumait."

Az alapszabály 9. pontja kimondja, hogy "Az Egyesület tagja lehet minden haladó gondolkodású dolgozó, aki Gyóni Géza élete iránt érdeklődik, aki irodalmi munkásságának ápolásán fáradozik

és azt az alapszabály célkitűzése szerint elő kívánja segíteni."

A közgyűlés ezután megválasztotta a vezetőségét, melynek elnöke *Czeróczi András*, titkára *Fabián Miklós* lett. A vezetőség tagjai között találjuk *dr. Bata Imre*, *Z. Szalay Sándor* irodalomtörténészeket, pedagógusokat, és a Gyóni Géza szakosztály elnökét.

—n—s.

Felsőrákosi ágybütü diszitménye (1895)

DARVAS JÓZSEFRE EMLÉKEZÜNK

Hatvanegy esztendő telt el, küzdhetett és alkotott a XX. századi magyar irodalom és közélet kiváló egyénisége, *Darvas József*. Életútja, írói erejének, szemléletének fejlődése a népért, az őt elindító agrárszegényekért küzdő, kimagasló tehetségű alkotó pályáját mutatja. Irodalomtörténetünkben, közéletünkben elfoglalt helyét, könyveinek, politikai és inspiráló-segítő szerepének, bölcs kiegyensúlyozottságának, igazságkereső realitásának a jelentőségét, előreívő szerepét és súlyát ma még csak részben, hézagosan tudjuk megítélni. Azok közé tartozott, akik a harmincas évektől fogva magukévá tették a marxizmus-leninizmust a maga teljességében, a valóság vizsgálatában, a humanista életszemléletben, az áldozatvállalásban. Műveinek hitelét, aranyfedezetét életpályájának töretlen ívű eszmeisége mellett a személyesen szerzett, sokszor vívódások nyomán született, s a legmélyebb gyökerekből táplálkozó tapasztalatok adják.

1912—1973

Darvas Józsefet az ország népével együtt gyászolja a honismereti mozgalom is. Egyre izmosodó mozgalmunk eszmei töltése, célkitűzése, értelme ugyanazokat a tartalmi jegyeket viseli, mint Darvas József életműve. Darvas, mint az irodalmi szociográfia kiemelkedő művelője, könyveinek szemléletével, a társadalomleírás módszerével, a legjellemzőbb vonások kiemelésével közvetlenül is megtermékenyítette a honismereti munkát. Első regénye, a *Fekete kenyér* (1934), az orosházi agrárszektárok lakta Rákóczi-telep életének megdöbbentő rajza: a nyomor, a nincstelenség, mélységéről, irgalmatlan pusztításáról, az elnyomó rend kíméletlenségéről kevesen adtak ilyen bátor, változtatást követelő képet akkoriban. Ez a hangütés, amely a népből jött és a népért szóló író nagy visszhangot kiváltó bemutatkozása volt, Darvas egész munkásságának alaphangja maradt. A későbbiekben jelentősen mélyült regényeinek, riportjainak művészi ereje, s méginkább erősödött azok szociográfiai hitele, pontossága. Az orosházi béreslegények egy esztendejét — javarészt közvetlen családi élmények alapján — *Vizkeresztől Szilveszterig*, a faluvégi szegénység nehézségeit *Máról holnapra* címen feltáró kötetek életanyagát, helyszíneit, személyeit s főképpen a regényekben visszaadott életviszonyokat, a társadalmi és a családi „légkör” valóságát ma is összegyűjtheti bárki a hajdani proletárnegyed ötven-hatvanéves lakóitól. Darvas talán több írói szuverenitással írta regényeit, mint más kortársai, többet alakított a közvetlen élményanyagból, mint mások, nyíltabban vállalta az általánosítást is, de lényegében a művészi eszközök használata közben sem lépett ki a megismert proletár világból.

A honismeret munkásai számára ma is, ezután is szociográfiai alkotásai nyújtják a legközvetlenebb példát és tanulságot. A *legnagyobb magyar falu* (1937), Orosháza marxista alapállású társadalomrajza, széleskörű helytörténeti és helyleíró ismeret-

retek segítségével készült. A mindössze 25 éves Darvas, az álláshoz nem jutott s csak írásból élő tanító, biztos ítéletet tudott mondani a mezőváros életének minden területéről.

Egy parasztsalád története című kötete (1938) az agrárproletár-élet tényeinek átfogó rendszerezése és az életút-típusok megállapítása mellett eredeti forrásfel-tárássra, hiteles történeti bázisra épült. Könyvének első feléhez hónapokat kutatott Orosháza azóta jórészt elpusztult régi levéltári anyagában, visszaemlékezéseket gyűjtött az agrárszocialista mozgalom résztvevőitől, kritikusan felmérte az addig meg-jelent helytörténeti irodalmat. Az Egy parasztsalád története így kitűnő kézikönyv Orosháza históriájához. Mégsem tekinthető csupán helytörténeti munkának: Darvas célja az volt, hogy egy parasztsalád — nemrég 97 évesen elhunyt édesanyja famí-liája — sorsában, egy település múltjában megtalálja és felmutassa a szegényparaszt-ság történeti útját, a Horthy-rendszer kiáltó társadalmi ellentéteit, a kétkezi mun-kások nehéz életét. A kötetet így is fogadta a haladó, baloldali Magyarországnak. Erős történeti megalapozottsága, a helyi hagyomány és a társadalomformáló mondanivaló összekapcsolása miatt itt kell szólnunk a *Harangos kút* című regényéről, amely az 1863. évi rettentő alföldi aszály idején játszódik. Szólhatnánk még általában is Darvas mély történeti vonzódásáról, ennek termékeiről: *A törökverőtől kezdve, a Város az ingoványon* nemzeti önmérlegelésén át a *Zrínyi* és a *Hunyadi* drámáig.

Darvas József életművéről írva gyakran előfordul, hogy szociográfiai alkotásai-nak sorát lényegében befejezettnek vélik a felszabadulás előtt megjelent kötetekkel. Igaz, s szomorú igazság, hogy 1945 után ilyen irányú terveiből kevés valósult meg. Sokféle elfoglaltsága nem engedett elég időt arra, hogy hosszadalmas anyaggyűjtés-sel foglalkozzék. Vonzotta a drámaírás és a film. Mindnyájan tudjuk azonban, mi-lyen nagy áldozatkészséggel, segítő kézzel indította el az irodalmi szociográfia újjá-születését, személyes tekintélyével védve meg a támadásoktól. Ilyen értelemben is emlékezetes visszhangot vert *A térképen nem található* című drámája. *A Magyar-ország felfedezése* sorjázó kötetei az ő szervező-segítő munkájáról tanúskodnak.

Bárhogy is szerette volna megírni — mint többször is nyilatkozott róla — a legnagyobb magyar falu életének szocialista átalakulását, ezt nem engedte meg számára a sors. Hogy mennyire foglalkoztatta a téma, annak több bizonyossága is van: A legnagyobb magyar falu és az Egy parasztsalád története 1957-es újraki-adásához (*Tiszántúl* c. kötet) írt terjedelmes *Előszó és pótlás*-ban saját pályájának, a népi írók mozgalmához való viszonyának áttekintése és kritikus mérlegelése után összegezte az 1946-ban várossá lett Orosháza 1937 utáni történetét. Az 1965-ben meg-jelent *Orosháza története és néprajza* című nagyszabású monográfia munkálatainak elindítását — már mint a szülőváros országgyűlési képviselője is — kezdettől fogva támogatta. A monográfia számára megírta (*Orosházi változások* címen másutt is közzétette) szülővárosa felszabadulás utáni fejlődését és gondjait, elsősorban most is az egész országnak szóló tanulságokat keresve. A Magyar Televízió sorozatában *Szülőföldem, Orosháza* címen mutatta be az elindító tájat, őszintén, önmagával is szembenézve.

Darvas József egyetemes érvényű, irodalmunk élvonalába tartozó munkásságá-ból a honismereti mozgalom, a helytörténeti kutató munka szemszögéből fontos né-hány meghatározó mozzanatot emeltünk ki csupán. Hirtelen távozása számunkra is fájdalmas veszteség. Életművének szellemét, törekvéseit a magunk eszközeivel to-vábbvisszük, könyveit naponta forgatva közkinccsé tesszük, kultúránk maradandó értékének tekintjük.

Szabó Ferenc

A középiskolai földrajztanítás, a földrajzi kirándulások és a honismereti munka kapcsolata

A gimnáziumokban a földrajz tanításának és a honismereti munkának elméletben és gyakorlatban is nagyon szoros a kapcsolata.

A földrajz tanár számára a tanterv és utasítás is megfogalmazza e kapcsolat fontosságát, feladatként határozza meg a szocialista hazafiságra és az internacionalizmusra való nevelést, mégpedig nemcsak a tanórákon. A nevelési célok megvalósítása érdekében előírja, hogy „a földrajzoktatás tartalmához szorosan kapcsolódjanak azok a gyakorlatok és tanulmányi kirándulások, amelyek a jártasságokat vannak hivatva továbbfejleszteni.” Nagyon fontos feladat, hogy a *tanulmányi kirándulások komplexek legyenek*, vagyis a tanulók több tantárggyal kapcsolatban kapjanak megfigyelési feladatokat. Ez így oktatáscentrikusnak tűnik, de a gyakorlatban inkább a nevelési szempontok érvényesülnek, s hazánk múltjának, jelenének, emlékeinek és új létesítményeinek megismerésével nagyon fontos honismereti tevékenységben vesznek részt középiskoláink tanulói.

A tanterv a földrajzórák keretében évente körülbelül három órát ír elő a kirándulások előkészítésére, tapasztalatainak megbeszélésére. A gimnáziumokban három éven át tanítják a földrajzot. Az első évben általános természeti földrajzzal foglalkoznak tanulónk. A tananyaghoz kapcsolódva előírás, hogy legalább egy nap olyan kiránduláson vegyenek részt, ahol a lakóhelyük és környékének a vizsgázkódásával, időjárásával foglalkoznak és ismerkednek meg. Az ilyen jellegű

kirándulást a vízrajzzal és a meteorológiaiával foglalkozó elméleti órák után szokás beiktatni, hogy amit elméletben megtanultak, azt gyakorlatban is lássák, tapasztalják.

Mindez kimondottan földrajzi megfigyelési feladatnak tűnik, de valójában honismereti munka is, amit a földrajz-tanárok nagyon jól tudnak és ki is használnak, hiszen a haza szűkebb darabjának megismerése láncszem a szocialista haza megismeréséhez és megszeretéséhez. Nem mindegy tehát, hogy egy-egy ilyen kiránduláson csak oktunk, vagy például a folyó teraszain kívül megmutatjuk azokat a csatornákat is, amelyeket a járás termelészövetkezeteinek kialakulásával egyidőben sok millióért készítettek, hogy megakadályozzák az árvizeket és használhatóbbá tegyék a földeket.

Mert mivel is ismerkedhetnek meg tanulóink egy ilyen egynapos kiránduláson? Encs község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Hernád völgye és a Cserehát találkozásánál terül el, ezért a kirándulás a község határában, a Hernáddal való ismerkedéssel kezdődik. Megtekintik a régi gibárti erődíjművet, és még ugyanazon a napon láthatják az új rakacai völgyzáró gátat és víztárolót; megnézik az aggteleki barlangot, vizsgálják a karsztjelenségeket, és amíg ismereteket szereztek, amíg gyönyörködtek a táj szépségében, áthaladtak a cserehát sok kis faluján — ahonnan tanulóink nagy része származik — és nem kis örömmel hangzanak el ilyen mondatok: „Nézétek, itt lakom: ez az új iskola, ez a termelészövetkezet, itt dolgozik az apám, most építet-

tek új tejezemet", és így tovább. A földrajztanárr tudatosan jelöli ki a kirándulás útvonalát és tanulóink így ismerik meg az encsi járás egy-egy darabját. Mi ez, ha nem honismeret?

Az első évben a legtöbb osztályunk még egy kiránduláson vesz részt az írásbeli érettségi szünetében. Ezt általában két-három napra tervezik; és a cél már nem szigorúan a földrajzi ismeretek gyakorlati elsajátítása, hanem a megye egy részének megismerése. Miskolcon vagy Kazincbarcikán megtekintik valamelyik gyárunkat, megismerkednek a megye székhelyével, új szocialista városunkkal, Szilvásváradon

gyönyörködnek a táj szépségében, felmásznak az ősember barlangjához. Egerben felkeresik a történelmi és az irodalmi emlékhelyeket. Iskolánkban szokás, hogy egy-egy kirándulás alkalmával egy-két ügyes tanuló „idegenvezetői” feladatot vállal és az út során ők ismertetik társaikkal a tájakat, városokat, nevezetességeket.

Tanulóinknak a megyéről alkotott képe az évek során még kiegészül. Második és harmadikos korukban a kémia tantárgy keretében egy-egy egésznapos üzemlátogatáson vesznek részt, meglátogatva Miskolc valamelyik nagy-

üzemét és a leninvárosi erőművet. Ide sorolhatjuk még az iskolához tartozó diákotthonnak minden esztendőben sorakikerülő kirándulásait is, amelyet a vasárnapi társadalmi munkákon keresett összegből, a Zempléni-hegységbe és a Bükkbe szerveznek. A zempléni kirándulás a gyakoribb, három fontos célponttal: Sárospatak, Sátoraljajuhely és Széphalom. Ezek a diákotthoni kirándulások az iskola tanulóinak harmadát érintik és nagyon kedveltek.

A kirándulási tervek összeállításánál az iskola vezetősége különös gondot fordít arra, hogy a tanulók minél alaposabban megismerjék járásukat, megyéjüket, hiszen az iskolaéveken túl erre ilyen lehetőségük már nemigen lesz, és ismerve lehet megszeretni a szűkebb környezetet is szépségeivel, gondjaival együtt, hogy erős szálakkal kötődjünk hozzá.

A tanulók a második évben a tőkés világ gazdasági földrajzát tanulják. Itt is előír a tanterv olyan kirándulásokat, amelyeknek a gazdasági földrajz ismeretek gyarapítása a célja, így ipari és mezőgazdasági, közlekedési üzemeket kell elsősorban meglátogatni, természetesen hazánk területén. Iskolánkban az a gyakorlata, hogy a másodikos osztályokat az Alföldre visszük. Ezt általában három-négy nap alatt bonyolítják le, a tavaszi szünetben, vagy közvetlenül a tanév végén. Másod a borpalackozó üzemet, Tiszavasváriban az Alkaloidea gyárat, Tiszalökön az erőművet tekintik meg. A többi városban történelmünk és irodalmunk emlékhelyeit keresik fel, ismerkednek az alföldi városok településrendjével, történetével és az új városrészekkel.

A harmadikos tananyag a szocialista világ gazdasági földrajzával foglalkozik. Az erre fordítandó 66 órából 20 óra Magyarország gazdasági földrajzát tárgyalja. A kirándulások programját a tanterv így határozza meg: „Ismerjék meg hazánk gazdasági életének természeti és társadalmi adottságait, népgazdaságunk értékeit, helyét és szerepét a világon, további fejlődésé-

nek feladatait. Ismerjék saját megyéjük gazdaságföldrajzi képét... Hazánknak és a szocialista világ országainak gazdasági földrajzi anyagával tudják bizonyítani a szocialista hazaszeretetet és a proletár nemzetköziség tartalmi elválaszthatatlanságát." Ennek a célnak a megvalósítása érdekében szerveződtek az eddigi kirándulások is.

Harmadikos korukban az ország fővárosával ismerkednek meg a tanulók. Többnyire Budapest kulturális létesítményeit, történelmi emlékhelyeit keresik fel, de ellátogatnak valamelyik országos jelentőségű gyárba is.

A negyedik osztályban földrajzórák már nincsenek, de kirándulást ebben az évben is szervezünk, rendszerint a Dunántúlra megyünk. Bár ezek a kirándulások a leghosszabbak, mégis csak a Dunántúl egy részét tudjuk megismerni. Így ezek az útvonalak a legváltozatosabbak. Ha az osztályok a harmadikos kirándulásokat úgy tudták szervezni, hogy Budapestről egy napra

kirándultak a Duna-kanyar történelmi nevezetességű városai: Esztergomba és Visegrádra, akkor a negyedikesek útvonala Budapesttől Székesfehérvár felé visz, ha nem, akkor a Duna-kanyar és Tatabánya felé. Ez utóbbi esetben a Dunántúl északi és nyugati részét lát-

ják. A leggyakoribb útvonal Székesfehérváron át Várpalota, Veszprém, Nagyvácszony, Tapolca, Keszthely, Abaliget, Szigetvár, Pécs, Dunaújváros. Ebben az úti programban legalább két gyárlátogatás is szerepel. Tanulóink általában nagyon szeretik a kirándulásokat, de ezek a dunántúli utak a legizgalmasabbak számukra, hiszen a legtávolabb van megyénktől és tanulóink közül kevesen jártak a dunántúli városokban.

Ezt a négy éves kirándulási programot a földrajz és történelem szakos tanárok állították össze olyan elv alapján, hogy a gimnáziumi évek alatt tanulóink jussanak a hazánk legjellemzőbb tájaira, múltunk és jelenünk szempontjából legjelentősebb városaiba és ezt táguló körben tegyék, a közvetlen környezetől a távolabbi országrészek felé. Kiseb változtatásokkal gimnáziumunk valamennyi tanulója végigjárja ezt az utat, tudásban és a hazaszeretet érzéseiben gyarapodva. Hogy ez nem csupán remény, azt tanulóink feljegyzései bizonyítják, melyeket a kirándulásokról vezetnek: a szakmai jellegűek a földrajzfüzetekben, az élmény jellegűek az osztályfőnöki órákon használt füzetkében, az osztálykrónikákban és végül a szalagavatók emlékeztető műsoraiban.

Szeretném még megemlíteni a diákotthonban működő honismereti szakkör kirándulásait is. Igaz, ez nem érinti az egész iskola ifjúságát, csak 15–20 tanuló, de a kirándulásokon, néprajzi gyűjtőutakon szerzett élményeik pályázataikon és rejtett csatornákon keresztül eljutnak társaikhoz is. Egy olyan iskolában, ahová a tanulók egy nagy területű járás sok apró falujából érkeznek, a honismereti szakkör feladata a járás múltjának, néprajzi hagyományainak és jelenének megismerése. Ezt kirándulásokon, gyűjtő utakon és szakmai foglalkozásokon valósítjuk meg. Elsősorban azokat a falvakat látogatjuk, ahonnan tanulóink érkeztek.

Ezeket a kirándulásainkat csak vasárnapra tudjuk szervezni és ilyenkor

a rossz közlekedés miatt a legtöbb faluba nagyon nehéz eljutni. Szerencsénkre a Járási Pártbizottság támogatja munkánkat és gyakran kér részünkre a környező termelőszövetkezetektől járművet.

Röviden szeretnék szólni a kirándulások szervezése során adódó problémákról:

1. Az utóbbi években a középiskolákban is elterjedt az a kényelmesebb gyakorlat, hogy a kirándulások szervezését az Express vagy az IBUSZ irodákra bízják. Ez valóban kényelmes, de jelentősen megdrágítja a kirándulásokat, s bármennyire hasznosak is azok, a szülők nem szívesen áldoznak. A legtöbb iskolában az a gyakorlat alakult ki, hogy az őszi mezőgazdasági munkák árát a tanulók egy összegben takarékbába teszik és ezt használják a kirándulás költségeinek fedezésére. A tanulmányi kirándulásokat a legcélszerűbb autóbusszal megtenni, de sem az AKÖV, sem a Volán vállalat nem ad az iskolásoknak kedvezményt, mint

ahogy azt a MÁV teszi, így az útiköltés is rendkívül drága. Az iskolai pénzügyi keretből adnak ugyan tanulónként 5 Ft kirándulási hozzájárulást, de ez nevetségesen kevés. Ezt az osztályok úgy szokták felhasználni, hogy a leggyengébb anyagi körülmények között élő társuknak felajánlják a kirándulási költségek fedezésére.

2. Az utazási irodákon keresztül történő szervezéssel gyakran együtt jár az idegenvezető is, igaz, nem kötelező igénybe venni, de gyakran ez is kényelmesebb. Tehát módosulnak az úti programok és ráadásul elsikkadnak a nevelési célok, s sok esetben csorba esik az olyan fontos alapelveként kitűzött komplexitáson is, hiszen az idegenvezetőnek nem feladata mindezek figyelembevétele.

Kár lenne, ha a kényelmességre való törekvés miatt az olyannyira fontos pedagógiai és honismereti elvek csorbát szenvednének.

Dudás Hona

Két hozzászólás Barsi Ernő A pávaköri mozgalom jövőjéről c. cikkéhez

I.

Úgy vélem, aki Barsi Ernő cikkét elolvasta, nem vonhatja ki magát annak lelkesítő hatása alól. Nem ismerem személyesen a cikk íróját, de meggyőződésem, hogy azon ritka egyéniségek egyike, aki magával tudja ragadni azokat, akik ráfigyelnek.

Munkájának eredményességét az a mondata mutatja be lejjebb, amelyben leírja, hogy népdaltanításai nyomán „zengett iskola után a libalegelő”. Azt hiszem, ez az a döntő momentum, amire fel kell figyelniünk. Ez a sokszor nagyon mellékesnek tartott „megfertőzöttség” hiányzik a legtöbb esetben, még a nagyon felkapott és a szakmában jól ismert nevek és intézmények eredményeiből is. Tehát *nem az a legfontosabb cél, hogy szerepeljünk, hanem csak egyszerűen, hogy énekeljünk*, akár a libalegelőn is. A népzenei gya-

korlat elterjedtsége és a tömegzenei közlés nálunk még azonos talajban gyökeredzik. Valószínű, hogy ez a tézis idővel módosul, de nem hiszem, hogy ezen a területen minden rendben van és csak türelmesen kell várni a mag kikelését. Aki nap mint nap érintkezik a különböző korú fiatalokkal, önkéntelenül is felfigyel az éneklési készség — és igény — lassú sorvadására, vagy legalábbis stagnálására. Ha énekelteni akarunk régebbi kottákból, állandó gondunk az ambitus beszűkültsége. Nem hiszem, hogy ezek a szerzők ne vették volna figyelembe az adott korban az optimális hangterjedelmet. Nagyon sokféle oka lehet ennek. Többek között a túlságosan sok „passzív zenélés”, tehát a „hallgatás”. Mégis — szerintem — *az éneklési alkalmak csekély száma hat a legkárosabban*. Azért

¹ Barsi Ernő cikke a Honismereti Híradó 1974. 2. számában jelent meg.

tartom ennyire fontosnak és kiemelkedőnek az ilyen „libalegelőn” való éneklést.

Az említett írás másik fontos gondolata a népzene, a népművészet és a néprajz szoros egysége. Nem elég a népdalt tanítani és énekelteni, „tárjuk fel a mögötته rejté egész életet”. Saját gyakorlatomból is tudom, hogy diákjaink zöme a legegyszerűbb néprajzzal kapcsolatos fogalmat sem ismeri. A dalokban előforduló ilyen jellegű szövegrészek megbeszélése, egyszerűben felvillanyozza őket, közel hozza hozzájuk a hagyományt és nagyobb kedvet ad a dal énekléséhez.

A teljes szakmai biztonság és a háttérmentes lelkesedés érződik cikke minden sorából. Rendkívül tiszteletre méltó ez még akkor is, ha a néha már romantikus lelkesedés esetleg túlzásra is ragadtatja a szerzőt. A valóság néha ünnepre ösztönöz. Nem tagadhatjuk, hogy a népdalnak ma már megváltozott a funkciója. Új társadalmi struktúrában él, tehát új funkciókat kell számára teremteni. (Lásd a cikkben a gyakorlati megvalósításról mondottakat.) Már nem egyértelműen zenei anyanyelv és nem biztos, hogy mindenhol alkalmazhatjuk a cikkirő által ajánlott „ezt csinálta téli esteken maga a nép is” módszert. Ez most már zömmel a népzene kottákból történő újraélesztésének kora. A variálódásnak is másféle útjai, módjai vannak. De még forrásértékű adatközlők anyaga is kétes értékű lehet, ha azt nem rostáljuk ki szakértelemmel. Sokszor még a hivatalos kiadványok is megtérfálhatnak, mert a tudományos igényű kiadványt nem a dalterjesztés, hanem a vizsgálódás igényével jelentetik meg.

A természetes ösztönös esztétikai, illetve hagyományos stílusérzékéből adódó, egyének vagy tömegek által gyakorolt) szelektálás vagy változtatás egyre kisebb mértékben határozza meg tehát népzeneink életét, alakulását, ezt

már „mesterséges” eszközökkel kell pótolni.

Mindezek a gondok nem homályosíthatják el azt a pezsgetést, amit ezen a területen az utóbbi években tapasztalhatunk. Az eredményekről a TV, a rádió, a sajtó tájékoztat, a gyakorlati tenivalóokra Barsi írása hívja fel a figyelmet. És ezt a cikk írója olyan hitelt és meggyőződéssel teszi, hogy hajlamosak vagyunk behúnyni szemünket a gondok elől.

A népzene állandóan alakul, változik. Ezt a tendenciát, amelyben pozitív és negatív hatások egyaránt fellelhetők, nem lehet megállítani, de befolyásolni, irányítani talán igen. Mércéül a már kialakult és legjobbjaink által is elfogadott értékrendet lehet venni. Első lépésként az éneklési kedvet kell felébreszteni, majd a népzene, népművészet és a hagyomány nemcsak esztétikai rangját és értelmét tudatosítva, az igényességet is fejleszthetjük.

Közös nevezőre kell hozni az ország különböző részein dolgozó irányító, segítő szakemberek elgondolásait. Segítség kell adni a középfokon dolgozó szakmai vezetőknek a tudatos, szakzerű irányításban. Érvényre kell juttatni az így kialakult véleményt a Rádió, TV stb. gyakorlati tevékenységében is. Helyére rakni a hagyományos dalanyag-kiválasztás, az előadásmód (intonáció) és a kísérlet problémáit, különös tekintettel a nótásodási hajlam és cigányzenekari stílus terjedésére. *Gátat kell vetni a stílusztalan népzenei produkcióknak*, mert ezek károsan befolyásolják a népzenei érzéket. Legyenek az országos rendezvények egyszerűbbek, természetesebbek.

Elérkezett az ideje, hogy *a nagy produkciók helyett a tömegbázis szélesítésére fordítsuk energiánkat*. Segítsük és támogassuk, hogy minden faluban legyen népdalkör és érvük el, hogy ez a célkitűzésünk valóban közügy legyen.

Cserey József

II.

A TV „Röpülj páva” sorozata megmozgatta az országot. Nem volt olyan adás, amely után egy-egy énekórán ne énekeltek volna el néhányat az újonnan megismert dalok közül. Ekkor döb-bentem rá, hogy milyen másként énekeljük (a gyerekek és én magam is) azokat a dalokat, amelyeket a különböző csoportoktól hallottunk, mint azokat, amelyeket csupán a tankönyvből tanul-

tunk. A tankönyv népdalai már-már szolmizációs gyakorlatként, elemzendő darabként szerepeltek az órákon és ezzel önkéntelenül megfosztottuk őket attól az igazi, eredeti, őszinte hangulattól, kifejező erőttől, amely valójában a legnagyobb értékük.

1973 januárjától a sátoraljaújhelyi járás ének-zene szakreferense lettem és elmondhatom, hogy tulajdonképpen

most, a bodrogközi és hegyközi kis közösségekben meglátogatott pávaköri csoportok énekén keresztül találkoztam először az „élő” népdallal. A csoportok többnyire nem csupán énekelnek, hanem egy-egy népi játékon, népszokáson keresztül mutatják be tájjellegű népzenei kincsük minden részletét. A tiszakarádi és karcsai pávakör „fonó”-t újított fel, amely rendkívül eredeti és meggyőzi a hallgatót arról, hogy a népdalok nem elszigetelten, hanem a népet a szerves részeként énekeltek. Amiként *Bartók Béla* is rámutatott: „... ahhoz, hogy ez a zene megmaradjon, nem elég a melódiákat megtanulni, ugyanolyan fontos, hogy lássuk és megismerjük azt a környezetet is, amelyben ezek a melódiák élnek.”

Örvendetes dolog, hogy az említett pávakörökben ott találjuk az idős parasztemberek mellett a község értelmiségét is: pedagógusokat, mezőgazdasági mérnököket stb. Íme, a zene közösségformáló ereje. Nagy öröm volt látni, hogy a község dolgozói a mindennapi munka után milyen szívesen jönnek össze énekelni, kulturálisan szórakozni. Vezetők többnyire nem zenei szakemberek, hanem a népzénet, néprajzot szerető pedagógusok, akik nem anyagi haszonért, hanem hivatástudatból, népművelői szándékból állnak a csoportok élére.

A nyár folyamán egy kis hegyközi

község — Nyíri — éneklő csoportját látogattam meg. Műsoraikkal már kiérdemelték a szakemberek elismerését is: 1973 augusztusában a pávakörök kalocsai találkozójáról a „Néphagyományok tiszta megőrzéséért” díjat hozták magukkal. A pávakör a vezető pedagógus távollétében önállóan szervezte meg a próbát: egy helyi „lakodalmas”-t mutattak be. Külön érdeme volt előadásuknak az eredetiség, a lendületesség. Ebben a csoportban is ott énekel a község tanácsának titkára, a tsz főkönyvelője, de ott láttam gimnazista tanítványaimat is.

Olaszliszván férfi kórus működik. A kórusvezető nagy érdeme, hogy a helyi népdalokat gyűjtötte össze, s e dalokon keresztül jutottak el a közös éneklés örömeig, sőt nehezebb hangvételű kórusműveket is megtanultak.

Az 1973/74-es tanévtől kezdve a gimnáziumokban minden évfolyamon van énekóra. Megyénk ének-zene munkaközössége elhatározta, hogy összegyűjti a helyi népdalokat és nehézségi fokuknak megfelelően megtanítják azokat az iskolai órákon. Az eredmény máris megmutatkozik. A tanulók ha meghallják, hogy saját községükből való népdalt tanulunk, szívesebben énekelnek, mert mindenkinek nagy élményt nyújt az a dal, amelyhez személyes élménye is kapcsolódik.

Horváth Lajosné

MŰZEUM ÉS HONISMERET volt a címe és a tárgya annak a fontos tanácskozásnak, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságával és a Vas megyei Múzeumok Igazgatóságával közösen rendezett Szombat-helyen, a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban, 1974. június 5—6-án. Mintegy 60 résztvevő: az országos és a megyei múzeumok szakemberei, a honismereti mozgalom országos irányítói és néhány kiváló munkása vitatták meg itt a múzeumok és a mozgalom együttműködésének, mindkét fél számára kulcskérdésnek számító, még kiaknázatlan lehetőségeit, időszzerű feladatait.

Juhász Róbert, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának osztályvezetője nyitotta meg a konferenciát. Egyebek között kiemelte azokat a várakozásokat, amelyek a felszabadulásunk 30. évfordulójának megünneplésében való együttműködésre vonatkoznak és amelyek a 25. jubileum alkalmával megbecsült eredményeket hoztak az ünnepegek,

kiállítások, vetélkedők és más kulturális megmozdulások szélesebb körben ható és meghittebb légkörű megrendezése terén.

Verő Gábor, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának vezetőhelyettese vitaindító referátumában tartalmaz és árnyalt helyzetképet rajzolt. Nemcsak az eddigi eredményeket méltatta, hanem rámutatott a továbbfejlesztés gátjaira, s vázolta a legfontosabb megoldandó feladatokat is.

A nagyszámú, a témát sokoldalúan, konkrétan megvilágító felszólalás kiemelte a továbblépés kulcskérdéseit. Ezt hangsúlyozta összefoglalójában, illetőleg zárszavában *Verő Gábor* és a záróülé- sen elnöklő *Gönyey Antal* főosztályvezető is. Egyúttal megígérték, hogy a tanácskozás eredményeit az érdekelt intézmények (levéltárak, könyvtárak) szélesebb nyilvánossága elé viszik s ki- jelentették, hogy a Múzeumi Főosztály mielőbb megteszi a konferencián le- szűrt tanulságokból következő, szüksé- ges intézkedéseket.

M. P.

A szabadságharc tizenhárom pozsonyi vértanuja

Arad volt a szabadságharc leggyászosabb vesztőhelye, de sok más városban, így Pozsonyban is voltak megtorló kivégzések. Aradon a tizenhárom vértanút egyszerre, egyetlen napon végezték ki. Pozsonyban hét hónapig működött a vérbíróság, s mivel áldozatairól általában keveset tudunk, érdemes lesz föleleveníteni emléküket.

Január 18-én hozták az első ítéletet *Dressler Dániel* színházi sugó ellen. A cs. és kir. vizsgálóbizottság felségsértés büntetében, a kormány ellen szóbeli izgatás és lázítás útján elkövetett zendülésben találta bűnösnek és a rögtönítélő bíróság kötél általi halálra ítélte. A katonai főparancsnokság kegyelem útján főbelövésre változtatta az ítéletet és azt 1849. január 18-án végre is hajtották.

Sorrendben *Baldini János* olasz származású vasúti mérnök, utóbb honvédfőhadnagy volt a következő áldozat. A vizsgálóbizottság a Ceccopieri gróf nevét viselő 23. cs. és kir. gyalogezred olasz legénységének „hütlenségre való csábítása” miatt, továbbá, mert maga is „konokul részt vett a fegyveres fölkelésben”, kötél általi halálra ítélte, amit azután felsőbb helyről főbelövésre változtattak. Március 27-én hajtották végre az ítéletet.

A harmadik áldozat a lévai *Barta József* megyei hajdú volt. A statáriális vésztörvényeszek fegyveres zendülés, valamint „a verebélyi sóhivatali pénztár kirablása és nyilvános erőszakban való részvétel” hamis vádiával ítélte halálra. Március 30-án kivégezték.

A pozsonyi vizsgálóbizottság negyedik áldozata *Petőcz György* Pozsony vármegye másodalispánja volt. Az ítéletben ezt olvashatjuk többek között: „Petőcz György a fennálló jogszabályok értelmében az árulásban való tényleges részvétel miatt e hó 23-án hozott ítélettel alispáni állásáról elmozdított, összes vagyona pedig egyelőre, a kártalanítási összeg megállapításáig zárlat alá helyeztetett, mely cs. és kir. vizsgálóbizottsági ítélet a kötél által való halálbüntetésnek agyonlövésre tör-

tént megváltoztatásával erősítést nyerve, a mai napon végrehajtott.” Az ítéletet május 24-én a pozsonyi várnak ún. koronatorony alatti részén hajtották végre. Petőcz férfias bátorsággal lépett a vesztőhelyre, Molnár nevű tiszti hajdú kísérte. Amikor Molnár az

A pozsonyi vár koronatornya

elítéltnek a szemét bekötötte, volt gazdája a fülébe súgta: „Mondd meg az uraknak, hogy ne féljenek — senkit sem mártottam be. És mondd meg családodnak, hogy mint férfi haltam meg.” Ezek voltak utolsó szavai. Holttestét másnap éjjel a katonai temetőben ásták el. Evek múlva, amikor exhumálni akarta a család, sírját nem tudták megtalálni és így szándékukról letek.

Az ötödikről, a május 31-én kivégzett *Nimichter János* péklegényről csupán annyit ismeretes, amit a halálos ítélet-ről szóló jegyzőkönyvben olvashatunk.

A bűnvádi tényállás szerint a tanúk rábizonyították, hogy Civillrat-ulánusok két tizedesét mindenféle hitegetéssel és fondorlattal hűtlenségre és a lázadókhoz való átpártolásra csábította. E jogtalan toborzásnak minősült tette miatt kötél általi halálra ítélték. Megerősítés és kihirdetés után május 31-én felakasztották.

Két honvéd várta a pozsonyi börtönben sorsa beteljesülését. Az egyik *br. Mednyánszky László* őrnagy, a másik *Gruber Fülöp* tüzérhadnagy. Az ítélet indoklása szerint Mednyánszky Lipótvárnak átadása ellen szavazott valamennyi haditanács alkalmával, és a földérintésben személyesen vett részt. Mikor a lipótvári őrség 1849. február 2-án megadta magát, indulatosan a kardjára csapott és azt mondta: „Nem adom meg magamat!” Erre a megszállók lefegyverezték és erős őrizet alatt Pozsonyba szállították. Vele együtt Gruber hadnagyot is láncraverték, mert nyíltan kijelentette, hogy mindenben Mednyánszky álláspontját osztja. A vizsgálatot megindították, de nem találták bűnösnek őket. Június 1-én érkezett *Haynau* Pozsonyba és azon nyomban elrendelte a két fogoly perének mielőbbi befejezését. Mednyánszky a katonai vizsgálóbizottság előtt kijelentette, hogy ha tőle függ, Lipótvár soha nem jut osztrák kézre. Hasonlóan nyilatkozott Gruber is. Haynau parancsára június 4-én mindkét vádlottat kötél általi halálra ítélték. Másnap, június 5-én a pozsonyi vártól nem messze, a Szamárhegyen Mednyánszkyt és Grubert felakasztották. A holttesteket ott a helyszínen elásták. Mednyánszky holttestét később egy meghitt szolga segítségével felkutatták, titokban kiemelték a gödörből és szülőföldjén, a Trencsén megyei Beckón, a családi sírkertben eltemették.

Nem sokkal ezután, június 18-án a pozsonyi evangélikus lelkész, *Rázga Pál* esett a vérbíróság áldozatául. Pozsonyban érte a szabadságharc, amelynek lelkes híve lett. Ékes szóval és nagy lelkesedéssel hirdette a szabadság igéit, ezért kellett vértanúságot szenvednie. Egy nappal a halálos ítélet végrehajtása előtt a pozsonyi primási palotában hivataloskodó Haynaut, a mindehható vérbíró gyászruhába öltözött női küldöttség kereste fel. Térdre borulva, sírva könyörögtek papjuk életéért. Hiába volt minden, a köszívű ember azt mondta: „Er sol nur baumeln — zum abschreckenden für alle Rebellen!” (Hadd lógjon az akasztófán — elrettentő példaképpen minden lázadó

számára!) Június 17-ről 18-ra virradó éjjel erős katonai fedezettel a várkastély fogházába szállították. Itt töltötte élete utolsó óráit. Hajnalban kinyíltak a börtön ajtajai. A vár udvarán a hóhér és egy század katona várt. Innét kísérték a közelben lévő Szamárhegyre, ahol az akasztófa már fel volt állítva. „Áldom szegény, drága hazámat, kívánva, hogy nemsokára szabad és boldog legyen!” Ezek voltak utolsó szavai, mielőtt a hóhér teljesítette kötelességét.

Rázga Pál sírja a pozsonyi evangélikus temetőben

Alig egy hónappal Rázga Pál felakasztása után egy katolikus papot lövetett főbe a pozsonyi hadbíróóság. Ez a pap *Mészáros Dávid* sopornyai katolikus lelkész volt. A vádirat szerint tevékenyen részt vett a fegyveres ellenállásban azzal, hogy a népet lázította: „Ha nincsen fegyveretek vagy más öldöklő szerszámotok, ragadjatok követ vagy téglát és azt dobáljátok az ellenség fejére!” Az ítéletet feltűbb helyen való jóváhagyás után július 16-án, hajnali négy órakor hajtották végre.

Stift József 23 éves földbirtokos vértanúról sem tudunk sokkal többet, mint ami a hivatalos aktákban áll. *Stift* részint beismerte, részint tanúk bizonyították, hogy a nagyróppányi plébánosnak több forradalmi proklamációt adott át, hogy a szószéken hirdesse ki; az ottani jegyzőt pedig befolyásolta,

hogy a „forradalmi főispán” által elrendelt ujonccallitást sürgesse. Ezenfelül a magyar nemzeti zászlót kitűzette a templom tornyára. Ezek alapján a státiális bíróság Stift vagyonát lefoglalta, őt magát kötél általi halálra ítélte, amit a bíróság elnöke, *Kempen* altábornagy főbelövésre változtatott, és július 20-án azt végre is hajtották.

1849. július 23-án egyszerre három halálos ítéletet hoztak. *Tóth József* földműves, *Bugyik József* béres, *Treksler Ferenc* községi jegyző. Mindhárman tartoskeddiek voltak, s a fegyveres zendülésben való részvétel miatt ítélték el őket.

A tizenhárom pozsonyi szabadsághős hamvai — egynek, Mednyánszkyknak kivételével — pozsonyi földben porlad-

nak. Rázga Pál sirja a helybeli evangélikus temetőben van, gondozatlan, elhanyagolt állapotban. A többi tizeneggyé azt sem tudni, hogy hol van, mert rendszerint a kivégzés helyén ásták el őket.

A pozsonyi tizenhárom vértanú nagyobb részt nem neves közéleti férfi, hanem egyszerű, szerény polgárember, napszámos, béres, de a szabadságért folytatott harcuk, az elnyomók elleni küzdelmük és kioltott életük éppen olyan hőssé avatta őket, mint a közéletben előkelőbb helyet betöltő többi vértanút.

Írásom legyen mementó, haláluk 125. évfordulóján.

Vörösmarty Géza

Pozsony látképe, 1849. (Egykorú metszet után)

A RENDTARTÓ SZÉKELY FALU

(Faluközösségi határozatok a feudalizmus utolsó évszázadából. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közzéteszi *Imreh István*).

(Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973. 339 old.)

Amikor *Imreh István* 1947-ben a kolozsvári Bolyai Egyetemen befejezte tanulmányait, „Székely falutörvények” című munkáját nyújtotta be disszertációként. Ezt később az Erdélyi Tudományos Intézet könyvtárakban ki is adta. E kis könyv megmutatta szinte egy egész élet kutatómunkájának az iránvát. *Imreh István* azóta is következetesen szülőföldje falusi népének a múltjával foglalkozik. A „Kriterion”-nál most megjelent könyve *A rendtartó székely falu*, eddigi munkásságának a megkoronázásaként, a falutörvények evakorlathoz való érvényesülését mutatja be. Elsősorban a múlt század közepén végbement átalakulást megelőző évszázadot vizsgálja, tehát a XVIII század második és a XIX. század első felét.

Munkájának nem csak a tudományos kíváncsiság a hajtóereje, a ma feladatainak megoldását akarja az önismertet elmélyítésével megkönnyíteni. Ő maga így ír erről: „Az önismeretre törekvő ember, aki rendezni kívánja viszonyát a jelennel és a jövővel, nem menekedhet az ősökkel való párbeszédétől. Annak, aki a mi korunk sok gyötrő kérdésére választ keres, jó tudni a már megtett útról, a földről és a népről, amely útnak indította és útravalóval látta el. Mert az ember nem csak biológiai hagyatékokat vett át az előzőktől, hanem történeti-társadalmi örökséget is, hogy ezektől meghatározottan és velük küzdözve építse egyéniségét és a közösséget.” Tömör megfogalmazása ez minden honismereti munka igazi céljának.

A falu életét valamikor a legkisebb részletig hagyományá vált szo-

kasok szabályozták. A kereszteléstől a temetésig, a koszoson moogától a templomi ünnepségek mindennek meg volt a maga szigorú szabálya. Erős kötöttség volt ez, de ahogy *Imreh* írja, egyben biztonság és védelem is, s talán ezért állt ellen oly szívesen a belülről és kívülről megbontására törekvő erőknek.

Szokások szabályozták a fontosabb közös érdekeket, s ezeket sok helyen — különösen a Székelyföldön — írásba is foglalták. Ezt az írásba foglalt szokásjogot nevezték falutörvénynek. Megannyi dokumentumai ezek a nép eleven jogteremtő szellemének. Falutörvények szabályozták a falu közös vagyónának, a közös erdőknek, a legelőknak és a „szénafüveknek” használatát, a gazdálkodás rendjét, a falu terheinek a viselését s a falu autonóm jogkörébe tartozó igazgatási és igazságszolgáltatási teendőket. *Imreh* a falu ládájában dohosodó s oly sok helyen elveszett falutörvények mellett most felkutatta a még meglevő falujegyzőkönyveket is. A *hűtősei*¹ élén kormányozó és igazságtévő falusbíró vagy a nótárius ezekbe jegyezte be a faluban felmerült ügyesbajos dolgokat a vitákat, azok elintézését s a falutörvény, vagy egyéb szokások megsértőire kirótt büntetéseket. *Imreh* könyvében az esetek százait sorolja fel s az ódon zengésű mondatokból kibomlanak előttünk az elsüllyedt múlt mindennapjai.

A falutörvények rendszerint azzal zárultak, hogy a falu lakosai vinculum, azaz kötbér terhével kötelezik magukat a közegetértéssel létrejött szabályok megtartására. *Imreh István* megmutatja azt is, hogy ez a „közegetértés” mennyi egymásnak feszülő érdek kompromisszumaként jött létre. Különösen nehéz volt a helyzet a szerző által elsősorban vizsgált területeken, a Székelyföld határmenti részében, Csikban, Háromszéken és Bardóczzséken. E részek addig szabad székely lakosságának a zömét a bécsi udvar 1764-től 1848-ig, tehát a korszak utolsó 84 évében katonai határőrszolgálatra kényszerítette.

¹ *hűtős, hites* = esküdt (a falu vezetőségében)

Az igazgatás kettőssége, a széki tiszt-ségek és a katonai parancsnokságok versengése különösen bonyolulttá tette itt a társadalom amúgyis meglévő bel-ső feszültségeit.

KICSI MADÁR. JAJ BE FENN JÁRSZ!

(Pécs, 1973. 74 oldal)

A kevésbé ismert, vagy teljesen ismeretlen, kiadatlan népdalok híveinek nagy örömet szerezhet az egyházasko-zári, a nagyhajmási és a sásdi községi tanács közös kiadásában megjelent fü-zetecske. *Gyurka Mihályné, Simon Fe-renc Józsefné és Demse Dávidné* — mindhárman a Moldvából hazatelepe-dett csángómagyarok közül való nép-művészek — kincséből áll ez a 30 dalt magában foglaló kiadvány, amelyet *Várnai Ferenc* szerkesztett, gazdag gyűjtéséből.

Ha esupán annyit mondanánk, hogy ezúttal kizárólag a legszebb, régi stí-

Imreh István könyve tanulságos és hasznos is, s tegyük még hozzá: ilyen munkát csak az tud írni, aki nagyon szereti szülőföldje népét.

Bodor György

lusú dalokkal találkozhatunk, az is ele-gendő volna a tartalom jelentőségének érzékeltetésére. De többről is van szó: a változatos összeállítás megajándékoz bennünket egy-egy ismert szöveg más dallamával, vagy egy-egy ismert dal-lam új változatával, s költőien szép szövegekkel. Pávakörök, énekkarok, énekesek, muzsikások, akik műsorukat, népdalismeretüket gazdagítani akarják, jó forrásra bukkannak könyvünkben.

Marton Istvánnak, az egyházaskozári Nagyközségi Tanács elnökének aiánlá-sán kívül megtaláljuk benne a három moldvai születésű népművész rövid életrajzát, s így a dalokat a velük élő ember nélkülözhetetlen világával együtt ismerhetjük meg.

Vass Lajos

REISMANN JÁNOS—SIMON ISTVÁN:

BAKONY

(Corvina, 1973. 23 old. szöveg és 152 old. kép)

Szép kiállítású fotóalbum jelent meg a Bakonyról, *Reismann János* 152 fény-képfelvételeivel és *Simon István* bevezetőjével.

Reismann fényképalbumában — úgy látszik — a mai Bakonyt és az itt élő embert óhajtott bemutatni. A felvéte-lek kétségtelenül sikerültek, technikai-lag kifogástalanok, nagyon jól beleil-lelnek egy képes folyóiratba, aktuális riport kíséretében. A fotóalbum azon-ban más jelent, ennél sokkalta mé-lyebbet és ilyen albumba kevésbé val-lók Reismann fényképei. Fényképezőnk úgy látta a Bakonyt, az erdőt, a fal-vakat, a városokat, ahogy az autón utazó riporter látja: valahol megakad a szeme egy útszéli fatörzsen, egy ré-ginek gondolt házon, az után siető lányokon, s akkor megállítja kocsját, előveszi fényképezőgépét és hirtelené-ben elkatintja, hogy a filmen rögzítse a látottakat. Azután tovább robot.

A táj mélyebb megismeréséhez azon-ban ennél többre van szükségünk: el-sősorban annak kultúrtörténeti ismere-tére, azután sokkalta finomabb, részle-tekbe menő meglátásra. A riporter szá-mára érdekes, hogy a rátóti nagyszerű kolostorrom előtt disznók legelnek, de a művészettörténet után érdeklődőt za-varja a gótikus ikerablakhoz csatlako-zó konda látványa. A veszprémi Vár öreg utcájának bemutatásakor a mai élethez akar közelebb hozni fényképe-szűnk, amikor az után piszkos törme-lékhavat kocsira rakó munkásokat rö-gzít fényképén. Közben azonban a mai élet ábrázolása elfedi a műemléképü-let legértékesebb részleteit. Pedig a honismereti kutatót elsősorban a mű-emléképület érdekli és nem a hó elta-karítása. Ezt a fényképezési módot túl-ságosan „modernnek” tartom, kevésbé esztétikusnak.

Azután városi utcaképeket látunk járó-kelő fiatalokkal, de ilyen képeket országunkban akárhol másutt is lehet készíteni, tehát egyáltalában nem jel-lenzőek Veszprémre vagy Pápára. He-

¹ Az 1500 példányban megjelent füzet egy-egy példányá kapható a 107. sz. Idegennyelvű Könyv-és Zeneműboltban (7621 Pécs, Sallai u. 1.). Nagyobb tétel az egyházaskozári tanácstól (7347 Egyházaskozár) rendelhető.

gedűn próbálkozó cigánypurdé is akad szerte az országban. Sikertelen fényképekről van tehát szó, riportképekről, de mindezek a táj lényegét érzékeltető monografikus fotóalbumba már nem illenek bele.

A Bakony erdeje kétségtelenül romantikus és kissé hamis színezetben él a köztudatban — erről épp én írtam többször tanulmányaimban, könyveimben —, azonban ennyire mégsem szabad elhallgattatni a Bakony erdejét, ahogy ezt Reismann teszi. Albumában az erdőről alig van szó. Bemutat néhány parasztházat, városi házat, azonban ezeknél sokkalta érdekesebb, jellemzőbb épületek vannak vidékünkön. A képek javarésze tehát keveset mond és egyáltalában nem ismert meg a Bakonnyal, annak múltjával, igazi értékeivel, szépségével. Természetesen nem egy műemlékeket felsorakoztató, képzőművészeti jellegű albumot vagy erdészeti, néprajzi kiadványt kérünk számon, másrészt azonban mégsem szabad ennvire átesni a ló túlsó oldalára. Ismétlem: ügyes riportképekről van szó, de ezek a hazáit megismerni vágyó olvasónak kevésbé szolgálnak segítségül, útmutatóul.

Mindezen azért csodálkozom szerfelett, mert e riportkönyvet a Bakony szülőltjének szerelmesének, Simon Istvánnak valóban igen értékes, őszinte hangú vallomása, bevezetője előzi meg. „A Bakonyt az erdő jellemzi” — hangsúlyoztatja, majd kifejti: a Bakony tájegységei változatosak, mindegyiknek megvan a sajátos erdő-jellege. De a Bakonynak külön története is van, a magyar múltban jelentős szerepet játszott. Veszprém városa is jelentős múlttal rendelkezik, de épp e városban találkozunk csodálatosképpen az ezeréves

múlt és a modern kor hangulata — fejtetői Simon István. Reismann e találkozást igyekezett néhány képén ábrázolni, de valljuk be, hogy a múlt képeiből igen keveset sikerült a mai életformához kapcsolnia.

Simon István plasztikus néprajzi leírást ad falujáról, Bazsáról, hangsúlyozva közben, hogy a Bakony a maga néprajzi jellegzetességével, építészetével, embereinek életmódjával, szokásaival külön világ a nagyobb világban. Az utóbbi tíz évben a falu külső formái megváltoztak, s e változás bemutatása lehetett Reismann képeinek elsődleges célja, sajnos azonban közben épp a bakonyi levegő, hangulat sikkadt el ezekből.

Plasztikus leírást kapunk Simon Istvántól a bakonyi tél csodálatos panorámájáról, a hó, a tél megérkezéséről, de Reismann ezek bemutatásával is adós maradt.

A végső tanulság: a fényképeknek a Bevezető gondolatmenetéhez kellett volna alkalmazkodniuk, képekben kifejezniük azt, amit Simon István költői szavakkal kimond. Ez a Bevezető vonalmat ébreszt bennünk a Bakonyhoz, a tájhoz, a házakhoz, az itt élő emberekhez, úgyszólván útmutatóul szolgál a néprajzi, honismereti gyűjtéshez.

Evégre negyven éve járom a Bakonyt, gyűjtöm kultúrtörténeti, néprajzi anyagát; sok ezer fényképet készítettem, de tudom, hogy mindehhez nagyon kell ismerni múltját, emlékeit, az egész tájat legkisebb részleteiben is. A honismereti munkásoknak is elsősorban mélyebb ismeretekre van szükségük, ezek megszerzése munkájuk fő célja.

Dr. Vajkai Aurél

ÉN SZÓKE VÁROSOM

Írások Nyíregyházáról.

Szerk.: dr. Hárshalmi Péter

és dr. Katona Béla

(Nyíregyháza, 1971. 198 old. szöveg

és 3 old. fénykép)

Érdekes, értékes és több szempontból is tanulságos kötetről szeretnék beszámolni, amely Nyíregyházán látott napvilágot, a *Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának gondozásában*. A gyűjtemény célja, hogy olyan „olvasókönyvei” adjon az érdeklődők kezébe, „amely nemcsak ismereteket közöl, hanem gyönyörködtet és szórakoztat is.”

A kiadvány anyagát a Nyíregyházával foglalkozó tudományos, publicisztikai és szépirodalmi munkákból válogatták össze. Az első részben a város történelmével, népének múltjával, a település jellegével és jövőjével foglalkozó írások kaptak helyet (köztük *Fényes Elek*, *Kiss Lajos*, *Erdei Ferenc* munkái), míg a második — nagyobbik — részbe kerültek a szépirodalmi, vagy az irodalmi riportok igényességével készült művek, közöttük *Krúdy Gyula*, *Móricz Zsigmond*, *Rákos Sándor*, *Szabó Pál*, *Váci Mihály* elbeszélései és versei. Mindegyik rész előtt egy-egy rövidre fogott, általánosabb jellegű bevezető áll, amely nagy vonalakban tájékoztat-

ja az olvasót a Nyíregyházával kapcsolatos történelmi és irodalmi források legfontosabbjairól. A gyűjtemény végén a szerzők rövid életrajzát és a közölt írások bibliográfiai adatait találjuk. Végül pedig néhány, a régi Nyíregyházát idéző fénykép zárja a kötetet.

A válogatás szemléletéről, szerencsés, vagy kevésbé sikerült voltáról sokmindent lehetne mondani és minden bizonnyal felsorolhatnánk jónéhány olyan munkát, amelyet bárki joggal hiányolhat az anyagból. Ezt azonban semmi esetre sem tesszük meg, mert nagyon jól tudjuk, hogy egy ekkora terjedelmű (alig 9 ívnyi) kötetben a teljességnek még csak a látszatára sem lehet törekedni. Fontosabb azonban ennél, hogy a gyűjtemény 35 írása közül úgyszólván alig akad olyan, amelyet fölöslegesnek éreznénk, és végülis ez a lényeg: ami benne van, az — néhány részletől eltekintve — jó.

Szándékában és eredményében egyaránt tiszteletre méltó szellemi vállalkozással van tehát dolgunk, amellyel a „nélkülözhetetlen lokálpatriótai öntudatnak az ébredésén” kívül követésre méltó példát jelent más vidékek, más

városok számára is a honismereti, helytörténeti munka tartalmasabbá, színvonalasabbá tétele szempontjából. Egy ilyen gyűjtemény ugyanis — függetlenül attól, hogy eredeti, vagy válogatott anyagot közöl — nagyszerűen kielégíti a város (vidék, vagy falu) iránt megnyilvánuló, legkülönbözőbb jellegű érdeklődést.

Elvileg! A gyakorlatban ugyanis sajnos az „En szöke városom” is a kézen-közön terjedő könyvek sorsára jutott, mint annyi más értékes kiadvány. Nem „hivatalos” könyvkiadó adta ki, így nem került bele a könyvterjesztés országos vékörébe s az érdeklődők nagy része nem, vagy csak véletlenül juthat hozzá. Voltaképpen áldatlan állapot, hogy százával látnak napvilágot olyan értékes és korántsem csekély érdeklődésre számot tartó könyvek — köztük számos helytörténeti, honismereti kiadvány —, amelyek az elégtelen, vagy nem elég hatékony kiadói tevékenység miatt félig „illegálisan” jelennek meg s így az olvasóközönség legnagyobb részéhez el sem jutnak.

Halász Péter

TÓTH LAJOS:

VAJÚDÓ VILÁG¹

A nagyszénási Lenin Termelőszövetkezet első huszonöt éve
(Nagyszénás, 1973. 186 old.)

A termelőszövetkezetek történetével foglalkozó tanulmányok újabb kiadványában a nagyszénási Lenin Termelőszövetkezet huszonöt éves fejlődésének történetét dolgozta fel *Tóth Lajos*.

„Egy községi termelőszövetkezet élete elválaszthatatlan magának a községnek az életétől, így amikor a felfedező útra indulok, meg kell keresnem azokat a körülményeket, amelyek Nagyszénásra jellemzőek voltak a múltban, s jellemzőek a jelenben.” Ezzel a gondolatmenettel indítja könyvét a szerző, rámutatva a község és a termelőszövetkezet életének szoros összefonódására.

A monográfia első részében Nagyszénás kialakulásával és történelmi fejlődésével ismerkedhetünk meg. Ennek az időszaknak lényeges vonása, hogy a századforduló után egyre erőteljesebbé vált a falu parasztságának differenciálódása és növekedett a földnélküliek, az agrárproletárok száma.

A felszabadulás utáni földosztás korántsem oldotta meg ezeknek az agrárproletároknak a helyzetét, nemcsak azért, mert az igénylőknél lényegesen kevesebb volt a fölosztható föld, de azért sem, mert elégtelen volt az új parasztbirtokok felszereltsége, eszköz-ellátottsága. Ezért már közvetlenül a földosztás után megalakult az első termelőszövetkezeti csoport — főként agrárproletárokból —, s az elsőt gyorsan követte a többi is. 1949-ben már négy termelőszövetkezeti csoport működött — igaz, hogy a falu földterületének csupán 7 %-án. A nehéz körülmények között gazdálkodó termelőszövetkezeti csoportok további növekedését erősen gátolta az a körülmény, hogy — amint a szerző írja — „a kis és középparasztok túlnyomó többsége hallani sem akart a kollektív gazdálkodásról.” Ebben az időszakban, két termelőszövetkezeti csoport összevonásával alakult meg a *nagyszénási Lenin Termelőszövetkezet*.

Tóth Lajos a továbbiakban részletesen elemzi az ötvenes évek hibás agrárpolitikájának a község és a Lenin Termelőszövetkezet vezetésében érzékelhető hatásait. A mind jobban befelé

¹ A kiadvány nem került könyvterjesztői forgalomba. Az érdeklődők a nagyszénási Lenin Tsz-től kérhetnek belőle.

forduló középparasztságot adminisztratív eszközökkel igyekeztek belépésre kényszeríteni, ugyanakkor a termelőszövetkezet nem tudott úgy gazdálkodni, hogy a reális fejlesztési igények mellett a tagság megfelelő szintű javadalmazását is biztosíthatták volna. Így néhány gyengébben sikerült gazdasági évben a mindennapi megélhetés is nehézséget jelentett a Lenin Termelőszövetkezet tagjai számára. Az 1956-os elenforradalommal a Lenin Termelőszövetkezet is elérkezett az eddigi legválságosabb időszakához.

Az 1957-ben kibontakozó fejlődés azután ismét megszilárdította a szövetkezet helyzetét. A hatvanas évek elején azonban — főként az akkori vezetőség hibái miatt — újból mélypontra került a termelőszövetkezet. Rendkívül tanulságos, hogy csak hosszú évekig tartó vergődés után, a hatvanas évek végére sikerült olyan vezetőséget választaniuk, amelynek hatására megnőtt a gazdálkodás eredményessége, célszerűen tudták fejleszteni az ágazatokat és nem utolsósorban kedvező változások következtek be a tagság gondolkodásmódjában. „1970 végére — olvashatjuk — a nagyszénási Lenin Termelőszövetkezet tevő-

kenységének tartalmában is mezőgazdasági nagyüzemmé vált.”

A magyar mezőgazdaság nagyüzemi átalakításának történetét feltáró termelőszövetkezeti monográfiák egyik legújabb kiadványa tudományos színvonalát és agrártörténeti értéke alapján mindenképpen méltó folytatása az eddig megjelent munkáknak. A nagyszénási Lenin Termelőszövetkezet sajátos vonásaival együtt részese a szövetkezeti nagyüzemi átalakítás országos folyamatának, így a tanulmány hasznos adalékot szolgáltat a szövetkezeti mozgalom általános gazdasági és társadalmi jelenségeinek megértéséhez, ugyanakkor az üzemi problémák megoldása jól példázza azokat az erőfeszítéseket, amelyek a nagyüzemi termelés megszilárdításához szükségesek.

A monográfia fő értéke, hogy nem sablonos alkotás, hanem mélyrehatóan és kritikailag elemzi a termelőszövetkezet fejlődését. Módszereiben jól ötvöződik a szociológia és az üzemi szemlélet, sajnos az ökonomiai megközelítés sokszor háttérbe szorul. A jól szerkesztett könyv érdekes és izgalmas olvasmányként is megállja a helyét.

Dr. Papp Zsolt

GILITZE ISTVÁN:

P. MAKÓ VÁROSÁNAK VÍZ ÁLTAL VALÓ PUSZTULÁSÁRÓL

(A Csongrád megyei és a
Makói Városi Tanács kiadása.
Makó, 1973. 39 old.)

1821-ben — akárcsak 1970-ben — szörnyű árvíz pusztított a Körös—Maros—Tisza vidékén. 1821. július 3-án — szinte úgy mint 1970. júniusában — kiöntött a Maros és elárasztotta Makót. Az 1821. évi árvizet *Gilitze István* paraszti históriás költő, az 1970. évi *Jámborné Balog Tünde* rajztanár nő élte át. Az előbbi versbe szedte, a későbbi batik-kárpitra festette az árvíz rettenetét. A két évszám között egy híján 150 év telt el, de a megrendülés ihlető ereje nem változott. A versszakok és a képek ugyanazt a fájdalmat, újra-átélt veszedelmet tükrözik, a szemtanú hitelességével. És ez a művészi rokonság most érzékelhető egyértelműen, hogy 1973-ban újra kiadták *Gilitze István* históriáját *Balog Tünde* batikjaival illusztrálva.

A könyvet már kézbe venni is jó. A

facsimile kiadásban a 150 éve nyomtatott szöveg is tökéletesen olvasható és élvezhető olyannyira, hogy — akárcsak másokban — bennem is felvetődött a kérdés, szükség volt-e a mai helyesírással átírt, modern-betűs változatra. A kiállítás rangos — halványkék papíron, gyönyörű tipográfiával —, de ez nem is meglepő: Gyomán készült a Kner nyomdában. Hogy az illusztrációk fekete-fehérben készültek, azt első pillantásra sajnáltam, de tulajdonképpen a könyvhöz jobban illelnek, mint a színes képek. És talán *Balog Tünde* stílusához is. Az erősen körvonalazott, egyforma parasztsarcokat a hatalmas szemek — lehunyt pillák vagy vakító szemfehérjék — teszik kifejezővé, egyénivé, ezek tükrözik az érzelmeket, ezáltal válnak az alakok személyiségekké. A képek fekete-szürkéjében sokszorosan világítanak ezek a szemek s nekem éppen ezáltal lett *Balog Tünde* ábrázolásmódja annyira drámai. Nem magyarázatképp írom, talán csak lehetséges értelmezés: az egyforma arcok valamiképpen az egyforma, a közös sorsra figyelmeztetnek. Amellett, hogy minden ember — természetesen — más és más; ameddig szoros, sok-sok szállal összetartott közösségben

„Itt meg tudhatom, hogy van a cselédem, Él-é, avagy meghalt az én feleségem.”

él — a paraszti élet egymásrautaltsága őrizte meg legtovább ezt a közösséget —, addig annak egységes jegyeit is magán viseli.

A történészek tanúsága szerint forrásértékű ez a mű. A bevezető szerint a szemtanú hitelessége az, ami kiemeli Gilitze munkáját az abban a korban divatos históriák közül. Részletesen leírja az árvíz történetét, hogyan öntötte el a víz sorra a különböző városrészeket, utcákat, híresebb házakat. Mindez sok, pontos helytörténeti adat. Majd köszönetet mond — névszerint felsorolva — mindazoknak, akik segítettek a város újraépítésében, az inség megszüntetésében.

Érdekes művelődéstörténeti csemege, hogy a katolikusok és protestánsok harcában a maradékos katolikusok oldalán álló Gilitze erkölcsi prédikációt mond a bűnös cifrázkodásról s a még bűnösebb jólétről, a módfelett megnövekedett igényekről:

*Nem méltó csudára a Makó romlása,
Eláradt a vétek mint a Marus árja.*

Föltehetjük azonban a kérdést, hogy a kutatókon, Makó helytörténéseinek kívül miért érdekes másoknak is Gilitze István históriás éneke; miért jó, hogy újra megjelent. Azért, mert egy kicsit mosolyogva bár a költő naívságain — ezek elsősorban a verselés naívságai —, mindnyájan szívesen, s meghatva olvassuk. Egyrészt azok a nyelvi fordú-

latok, szókapcsolatok vagy egyszerűen csak szavak örvendeztetnek meg, amelyek képszerűségükkel, eredetiségükkel nemcsak Gilitze művét színesítik meg, hanem azzá tennék a mi beszédünket is. Csak két, kapásból kiragadott példát: azokról, akik átúszták a megáradt Marost:

*„A vakmerőségnek ülvén csajkjárára”
s „... a víz partjánál
Sokan úgy állottunk, mint egy nagy
bástyánál!”*

Másrészt az emeli históriás énekünket magasan a többi fölé, hogy Gilitze — és ezt a kötet bevezetője is kellőképpen hangsúlyozza — nemcsak látta, hanem át is élte a veszedelmet, a fájdalmat, amit leír, az ő fájdalma is, a veszteség az ő vesztesége. Ez a hatalmas érzés az, ami az énekek megírására késztette:

*Hogy édes hazámat érte ezen romlás,
Én együgyű paraszt írtam ezt és
nem más.*

Gilitze István históriáinak új kiadásához Tóth Ferenc, a Makói Múzeum igazgatója írt bevezetőt. Ebben amellett, hogy értékeli a művet, sok érdekes adatot közöl a költő életéről, az árvíz történetéről. És megpendít egy nagyon izgalmas összehasonlítást: 1951-ben Péczy Attila és Várnai Péter megtalálta Tápén a históriás ének elő szájáról-szájra terjedve énekelt változatát. A szegedi múzeumban őrzött felvétel egyik versszakát be is mu-

latja, de a szövegváltozatról sajnos csak általánosságokban ír. „A népi emlékezés ily nagy idő távlatában is megtartja az események tömör anyagát — az árvíz leírását és a költőre vonatkozó befejező formulát. A feudális sallangoktól viszont teljesen megtisztította a verset” olvashatjuk Tóth Ferenc-től. Hogy a feudális sallangok részben Gilitze erkölcsnemesítő intelmei lehetnek, azt csupán sejtjni lehet, pedig a szöveg változásáról — javulásáról, eset-

leg romlásáról érdekes lenne valamit megtudni. (Az idézett strofa egyetlen feltűnő változtatása egy sántító sor szótagszámának kiigazítása.)

A nép hagyományába bekerült tehát Gilitze István históriás éneke. Abba a hagyományba, amelyből Balog Tünde művészete megszületett. S a kétféle, de egy töről való áramlás itt találkozott ebben a könyvben.

Morvay Zsuzsa

MOLNÁR JÓZSEF:

A JAKOVÁLI HASSZÁN DZSÁMI

(Kiadta Pécs város Idegenforgalmi Hivatala
1968. 26 old.)

Hispania földjére 711-ben lépett először mohamedán hódító és 1492-t írtak, amikor a spanyolok újra egész országuk birtokába jutottak. Az ország önerőből történt felszabadítása olyan népi energiákat szabadított fel, mely a spanyol világbirodalom megalapításához vezetett. Magyarország nem volt olyan szerencsés, hogy saját erejéből rázhassa le a török igát. Ezért az oszmán hódoltság kora után gyökeresen más, de éppoly idegen uralom következett. Ezzel olyan világnézet jutott ki zárólagosságra, mely a magyarságtól megkövetelte a nyugat felé való tájékozódást.

Ekkor alakult ki a török megszállásról az a kép, mely a tények túhangsúlyozásával egyértelműen csak pusztító, barbár ellenségnek tekintette a törököt. Talán ekkor rögződött a gyermekmondókákban a „Török gyerek elvágta, magyar gyerek gyógyítja...” forma, hiszen addig a török szó helyén alkalomszerűen más-más szerepelt. Különösen veszélyesnek ítélt az országoló hatalom minden török-rokonszenvet, hiszen bebizonyosodott, hogy a magyar nemzeti függetlenség harcosai minden időben menedéket nyertek a török felségterületeken.

Ezekbe az összefüggésekbe ágyazva nem is olyan érthetetlen, hogy az iskolai művészettörténeti tanulmányaink során soha nem esett szó a magyarországi iszlám művészet alkotásairól. Pedig a különösebben nem érdeklődő ember is tud az egi minaretről, a pécsi főtér dzsámijáról (a volt Gázi Kászim pasa dzsámi), a budapesti Király-fürdő török szárnyáról, vagy a Gül baba türbájéről.

Ilyen körülmények között komoly súlya van minden olyan írásnak, amely ebben a tárgykorban lát napvilágot. Az igény kétségtelenül megvan rá. Hiszen kísérelje meg valaki akár antikváriumokban is megtalálni a Képzőművészeti Alap gondozásában megjelent Műemlékeink c. sorozat oszmán-török vonatkozású füzeteit (*Gerő Győző*: Buda török műemlékei; *Molnár József*: Szigetvár török műemlékei; *Gerő Győző*: Pécs török műemlékei). Sziszifuszi munka lesz.

Különös örömmel vettem tehát kézbe *Molnár József* dolgozatát. Olvastán ez a jóérzés csak fokozódott. Míg a kiadvány formája turistafüzetekre utal, tartalma sokkal többet ad. Az első fejezetben irodalmi igénnyel vázolja a törökkori Pécs vallási életét. A következőben érinti a felszabadító harcok pusztításait (ezeknek elsőrendű szerepük volt abban, hogy ilven csekély számú műemlékkel rendelkezünk egy másfél százados történelmi időszakról). A továbbiakban tárgyalja a Jakováli Hasszán dzsámi többszöri átalakítását: majd a műemlék tudományos pontosságú, de közérthetően kifejtett leírását adja. Jelentőségét a szerző így foglalja össze: „A helyreállított négy évszázados múltú Jakováli Hasszán dzsámi — kis méretei ellenére — hazánk legépebben maradt mohamedán építészi remeke, mely megbízható tájékoztatást nyújt a hódoltsági idők magyarországi templom-építkezéseiről, másrészt hozzájárul a törökség építészeti tevékenységének jobb megismeréséhez és nem utolsó sorban értékeléséhez.” A füzet mottója ennek kiegészítéseként az emléke nem-rationális, érzelmi jelentőségét is hangsúlyozza, amikor *Reményik Sándor*tól idézi azokat a sorokat, melyeket a pécsi minaretre emlékezve írt:

„Úgy rémlik engesztelő oszlop ez,
Két testvérgyilkos sírhalma felett.”

Kelemen András

A XXI. (1973. évi) Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat tanulságai

E helyen nem kell bővebben kifejtenünk, hogy a gyors gazdasági és társadalmi átalakulás következtében a hagyományos népelet pusztul, színtelenedik; az ősi foglalkozások, életformák eltűnésével a régi szokásvilág, az ünnepek és hétköznapi szellemi és anyagi kulturája mindjobban elhalványodik. Mivel a néprajzzal és nyelvészettel foglalkozó szakemberek ereje nem elégséges ahhoz, hogy a még töredékeiben fellelhető anyagot összegyűjtsék, kell, hogy a társadalomhoz forduljanak és az erre a munkára önként vállalkozók segítőkészségét is igénybe vegyék. Eppen ebből az önkéntességéből következik, hogy a pályázati felhívás csupán hangsúlyozottan ajánl bizonyos — a néprajztudomány és nyelvészet számára jelenleg legszükségesebbnek ítélt — témaköröket, de ugyanakkor lehetőséget ad a legkülönbözőbb néprajzi érdeklődésű emberek tevékenységére is az ún. „vegyes” témák keretén belül.

1973-ban 21. alkalommal került meghirdetésre az országos gyűjtőpályázat. A benyújtott munkák száma igen tekintélyes volt: az Országos Bíráló Bizottság üléséig 416 érkezett be a Néprajzi Múzeum Adattárához. (Ebből 265 ifjúsági és 151 felnőtt pályázó munkája volt.) Az együttesen 15 000 oldalnyi szöveget illusztrációk, fényképek, kották, rajzok, magnó-szalagok egészítik ki.

Az ifjúsági tagozat ezévi pályamunkáinak száma minden eddigénél több volt, aminek magyarázata egyrészt az, hogy gyűjtőpályázatunk ifjúsági tagozata a KISZ Központi Bizottsága által kétevenként megrendezett Országos Diáknapiakhoz kapcsolva került meghirdetésre, másrészt az a tény, hogy a gimnázium és szakközépiskolások pályázók mellett lassan a szakmunkásképző intézetek növendékei is bekapcsolódnak a gyűjtőmozgalomba. Az egyéneknél készített munkák mellett igen öröndetesen megnőtt a szakörri tagok közösen készített pályamunkáinak a száma.

Az Országos Bíráló Bizottság elnöke dr. Tálasi István egyetemi tanár, a

Néprajzi Társaság alelnöke volt; tagjai pedig a Néprajzi Múzeum, a MTA Nyelvtudományi Intézet, a MTA Néprajzi Kutatócsoport, a pártoló társintézmények és három megye kiküldöttjei voltak.

A pályadíjakra, jutalmazásokra és könyvjutalmakra a Néprajzi Múzeum közel 50 000 Ft-t adott, ezt még növelte a MTA Társadalomtudományi Főosztálya, a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya és a KISZ további 19 000 forinttal. Itt kell megemlítenünk, hogy az országos elbíráláskor az egész ország területéről beérkezett azonos témakörű pályamunkákat egymáshoz viszonyítva értékelte és rangsorolta a Bizottság. A megyéknél kapott összeget egészítette ki úgy, hogy az elérje a pályamunka értékének megfelelő országos díj összegét. A fentiekből következik, hogy — az országos díjakat biztosító intézményeken kívül — köszönet illeti a megyei díjkeretet adó tanácsokat és múzeumokat is.

A következőkben néhány kiemelkedő pályamunkáról szólnak.

A kiemelt pályázati témák közül a *hagyományos paraszti gazdálkodással* foglalkozik Molnár Ambrus (Hajdúhadház): „Határhasználat és a tanyák kialakulása a mezőberényi határon” e munkájában. Nagyjában folyamatosan mutatja be a helytörténettel összefüggő okmányok alapján a határterület alakulását, művelődési ágak szerinti megoszlását és határhasználatát, majd rátér a tanyai gazdálkodás kialakulására, a szállások keletkezésére. Másik pályamunkájában hasonló módszerrel mutatja be Hajdúsámson határhasználatát.

A *nyelvészet* területén végzett igen figyelemre méltó munkát Farkas Gábor (Gyöngyös), Bodony község kül- és belterülete gazdag névanyagának (397 földrajzi név) és helytörténeti anyagának összegyűjtésével. Másik munkájában a házivászonnak a paraszti háztartásban való sokfajta felhasználását dolgozta fel.

A szabadon választható témakörű

pályamunkák közül kiemelkedik *Barsi Ernő* (Győr): „Népdalkincs a mai Rábapatonán” c. — négy év gyűjtőmunkáját magában foglaló — pályamunkája. A szerző évek óta foglalkozik a Kisalföld zenei kultúrájával, népzenejének gyűjtésével. Ennek a munkájának is a mai népzene-kutatás kivánalmainak megfelelően csoportosított, lejegyzett dallamanyag a gerince, amit aztán néprajzi kerettel egészít ki.

Az előbbihez hasonló témával foglalkozik két pályamunkájában a legrégibb, leghűségesebb önkéntes gyűjtőink közül való *Nemesik Pál* (Borsodnádasd) is. („A bekölcei kétlaki munkásság zenei ízlésének alakulása 1900—1944 között” 104 lapon 66 kottával). „Adalékok Egereséhi és Szucs bányatelep zenei életéhez” 110 lapon 65 kottával). Ő is behatóan vizsgálja a dalok funkcionálásának körülményeit, ezen kívül rámutat a társadalmi rétegek zenei egymásrahatására is.

Az ifjúsági pályamunkák közül fel-emelt I. díjat kapott *Tüskés Gábor* (Pécs Leővev Klára Gimn.): „Abaliget-Orfű és a közigazgatásilag hozzátartozó telenülések területén található útmenti és temetői fészületek” c. munkájára. A helyszínen gyűjtött anyagot részletfelvételekkel illusztrálta és kiérezítette a rájuk vonatkozó, plébánián fellelhető adatokkal s a hozzájuk fűződő mondai és szokásanyaggal.

A hagyományos paraszti gazdálko-

dás körében irt munkájával nyert I. díjat *Tamás Mária* (Nagykanizsa, Landler J. Gimn.). A „Szántás-vetés Csörnyeföldön” című pályamunkája mind nyelvjárási, mind néprajzi szempontból egyaránt értékes. Gondos a hangtani lejegyzése, jó példamondásokat közöl, s helyesek a fogalmi meghatározásai.

Az ifjúsági munkák általános szintjének emelkedését mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a 4 db. II. díjas pályamunkán kívül, 20 nyert III. díjat ebben az évben.

Ki kell emelnünk azokat az igényes munkát végzett szakköröket és szakkörvezetőket is, akik csupán 4—5 pályamunkával pályáztak, de ezek mindegyike országos díjazásban, vagy jutalomkiegészítésben részesült. Elek, Gimnázium (Vezető tanár: *Mester György*); Kalocsa, I. István Gimnázium (Vezető tanár: *Kuczay Károly*); Nagykanizsa, Landler J. Gimnázium (Vezető tanár: *Ördög Ferenc*).

Végezetül köszönetet kell mondanunk azoknak a megyei muzeológusoknak, akik odaadó, lelkes munkájukkal hozzájárultak az országos gyűjtőpályázat sikeréhez, szervezték és irányították a területükön a gyűjtést. Kérjük azokat, akik eddig nem vettek elég intenzíven részt az országos gyűjtőpályázat támogatásában, a jövőben nyújtsanak több segítséget.

Ujváriné Kerékgyártó Adrienne

Gondolatok az 1973. évi Országos Diáknapi helytörténeti pályázatairól

Évek óta kedves hagyománya a kö-zépiskoláknak és a szakmunkásképző intézeteknek, hogy tanulóikat felkészítik a kétlévenként megrendezésre kerülő országos diáknapiakra. Az 1973-as év tapasztalatainak értékelése részben már megtörtént, mégis érdemes feleleltetni a jólsikerült diáknapi pályázatok eredményeit, amelyek tartalmukban, igényességükben sokat elárulnak fiataljaink érdeklődéséről. A tapasztalatok értékelése és a lehetőségek felmérése a feladatom, s néhány gondolatban szeretnék szólni a meghirdetett kategóriák egyik legsikeresebbjéről, a *helytörténeti témák feldolgozásáról*. Úgy tűnik, hogy *hazánk, népünk, városaink múltjának, jelenének megismerése minden eddiginél jobban izgatja fiataljaink képzeletét.*

A pályázatok már egy korábbi értékelés után kerültek zsűrizésre, ami azt jelenti, hogy a tényleges résztvevők száma eredetileg lényegesen több volt. Csupán a legjobb pályázatok száma több mint száz, tartalmukban igen változatosak, az ország különböző helyeiből, létesítményeiből valók ezek a feldolgozások. Az mindenképpen dicséretes, hogy a fiatalok nemcsak a régi adatok után kutattak, hanem a jelen eseményeit is összegyűjtötték és feldolgozták. Általános az a tapasztalat, hogy az iskolák tanárai, szakkörvezetői szívügyüknek tekintik a honismereti munkát és segítik a fiatalokat egy-egy város történetének, szokásainak feldolgozásában.

A pályázók minden bizonnyal több éves hagyományt folytatnak egy-egy is-

kolában, amikor részt vesznek a helytörténeti kutatásokban. A pusztá érdeklődésen túl azonban arról is tanúszkodnak a beérkező írások és dokumentumok, hogy a pályázók a kidolgozással szemben is igényesek voltak. Nemcsak hosszú időn keresztül végzett gyűjtőmunka eredményeit összegezik ezek a fiatalok, hanem — az esetek többségében — filológiai pontosságra is töreksenek. Bizonyítja ezt a sok arany és ezüst oklevél, amivel a zsűri jutalmazta a pályázókat. Dicséretes az

a módszer, ahogyan a hallgatók elsjátítják a könyvtári és a levéltári adatok feldolgozásának módszerét, ahogyan megtanulnak „tanulmány szinten” dolgozni. A hasznos tapasztalatokon kívül azonban e pályázat meghirdetésének az a legnagyobb jelentősége, hogy már a középiskolában kialakul az az érdeklődési kör, ami a továbbtanulás szempontjából, de az élet bármely területén hasznosítható lesz minden tanuló számára.

Összesítés az 1973. évi Országos Diáknapok helytörténeti Pályázatáról

A helytörténeti pályázatokról a bíráló bizottságnak általában az volt a véleménye, hogy — kevés kivételtől eltekintve — oklevelet érdemelnek. Ez a tény önmagában is az 1973. évi helytörténeti pályázatok sikerét bizonyítja. Számos színvonalas munka született, köztük nemcsak egyéni, hanem kollektívák által készített művek is, amelyek új jelenségei a helytörténeti pályázatoknak. A bíráló bizottság tagjai az oklevéllel jutalmazott pályamunkák jelentős részénél érzékelték a szaktanárok segítő-irányító munkáját, s így ők is részesei a pályázatok sikerének.

A pályaműveket a tematikai gazdagság jellemezte. Falukronikától üzemi és tsz-történetig, közlekedéstörténettől az urbanisztikán keresztül az iskolatörténetekig igen sok témával foglalkoztak. Talán csak az 1848-as évforduló témaköréből merítettek keveset a dolgozatok.

Az Országos Diáknapok helytörténeti pályázatára összesen 102 munkát küldtek be. (A Hajdu-Bihar megye és részben Budapest területéről későn, április 20. után érkezett pályaműveket a bíráló bizottság sajnos nem vehette figyelem-

be.) Ezek közül arany fokozatra javasoltak 15, ezüst oklevélre 26, bronz oklevélre 29 pályamunkát. Összesen tehát 70 pályázó munkáját értékelték oklevélre alkalmasnak.

A bíráló bizottság a következő pályázók munkáját jutalmazta „Arany Oklevéllel”:

Fehér Rózsa (Dombóvár, Gögös Ignác Gimnázium), *Fekete Erzsébet* — *Prohászka Anna* (Bács-Kiskun megye), *Horváth Gyöngyi* (Győr, Radnóti Gimnázium), *Juhász Andor* (Putnok, Mezőgazdasági Szakközépiskola), *Jurátszék Katalin* (Kecskemét, Katona József Gimnázium), *Kelemen Katalin* (Baja, Vízügyi Szakközépiskola), *Kövágó Rózsa* (Kalocsa, I. István Gimnázium), a *Közgazdasági Szakközépiskola kollektívája* (Szeged), *Mentler Krisztina* (Hódmezővásárhely, Bethlen Gábor Gimnázium), *Monostori Marianna* (Dombóvár, Gögös Ignác Gimnázium), *Strébely Csilla* (Lovasberény), *Szenczi Gyula* (Esztergom, Dobó Katalin Gimnázium), *Szentpéteri József* (Bp.), *Tóth Klára* (Győr), *Zombori Ildikó* (Hódmezővásárhely, Bethlen Gábor Gimnázium).

Huzsvári Erzsébet

Felsőrákosi sótartó (1888)

Gyöngyös város pályázati felhívása

Ez év novemberében ünnepeljük Gyöngyös város felszabadulásának 30. évfordulóját, mely alkalomból a Gyöngyös Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága és Művelődésügyi Osztálya pályázatot hirdet: **MŰVÉSZETI, NÉPRAJZI, HELYTÖRTÉNETI, SZOCIOLÓGIA, SZOCIOGRÁFIAI** témák feldolgozására.

A pályázat célja: Gyöngyös társadalma minél szélesebb rétegeinek motiválása a város életével, történetével, 30 éves fejlődésével kapcsolatos anyaggyűjtésre illetve feldolgozásra; a legjobb pályaművek összegyűjtése és széles körű elterjesztése, illetve megőrzése az utókor számára, dokumentálni a három évtized változásait; felhasználni az oktató-nevelő munkában és a közművelődésben.

A pályázat feltételei:

1. A pályázatot két — ifjúsági (diák) és felnőtt — kategóriában hirdetjük.
2. A pályázatok terjedelme ifjúsági kategóriában kötetlen, a felnőttnél 20—40 gépelt oldal.
3. Még sehol nem publikált, eredeti munkát lehet benyújtani.
4. A pályázaton részt vehetnek: általános és középiskolások, szakipari diákok, szakkörök, illetve bármilyen területen dolgozó felnőttek.
5. A pályázat jeligés. A pályamunkákat — a jeligés levél kíséretében — két azonos gépelt példányban kell beküldeni Gyöngyös Városi Tanács VB Művelődésügyi Osztályára (3200 Gyöngyös, Kossuth u. 1.).
6. A pályamunkák benyújtásának határideje: **1974. november 18.**
Eredményhirdetés: 1975. április 4-én.
7. Pályadíjak:

	<i>Ifjúsági kategóriában</i>	<i>Felnőtt kategóriában</i>
I. díj	1000 Ft	3000 Ft
II. díj	700 Ft	2000 Ft
III. díj	500 Ft	1000 Ft

A bírálóbizottság dönthet a pályadíjak megosztásáról, visszatartásáról és az egyes munkák jutalomban való részesítéséről.

8. A meghirdetőnek joga van a díjazott és jutalmazott pályamunkák megjelenítésére.

GYÖNGYÖS VÁROSI TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA

MUNKATÁRSAINK

Barcza Géza dr., az Országos Műemléki Felügyelőség osztályvezetője, Bp. — **Béres András**, tudományos főmunkatárs, Debrecen — **Bodor György dr.**, ny. jogtanácsos, Bp. — **Cserey József**, tanár, Dunapataj — **Csorba György**, Városi Tanács elnöke, Szentés — **Dienes Istvánné**, a Szabolcs-Szatmár megyei múzeumi szervezet igazgatóhelyettese, Nyíregyháza — **Dudás Ilona**, tanárnő, Encs — **Fabián Miklós** könyvtárvezető, Dabas — **Franz Vilmos**, a Hajdú-Bihar megyei Művelődési Központ főelőadója, Debrecen — **Halabuk József**, középiskolai tanár, Bp. — **Halász Péter**, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tudományos főmunkatársa, Bp. — **Hentz Lajos**, tanár, Mezöberény — **Hováth Kálmán**, esperes, Vál — **Horváth Lajosné**, tanárnő, Sátoraljaúj hely — **Huzsvári Erzsébet**, politikai munkatárs, Bp. — **Kelemen András dr.**, pszichiáter, Bp. — **Kóka Rozália**, tanítónő, Erd — **Labádi Sándor**, a Városi Pártbizottság első titkára, Szentés — **Maróti Gyula**, a KÖTA főtítkára, Bp. — **Morvay Péter dr.**, a Néprajzi Múzeum ny. osztályvezetője, Bp. — **Morvay Zsuzsa**, egyetemi hallgató, Bp. — **Olsvai Imre**, a MTA Népzenekutató Csoportjának tudományos munkatársa, Bp. — **Ortutay Gyula dr.**, akadémikus, a HNF Honismereti Bizottságának elnöke, Bp. — **Papp Zolt dr.**, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tudományos munkatársa, Bp. — **Szabó Ferenc dr.**, levéltári igazgató, Gyula — **Szabó József**, általános iskolai igazgatóhelyettes, Bük — **Tóth István dr.**, tanárképző főiskolai docens, Pécs — **Töltési Imre**, a HNF Országos Titkárságának munkatársa, Bp. — **Ujváriné Kerékgyártó Adrienne dr.**, tudományos kutató, Bp. — **Vajkai Aurél dr.**, kandidátus, Balatonalmádi — **Vass Lajos**, karnagy, Bp. — **Vörösmarty Géza**, publicista, Pozsony.

TARTALOM

- Balassi Bálintra emlékezünk (*Dr. Tóth István*) 3
A megyei Honismereti Bizottságok munkaterveiből (*Halász Péter*) 9

A 30. EVFORDULÓ FELE

- A „Hazai esték” vetélkedő előkészítése (*Töltési Imre*) 11
Csorba György megnyitó beszéde 12
Labádi Sándor záró beszéde 14

KRÓNIKA

- Az Arany Páva után (*Ortutay Gyula*) 16
A társadalmi szervek szerepe a műemlékvédelmi munka támogatásában
(*Dr. Barcza Géza*) 18
A helyismeret hullámhosszán (*Francz Vilmos*) 23
Helytörténeti múzeum a váli műemlék-templomban
(*Horváth Kálmán*) 26
A „Zúgjon dalunk!” munkásdalgyűjtő akcióról (*Maróti Gyula*) 30
„Schneider Lajos” népdaléneklési verseny Mohácson (*Olsvai Imre*) 32
Újra megnyílt a nyíregyházi Jósza András Múzeum (*Dienes Istvánné*) 34
A Budai Vár Barátainak Köre (*Halabuk József*) 36
Köszöntjük a Sárréti Népi Együttest (*Kóka Rozália*) 38
Díszítőművész-szakkör Mezőberényben (*Hentz Lajos*) 39
A Szobathelyi Járási Honismereti és Természetvédelmi Bizottság munkájáról (*Sz. J.*) 40
Megalakult a Gyóni Géza Baráti Kör (—n—s.) 41
Darvas Józsefre emlékezünk (*Szabó Ferenc*) 42

SZABAD FÓRUM

- A középiskolai földrajztanítás, a földrajzi kirándulások és a honismereti munka kapcsolata (*Dudás Ilona*) 44
Két hozzászólás Barsi Ernő A páva-köri mozgalom jövőjéről c. cikkéhez
(*Cserey Józsefné, Horváth Lajosné*) 47

HONISMERETI OLVASÓKÖNYV

- A szabadságharc tizenhárom pozsonyi vértanuja (*Vörösmarty Géza*) 50

KÖNYVESPOLC

- A rendtartó székely falu (Ism.: *Bodor György*) 53
Kiesi madár, jaj be fenn jársz (Ism.: *Vass Lajos*) 54
Reismann—Simon: Bakony (Ism.: *Dr. Vajkai Aurél*) 54
Én szőke városom (Ism.: *Halász Péter*) 55
Tóth Lajos: Vajúdjó világ (Ism.: *Dr. Papp Zsolt*) 56
Gilitze István: P. Makó városának víz által való pusztulásáról
(Ism.: *Morvai Zsuzsa*) 57
Molnár József: A Jakováli Hasszán dzsámi (Ism.: *Kelemen András*) 59

PÁLYÁZAT! PÁLYÁZAT! PÁLYÁZAT!

- A XXI. (1973. évi) Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat tanulmányai (*Ujváriné Kerékgyártó Adrienne*) 60
Gondolatok az 1973. évi Országos Diáknapi helytörténeti pályázatairól
(*Huzsvári Erzsébet*) 61
Gyöngyös város pályázati felhívása 63

HÍREK

- Makón rendezik meg a VIII. Országos Diák Honismereti Tábort (*M. P.*) 10
Múzeum és honismeret ... (*M. P.*) 49
Megyei Honismereti KISZ-tábor Debrecen (*B. A.*) 17